FRANCIAORSZÁG

A bürokrácia térnyerése

A nyugat-európai tőkés országok számára saját gazdaságuk teljesítőképességének megítélésében mindig is fontos szerepet játszott az Egyesült Államokkal való összevetés. Az USA-nak, mint modellországnak, a jelentősége Franciaországban az elmúlt két és fél évben különösen *felerősödött.* Ennek alapvetően belpolitikai okai vannak: a néhány hónap különbséggel hatalomra kerülő két elnök, Reagan és Mitterrand ugyan hasonló célokat hagoztatva kerültek az elnöki székbe, de azokat eltérő módszerekkel kívánták megvalósítani.

Túlszabályozás

Több mint húsz évvel ezelőtt Michel *Crozier* francia szociológus a „Bürokrácia jelensége" című művében a francia és az amerikai bürokrácia összehasonlítása alapján arra a következtetésre jutott: az utóbbi a külvilágtól kevésbé van elszigetelve, valamivel nyitottabb a változások befogadására, alkalmasabb a változásokra. Ez a különbség a korábbiakhoz képest merőben új külső és belső feltételek közepette sem változott meg, amit bizonyít a bürokratikus szabályozásnak a vizsgálata is.

Az Egyesült Államokban Reagan elnök hatalomra kerülését követően Bush alelnök vezetésével egy *munkacsoportot* bízott meg azzal a céllal, hogy hathatós lépéseket hozzanak az állami bürokrácia ellen. Ennek eredményeként az ún. *Szövetségi Lajstrom,* amely a szövetségi szinten hozott különböző jogszabályokat foglalja magában, és amely 1970-ben 20 036, 1975-ben 60 221, 1979-ben 77 497, 1981-ben pedig 82 012 oldalt tett ki, 1982-re 58 494 oldalra csökkent.

Több, korábban érvényben levő rendelkezést módosítottak. Így például azt a szabályt, miszerint a gépkocsik szélvédőjének 5 mérföldes sebességgel történő ütközéséig törésbiztosnak kell lennie. Az új rendelkezés értelmében ezt a felére, 2,5 mérföldre csökkentették, ami 300 millió dollár megtakarítást jelent a termelőknek és a fogyasztóknak. (Igaz, ez utóbbiak számára növekvő biztosítási költségek mellett.)

Ugyanakkor a kétségkívüli eredményekkel párhuzamosan ez a politika elsősorban differenciálatlansága miatt komoly problémákkal jár. A központi rendelkezések liberálisabb kezelése különösen a *környezetvédelmi és a munkavédelmi* területeken váltott ki éles ellenérzéseket. A gyógyszerek bevezetését megelőző hosszas engedélyezési procedúra lazítása következtében — a központi engedélyező szerv szakmai fenntartásai ellenére — gyorsan piacra dobott, ízületi gyulladások elleni Oraflex nevű gyógyszer kedvezőtlen mellékhatásai 3 héten belül 64 ezer megbetegedést eredményeztek.

Mindezekkel együtt azonban tény: az amerikai gazdaságban a vállalkozásokat az állam kevésbé köti meg, és azok sokkal inkább a piacon elért sikereikre vannak utalva, mint Franciaországban. Ez már a *vállalatok alapítására* is igaz — az USA-ban 24 óra alatt lehet vállalatot létrehozni. Franciaországban ilyen elképzelhetetlen, mivel 6-8 intézményhez kell a különböző engedélykérelmeket benyújtani. De a központi kötöttségek a vállalatok *napi működését* is befolyásolják. Így például egy 11 dolgozónál többet foglalkoztató francia kisvállalatnak a munkavállalóival kapcsolatos közterhekről 14 különböző szervnek kell havonta jelentést és magyarázatot küldenie, ami a vállalat számviteli munkájának mintegy felét köti le.

Négy szint

E szabályozás, illetve adminisztratív kötöttségek megítélésében — mint ahogyan azt a korábban idézett szélvédő üveg esete is tanúsítja — egyre inkább polgárjogot nyer az a számítási módszer, amely a bürokráciát költségalapon próbálja értékelni. Ennek kiindulópontja, hogy ugyan egy intézkedés valakinek mindig előnnyel jár (a termelőnek, a felhasználónak vagy az adminisztráció hatalmának), de másoknak költségeket okoz. Ennek alapján Franciaországban a *bürokrácia költségeit* a GNP 3 százalékára becsülik.

A közvetlen költségnél sokkal fontosabb a bürokratikus szabályozásnak a gazdaság és a társadalom alanyaira, a *gazdálkodás hatékonyságára* gyakorolt hatása.

Alain *Touraine* francia szociológus szerint a gazdasági életbe való bürokratikus beavatkozásnak a következő szintjeit lehet megkülönböztetni.

1. A gazdasági-társadalmi élet zökkenőmentes *működésének játékszabályait* az állam dolgozza ki, és ügyel annak betartására. Ennek alapján állnak a vállalatok a munkavállalókkal, szállítókkal, vevőkkel szerződéses kapcsolatban.

2. Az állam a vállalatoktól különböző jogcímeken *eszközöket von el.* Maga az elv a legliberálisabb felfogásban sem kérdőjeleződik meg, a gyakorlatban azonban annál több vita keletkezik az elvonások mértékét és módozatait illetően.

3. Az állam egy-egy meghatározott terület érdekében *beavatkozik* a gazdaságba. Ebben az esetben már egyértelműen az állami hatalom piachelyettesítő szerepével állunk szemben, amelynek során a leggyakrabban alkalmazott eszközök között a monopolpozíciók kialakítását és a szubvenciók különböző formáit találjuk.

4. Végül az állami beavatkozás utolsó szintjét azok az *általános szabályok* képezik, amelyek ugyan minden vállalatra érvényesek, de működési szabadságukat különböző vonatkozásokban (ár, munkaerő, valuta, import) csökkentik, napi gazdálkodásuk szabadságát csorbítják.

Meghatározott esetekben az állami szabályozás *első két szintje* is korlátozó hatású lehet, és azáltal, hogy egy modern gazdaság működésének szükséges kereteit képezik, elvileg nem gátolják a hatékonyság javulását, érdemben nem módosítják a piacgazdaság működését. Ezzel szemben a másik két szint egyértelműen akadályozza az erőforrások optimális allokációját, a gazdaság hatékony működését. Ez *Franciaország* esetében: az állam határozza és testesíti meg a közérdeket, az állam jelentős piachelyettesítő tevékenységet végez.

A pozíciók védelme?

A *bürokratikus szabályozás* nem az 1981. májusi politikai fordulatra, a baloldal hatalomra jutásának következménye. Ezt azzal is szokták bizonyítani, hogy a politikai változás előtti évtizedben, 1971 és 1980 között, 126 615 különböző törvény, rendelet, határozat jelent meg a Journal Officielben (hivatalos közlönyben), ami munkanaponkénti átlagban 42 különböző jogszabályt jelent.

Jóllehet, ebből a számból önmagában még messzemenő következtetés nem vonható le, a korábbi kormány egy minisztert nevezett ki az adminisztráció megreformálására. A gazdaság és a társadalom, valamint az állam kibékítésének célkitűzését a baloldali kormány is zászlajára tűzte, és ugyancsak egy külön, az adminisztráció reformját nevében viselő *minisztériumot* bízott meg annak megvalósításával.

A franciaországi vitákból úgy tűnik, hogy a bürokrácia elleni harcban is a leghatékonyabb fegyvernek a *monopolpozíciók megtörése,* a verseny lehetőségének a biztosítása minősül. Ha erre nem nyílik lehetőség, akkor olyan ellenőrzési rendszer szükséges, amely biztosítani tudja a bürokrácia klasszikus értelemben vett bürokratikus, szakszerű működését, hatókörének a társadalmi-gazdasági igényeknek, valamint a hatékonyságnak megfelelő alakulását. Ilyen erők lehetnek a felhasználók (fogyasztók), adófizetők, de maga a politikai hatalom is.

Franciaországban a bürokrácia jelentősége nem egyszerűen csak a központi intézményrendszerre, a hivatalnoki réteg magatartására vezethető vissza, hanem ennél *mélyebb okokra.* Túl a francia tradíciókon, a gazdasági növekedés lelassulása a korábbi gazdasági és társadalmi struktúra megkérdőjeleződése és mozgása nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy felerősödjön a társadalom különböző rétegei által korábban kiépített és az eddigiek során gondtalanul élvezett pozícióinak rétegszintű megvédése. Ehhez pedig az *állami beavatkozás* kikényszerítése tűnik a legkézenfekvőbb módszernek, ami azonban az állami szabályozás szegmentálódását, a bürokratikus szabályozás körének kiterjesztését eredményezheti.

Salgó István

A vállalati támogatások Bulgáriában

A gazdasági önelszámolás követelménye alapján Bulgáriában is igyekeznek a dotációk körét és mértékét csökkenteni. Az általában vissza nem térítendő „ingyenes" állami pénzügyi támogatás korábban igen *elterjedt,* viszonylag könnyen megszerezhető, szinte automatikus plusz forrása volt a vállalatoknak.

Ma — miközben távlatilag ezt a támogatott vállalatok által ki nem termelt, s így a jobban gazdálkodóktól, illetve az állami költségvetésből elvont forrást csökkenteni kívánják — a gazdálkodás külső-belső feltételeihez való igazodás érdekében a dotációk következő négy típusa van érvényben: bizonyos meghatározott gazdasági tevékenységet végző gazdasági szervezetek támogatása; a gazdálkodók exporttevékenységének segítése; a belföldi piaci értékesítés ösztönzése és bizonyos beruházások támogatása.

Az első csoportba azok a veszteséges vállalatok tartoznak, amelyek olyan termékeket termelnek, amelyet a népgazdaság nem nélkülözhet. Így például bizonyos energetikai, bányászati, fém és színesfémkohászati vállalatok stb. A dotációk — a korábbiaktól eltérően — nem abszolút összegek, hanem a *realizált termelés* összegéhez kapcsolódó normatívák, azaz 100 leva realizált termeléshez meghatározott dotációösszeg nagyság tartozik. A felsorolt ágazatok vállalatainál csak a realizált termelési érték jelent megkötést, míg a többieknél a normatíva kétkorlátos: azaz a támogatás *felső mértékét* is meghatározzák. Az ebbe a csoportba tartozó vállalatok körét az Állami Tervbizottság határozza meg.

A következő csoportba az *exportdotációban* részesülő vállalatok tartoznak, konkrétan azok kaphatják, amelyeknek exportárbevételei (rubel-, illetve dollárbevételei, amelyet a devizaszorzó segítségével számítanak át levára) kisebbek, mintha termékeiket belföldön a nagykereskedelemben értékesítették volna. Itt elsősorban a kormányközi szerződések teljesítését tartja — mint köztulajdonos — elengedhetetlennek az állam, hisz többek között ez is feltétele a Bulgária számára viszonylag szűkösen rendelkezésre álló anyagok és termékek behozatalának. (Ebből is érzékelhető az állam dilemmája a hatékony export határának kijelölésében a viszonylagos szűkösség feltételei között.)

A könnyű- és az élelmiszeripar több vállalata olyan termékeket gyárt, amelyeknek kiskereskedelmi ára alacsonyabb a nagykereskedelmi árnál, a termelői árnál. Ha azt akarják, hogy a gyártók ezeket a termékeiket továbbra is a piacon értékesítsék, és ne ipari továbbfelhasználókhoz kerüljenek — pénzügyi támogatást kell nyújtaniuk az árveszteség fedezésére.

Bulgária számára is elengedhetetlen a hatékonyabb, versenyképesebb termelés irányába történő szerkezetátalakítás. A népgazdaság érdekei azonban átmenetileg megkívánják bizonyos nem nyereséges ágazatok, alágazatok fejlesztését is. A pénzügyi támogatás — ellentétben a bankhitellel, amely gyakorlatilag a vállalatok saját eszközeinek megelőlegezése, s így alapvetően a Bolgár Nemzeti Bank engedélyezi — csak a Minisztertanács döntése alapján adható. Elsősorban a kitermelőipar, a gépgyártás, az elektronika bizonyos alágazatai részesülnek a dotációk e negyedik típusában.

A dotációnak nem csak a köre és mértéke változott az utóbbi években Bulgáriában, hanem a jellege is. A támogatást kérőnek *közgazdasági oldalról* kell bizonyítania, hogy e támogatásra átmenetileg, a nyereséges gazdálkodás mielőbbi eléréséig van szüksége.

Findrik Mária

AUSZTRIA

Tőkeforgalom és gazdaságfejlődés

Az osztrák gazdaság hetvenes években elért viszonylag dinamikus és kiegyensúlyozott növekedési szakasza nem kis részben a *nemzetközi tőkepiacra* való gyors és határozott nyitás eredménye volt. Jellemzi ennek a mértékét, hogy míg 1965 és 1969 között évi átlagban 2,6 százalékot tett ki a *rövid lejáratú tőkemozgás* részesedése az ország devizabevételeiben, 1970 és 1974 között ez már 6,7 százalék volt, 1975 és 1982 között pedig átlagosan 7,5 százalék. Az együtt számított rövid és hosszú lejáratú tőkeimport évi átlagos részaránya pedig 1965—1969-ben 7,5, 1970—1974-ben 10,5 százalék volt, az 1975 óta eltelt időszakban pedig 14,3 százalék.

Szerkezetvizsgálat

Az osztrák gazdaság devizális bevételeiből folyamatosan *csökkenő arányt* képviseltek *a kereskedelmi és a szolgáltatási bevételek.* Ebből látszólag az a következtetés adódik, hogy az alacsony munkanélküliség és a viszonylag lassú infláció elsősorban csak a külföldi eredetű tőketranszfer révén maradhatott tartós. Alaposan megváltozik azonban a helyzet, mihelyt az adósságállomány csökkentése kényszerítő erővel napirendre kerül.

A devizális kiadások *szerkezetének* átalakulása azonban módosítja a fenti — kissé egyoldalú — véleményt. Az együttesen számított rövid és hosszú lejáratú tőkeexport 1965—1969 átlagában még csak 5,2 százalékot tett ki az összes devizális kiadáson belül, 1975—1979 átlagában azonban már 9,9, 1980—1982-ben pedig 11,2 százalékot. Noha a tőkeforgalom devizális *kiadásokon* belüli részaránya gyorsabban nőtt, mint a devizális *bevételeken* belüli, vitathatatlan, hogy az osztrák gazdaság hagyományosan nettó tőkeimportőr.

A nemzetközi tőkepiacra való nyitás és a tőkeimport tőkeexportot meghaladó ütemű növekedése mögött jórészt közösek az okok. A *belgazdasági tényezők* közül az első helyre a tőkeforgalom folyamatos liberalizálása sorolható, amely az ország politikai státusának megszilárdulása után vette kezdetét, és világgazdasági szerepkörének kialakulásával párhuzamosan haladt előre. A liberalizálás első szakasza a tőkeforgalom szabályozásának feloldásával és a schilling konvertibilissé tételével 1959-ben zárult le. Ettől kezdve nőtt a rövid lejáratú tőkeforgalom, a hosszú lejáratú tőkeforgalmon belül pedig szerephez jutottak a kihelyezések is.

Ausztria tőkeexportja és -importja a GDP százalékában

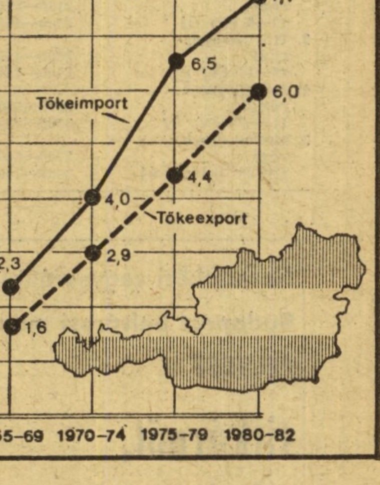

Ebben a szakaszban a tőkeforgalom liberalizálásának jelentős impulzust adott, hogy egyre több országgal vezették be a *szabaddevizás elszámolást* a bilaterális klíring helyett. Végül a harmadik szakaszban, amely 1970—1971-ben vette kezdetét, a tőkeforgalom liberalizálódásának már jelentős részben adott jogi kereteit különböző világgazdasági folyamatok segítettek tartalommal megtölteni. Így a többi között a fix valutaárfolyamok rendszerének megszűnése, az europiacok jelentőségének növekedése, és nem utolsósorban a kelet—nyugati kereskedelem dinamikus növekedése a hetvenes évek első felében.

Közvetítői szerep

Az 1973 és 1981 közötti időszakban a hosszú lejáratú tőkeexport 42,5 százaléka, a rövid lejáratú követeléseken belül pedig 15,8 százalék jutott a *KGST-országokra.* Ausztria hosszú lejáratú tőkeexportjából viszont csak kevesebb mint 26 százalék jutott a fejlődő országokra, és 25,5 százalék Nyugat-Európára.

A tőkeimporton belül viszont szinte elenyésző hányadot képviseltek a KGST-országok; a hosszú lejáratú tartozásokon belüli részarányuk mindössze 0,5 százalék volt. A rövid lejáratú tőkeimporton belüli részesedésük sem haladta meg a 6,5 százalékot. 1973 és 1981 között Ausztriának 76,2 milliárd schilling (1983. május végi árfolyamon mintegy 4,3 milliárd dollár) követelése halmozódott fel a KGST-országokkal szemben, az összes osztrák követelések 65,6 százaléka.

Az említett összeg egyébként az összes osztrák tartozás 48,9 százalékának felelt meg a vizsgált időszakban. Az osztrák tőkeimport számottevő hányada tehát a KGST-országokhoz fűződő *gazdasági* kapcsolatok fejlesztését szolgálta, részben a kormány által biztosított államközi hitelkeretek, részben az osztrák export finanszírozása és vállalatokon keresztüli meghitelezése formájában. Noha ebben kétségkívül szerepet játszottak politikai meggondolások is, alapvető tényezőnek azokat a várakozásokat lehet tekinteni, amelyek szerint a tőkeimport KGST-országokba „reexportált" része az ausztriai befektetésnél *kedvezőbb megtérülést* biztosít. Ezek a várakozások mindenekelőtt a hetvenes évtized első felében befolyásolták erősen Ausztria tőkeexport-politikáját.

1973 és 1981 között Ausztriának 155,9 milliárd schilling értékű tartozása halmozódott fel a rövid és hosszú lejáratú tőkeexport és -import szaldójaként. Különösen a hosszú lejáratú tőkeimport regionális megoszlása mutatja szemléletesen, hogy Ausztria elsősorban *nyugatnémet és svájci* eredetű tőkeimportot transzformált a Kelet- és Délkelet-Európába irányuló áru- és szolgáltatáskivitel finanszírozásából eredő követeléseké. 1973 és 1981 között a hosszú lejáratú osztrák tőkeimport 42,5 százaléka származott Svájcból, 33,5 százaléka pedig az NSZK-ból, s a harmadik helyen álló Nagy-Britanniára csupán 10,0 százalék jutott.

Kilátások

Ugyancsak az 1973—1981 közötti időszakkal szemléltethető az osztrák tőkeforgalom másik sajátossága, nevezetesen, hogy erős *europiaci valutákra* koncentrált tőkeimporttal inkább schillingben, valamint a vizsgált időszakban többnyire gyengélkedő nyugat-európai valutákban lebonyolított tőkeexport állott szemben. Az 1973—1981 közötti tőkeimport 32,5 százaléka dollár, 25,7 százaléka svájci frank, 24,7 százaléka pedig nyugatnémet márka volt, a schilling pedig 11,5 százalékot tett ki.

A *tőkeexportban* 36,2 százalékkal ugyancsak első helyen állt a dollár, számottevően kisebb — 11,3, illetve 21,7 százalék — volt viszont a svájci frank és a nyugatnémet márka részaránya, 26,6 százalék pedig a schillingé. A vizsgált időszakban az osztrák gazdaság 88,5 milliárd schilling értékű nettó tartozást halmozott fel svájci frankban, 49,4 milliárdot nyugatnémet márkában és 39,4 milliárd dollárban.

A nettó követelések zöme (31,7 milliárd) schillingben képződött, nagyobb hányad jutott még a font sterlingre és a lírára (1,2, illetve 0,7 milliárd schilling értékű követelés). A két utóbbi valuta azonban nem képviselt számottevő súlyt a vizsgált időszak összesített osztrák tőkeforgalmában.

Az osztrák tőkeforgalom jelentős szerepet játszott az ország nemzetközileg is figyelemre méltó gazdasági növekedésének finanszírozásában, és egyúttal hű tükrözője az osztrák gazdaság bizonyos *strukturális gyengeségeinek.* Az áruexport egyes tételeinek (például az acélexport) *nem kielégítő versenyképességét* is kompenzálta a tőkeimporttal finanszírozott exporttámogatási és -hitelezési rendszer. Tény: főleg a KGST-országok piacán sok esetben a kedvező finanszírozási feltételek juttatták kedvező versenyhelyzetbe az osztrák árukivitelt.

A tőkeimportnak ugyancsak *funkcionális szerep* jutott a költségvetési deficit finanszírozásában, s így közvetve feltétlenül hozzájárult a kedvező belpolitikai légkörhöz. Jellemző, hogy 1967 és 1982 között az osztrák hitelintézmények nettó tőkeimportjából több mint *87 százaléknyi* került a költségvetési deficit és az export finanszírozásának csatornáiba.

Hosszabb távon gondokat okozhat, hogy a követelések és a tartozások *devizanemenkénti szerkezete* jelentős eltéréseket mutat. Minthogy a tartozásokon belül viszonylag magas az erős európiaci valuták aránya, a követeléseken belül pedig aránylag nagy hányadot képvisel a schilling. Ezért nem zárható ki annak a lehetősége, hogy a nyolcvanas években a tőkeforgalom folyamatosságának a fenntartása miatt is esetleg célszerű lesz az osztrák valutát *leértékelni.* Ez elsősorban akkor jelenthet meglepetést, ha a nyugatnémet márkával szemben is megtörténik, a két valuta árfolyama között ugyanis hosszú ideje de facto rögzített az arány.

Török Ádám

LOME III.

Ellentétek a tárgyalásokon

Még legkevesebb négy hónapig tartanak azok a tárgyalások, amelyeket a Közös Piac folytat 65 afrikai, karibtengeri és csendes-óceáni állammal (ACP-országok) a gazdasági együttműködés jövőjéről. *1985 januárjában* jár le a nyugat-európai gazdasági integráció és a fejlődő országok jelenleg érvényben levő gazdasági egyezménye, amely aláírásának helyéről, az afrikai Loméról kapta nevét. Nem véletlen, hogy az érdekelt országok már megkezdték a tárgyalásokat a gazdasági kapcsolatok szabályozásáról, hiszen a jelenleg érvényben levő Lome II. szerződéssel mindkét fél elégedetlen. (A Közös Piac és a többségében volt angol és francia gyarmatok először a hetvenes évek közepén kötöttek megállapodást átfogó gazdasági kérdésekben.)

A Lomé III. szerződést azért kíséri nagy figyelem, mert *példája* lehet az észak—dél együttműködésnek. A jelenleg érvényes szerződés aláírói ugyancsak a fejlett tőkés és a fejlődő államok közötti gazdasági kapcsolatok mintájának szánták, a kölcsönös csalódás azonban hamar eloszlatta az ábrándokat.

A Közös Piac és a fejlődők megállapodásának alapvető célja az volt, hogy az ACP-országok gazdasági fejlődése valamelyest *meggyorsuljon,* s többségében monokultúrás gazdaságuk kevésbé legyen kiszolgáltatva a világpiaci áringadozásoknak. Az EGK 65 fejlődő partnerének egyes termékek vonatkozásában *kedvezményes piacrajutási lehetőséget* biztosít, saját kivitele számára viszonyt nem kér preferenciális elbánást. Öt esztendő alatt a Közös Piac mintegy 5 milliárd dollár értékű készpénz, áru és műszaki segély nyújtására vállalkozott, s vállalta, hogy évente 1,3 millió tonna cukrot vásárol az ACP-államoktól. Létrehozta az úgynevezett *Stabex-rendszert,* amelynek az a feladata, hogy a rendelkezésre álló pénzalapból részben kárpótolja a nyersanyagexportáló fejlődőket, az exportár-változások okozta veszteségekért.

A Stabex-rendszerbe bevont nyersanyagok jelentik az ACP-országok legfőbb kiviteli cikkeit. Tekintettel arra, hogy az elmúlt három évben a nyersanyagot exportáló fejlődő országok *cserearányai* számottevően romlottak, a Stabex csak a veszteségek egy töredékét tudta fedezni. Ugyancsak kevés eredményt hozhatott az 5 milliárdos segély, amely önmagában ugyan jelentős összeg, de ebből 65 ország számított részesedésre.

Az eddigi tárgyalásokon a fejlődők Brüsszel értésére adták, hogy a jövőben a *támogatások növelését,* valamint a Stabex pénzügyi alapjának megkétszerezését várják. A 65 ország többsége történelmének legsúlyosabb gazdasági válságát éli át, s tartós javulásra egyelőre nincs kilátásuk. Természetesen elismerik, hogy súlyos gazdasági helyzetük nem kizárólag a Lome II. megállapodás alacsony hatékonyságának „köszönhető", de — megítélésük szerint — az egyezmény hiányosságai is mélyítették a válságot.

Az ACP-országok véleménye szerint termékeik bejutását a Közös Piacra továbbra is akadályozzák a *nem vámjellegű korlátok,* ráadásul a Tízek egyre kevesebbet vásárolnak ettől az országcsoporttól. (Érdemes megjegyezni, hogy ugyan a közös piaci export nem élvez rendkívüli kedvezményes elbánást a 65 államban, kivitele oda mégis folyamatosan emelkedik — nem utolsósorban az évszázados gyarmati kapcsolatok következtében.) Az ACP-országok 1976-ban még 600 millió dolláros többlettel zárták kereskedelmüket a Közös Piaccal, 1980-ban viszont már 1,6 milliárdos *deficitet* könyvelhettek el. Százalékos részesedésük is csökkent a Közös Piac behozatalában: 1975-ben az integráció importjának 6,7 százaléka származott az ACP-térségből, 1981-ben az arány már csak 5,5 százalék volt.

A „kiábrándító balsiker" — így minősítik a fejlődők a Lome II. megállapodást — nem biztosította a *technológiaátadást* sem a kívánt szinten. Az érintett államok úgy érzik, hogy évtizedünkben, a tornyosuló gazdasági gondok közepette a Közös Piac cserbehagyta őket, s a jelenlegi gazdasági kapcsolatok mind több vonatkozásban emlékeztetnek a gyarmati időkre.

A *vádaskodások* persze nem maradnak el a Közös Piac részéről sem. Brüsszel nem veszi jónéven, hogy a fejlődők nem mindig tanácsainak megfelelően használják fel a segélyt, s megítélése szerint annak éppen ezért alacsony a hatásfoka. Nem eléggé ellenőrizhető — vélik Brüsszelben — a pénzügyi segélyek sorsa, kevés az integráció „beleszólása" azok felhasználásába. A jelek szerint éppen ez az álláspont szabja meg a Közös Piac tárgyalási pozícióit az elkövetkező hónapokban.

A Lome III. szerződés megkötésének egyik *alapfeltétele,* hogy a Közös Piac nagyobb *ellenőrzési jogot* kapjon a segélyek felhasználásában. Elvárja, hogy a kedvezményezett államok az eddiginél jobban vegyék figyelembe javaslatait, ajánlásait. (Más kérdés, hogy a fejlődők ezt a beleszólást szuverenitásuk csorbításának tekintik.) Új vonás, hogy a segítség nagyságát és elosztásának módját a Tízek az emberi jogokkal kapcsolatos kérdések függvényeként is kívánják kezelni.

A parázs vitákat hozó tárgyalások alapkérdése tehát az, hogy hajlandó-e a Közös Piac a *nagyobb összegű segélyre* vonatkozó ACP-követeléseket teljesíteni. A hajlandóság kérdése mellett azonban fontos szerepet játszik a képesség kérdése is. A maga is költségvetési válsággal küszködő EGK nincs — és belátható időn belül nem is lesz — abban a helyzetben, hogy számottevően emelni tudja 1985—89. között a segélyeket. Megfigyelők véleménye szerint már az is eredményként könyvelhető el, ha Brüsszel a jelenlegi szinten tudja tartani pénzügyi és műszaki segélycsomagját.

Hosszas *alkudozásra* van tehát kilátás a Közös Piac és az ACP-országok között, s várhatóan a fejlődők kívánságlistájának csak egy töredéke kerül teljesítésre. Kérdés persze az is, hogy milyen feltételekkel. A nyugat-európai gazdasági integráció számára ugyan nem közömbös a jövőben sem gazdasági (és politikai) kapcsolatainak alakulása a „társult" országokkal, anyagi lehetőségei azonban nagy mértékben behatároltak. A 65 ország viszont kénytelen lesz valószínűleg elfogadni Brüsszel feltételeit, mert gazdaságilag nincsen abban a helyzetben, hogy bármiféle segélyezési rendszert elutasítson. Találóan jegyezte meg kilátásaikról a londoni Economist: „Európa volt gyarmatai — akárcsak a múltban — most is arra kényszerülnek, hogy elfogadják, amit mesterük hajlandó ajánlani".

G.—Sz.

KÖRKÉP

EGYESÜLT ÁLLAMOK

A LATIN-AMERIKAI ELADÓSODÁS HATÁSA

A New York-i Federal Reserve Bank most közzétett tanulmánya szerint a latin-amerikai országok többségének súlyos eladósodása, s ezzel összefüggésben bevezetett importkorlátozások eddig mintegy *250 ezer munkahely* megszűnéséhez vezettek az Egyesült Államokban. Az előzetes becslések szerint a Latin-Amerikába irányuló USA-export az idén mintegy 40 százalékkal kevesebb lesz az 1981. évi csaknem 40 milliárd dollárnál. A kivitel 1982-ben már 30 milliárd dollárra csökkent, s az idei első félévben 11 milliárd dollárt tett ki. A visszaesés érzékenyen érinti az Egyesült Államok gazdaságát, amelynek latin-amerikai exportja 1978—81-ig 50 százalékkal gyorsabban nőtt, mint más térségekbe, s 1981-ben még az USA kivitelének mintegy *17 százaléka* irányult ezekbe az országokba.

KÍNA

VITÁK AZ EGK-VAL ÚJ TEXTILEGYEZMÉNYRŐL

Az elmúlt napokban tárgyalások kezdődtek Brüsszelben Kína és az EGK képviselői között egy új textilegyezményről, amely felváltaná az 1977-ben kötött és az év végén lejáró korábbi megállapodást. A tárgyalások — legalábbis egyelőre — nem sok sikerrel kecsegtetnek, mert az EGK-országok részéről erőteljes *ellenállás* mutatkozik azzal a kínai törekvéssel szemben, hogy az új egyezmény biztosítsa a közösség területére irányuló textilszállítások növelését. Álláspontjukat azzal indokolják, hogy Kína már 1982-ben — Hongkong és Dél-Korea után — a harmadik helyet foglalta el az EGK-országokba irányuló textilexportban, sőt az idén előreláthatóan a *második* helyre kerül.

Az EGK textiliparát képviselő Comitextil különösen ellenzi Kínának azt a szándékát, hogy a korábbinál *nagyobb beviteli kvótákat* állapítsanak meg számára olyan termékekben, mint például pamutfonal, műanyag szálas textíliák, kötszövött áruk és nadrágok. Álláspontja szerint Kínát — hasonlóan Hongkonghoz, Dél-Koreához, Tajvanhoz és Macaohoz „fő szállítónak" kellene nyilvánítani, ami lehetővé tenné, hogy alacsony szintben korlátozzák szállításainak növekedési ütemét az EGK textilipara számára különösen érzékenynek számító cikkek körében.

A helyzetet bonyolítja, hogy a GATT illetékes bizottsága december 15-én kezdi tárgyalni Kína csatlakozási kérelmét a nemzetközi textilszálegyezményhez (MFA). Amennyiben pedig a csatlakozási kérelmet elfogadják — ami GATT-képviselők szerint biztosra vehető —, ez számottevően megerősíti majd Kína tárgyalási pozícióját.

NSZK

STAGNÁLÓ BERUHÁZÁSI TEVÉKENYSÉG

A müncheni Ifo gazdaságkutató intézetnek a több mint 3000 legjelentősebb iparvállalatra kiterjedt legutóbbi felmérése szerint az NSZK ipara 1983-ban előreláthatóan 49,2 milliárd márkát fordít beruházásokra, ami 2 százalékkal több a tavalyinál, reálértéken számítva azonban *1 százalékkal alatta marad.* A visszaesés meghaladja a 6 százalékot az alapanyag- és termelőeszköz-gyártó iparban, a válságos helyzetben levő acéliparban pedig 20-30 százalékkal csökkennek a beruházások az elmúlt évhez viszonyítva. Az átlagtól eltérően, a tavalyinál mintegy 7 százalékkal több beruházás valósul meg a fogyasztási cikkeket előállító iparágakban, amelyek közül kiemelkedik a textilipar mintegy 20 százalékos növekedéssel. A gépiparban 10 százalékra tehető a beruházások összegének idei emelkedése, de az *irodagépeknél és az adatfeldolgozó berendezéseknél* ez elérheti a 15-20 százalékot.

A felmérés figyelemre méltó megállapítása, hogy az iparvállalatok részéről — bár az idén számottevően javult a jövedelmezőségük — *1984-ben sem várható* a beruházási tevékenység megélénkülése. A megkérdezetteknek csak egyharmada tervez jövőre az ideit meghaladó beruházást, 42 százalékuk az ez évi szintet kívánja tartani, egyharmaduk pedig csökkentést irányoz elő. Összességében 1984-re az ipari beruházások 3 százalékos növekedését prognosztizálja a tanulmány, ez azonban reálértéken számítva változatlanul stagnálást jelent.

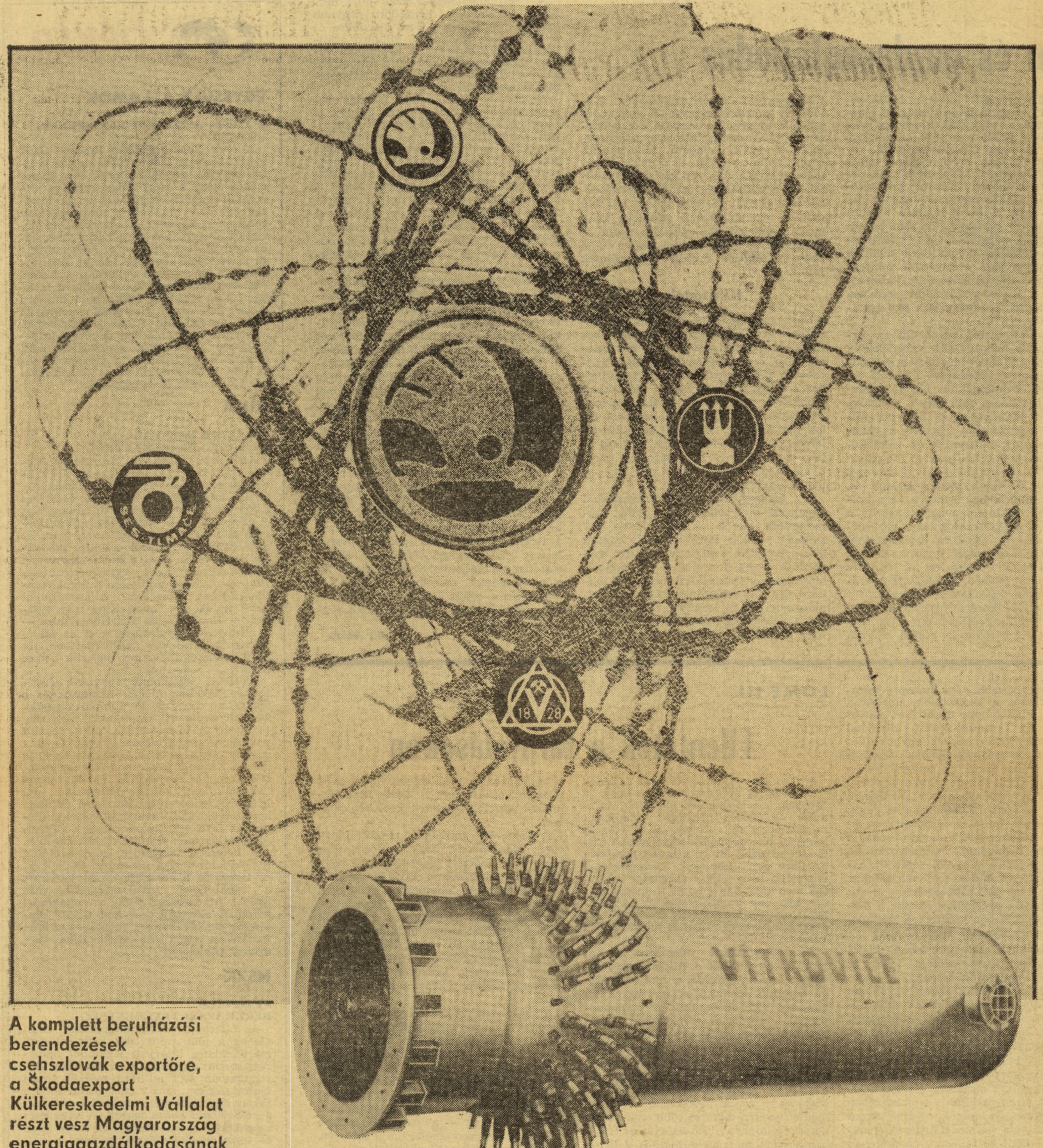

A komplett beruházási
berendezések
csehszlovák exportőre,
a Škodaexport
Külkereskedelmi Vállalat
részt vesz Magyarország
energiagazdálkodásának
kiépítésében.

A Škodaexport komplett berendezéseket szállít
a hőenergiaiparnak: például nagy teljesítményű
kazánokat a Duna menti és a Tisza erőmű részére,
a kohóiparnak: berendezéseket
az Ózdi Kohászati Művek részére, valamint
az atomenergia-iparnak.

A 440 MW-os teljesítményű Novovoronyezs típusú
atomreaktorokkal felszerelt Paksi Atomerőmű felépítéséhez
a következő berendezéseket szállítja:
komplett reaktoredényeket,
térfogatkiegyenlítőket,
gőzleválasztókat és a primér, valamint
a szekunder körök további berendezéseit.

A berendezések gyártója a Škoda Plzen
és a Vitkovice konszern.

Škodaexport: kooperációs partner a szocialista országok
gazdasági integrációjában, a KGST keretében.

ŠKODAEXPORT

Prága 1, Václavské nám. 56.
Csehszlovákia, 11332

AZ ÚJ BÉRTÉTELEK

Hírt adtunk arról, hogy új alapbérrendszer lép érvénybe 1984. január 1-től (lásd: Figyelő, 1983/46. szám). Lapunk megjelenésekor máris kaptuk a kérdéseket: hogyan változik a tarifarendszer, egyáltalán miért van szükség tarifarendszerre? Ez utóbbival kapcsolatban jegyezte meg egy nagyvállalat közgazdasági osztályának vezetője: *„ha valakinek nem akarjuk emelni az alapbérét — mert az illető nem érdemli meg, s mert ez ügyben nem óhajtunk hosszas magyarázkodásokba bocsátkozni —, akkor a tarifarendszerre hivatkozunk.”* E megjegyzés azt is jelzi, mintha a vállalatok nem vennék túlságosan komolyan az alapbérrendszerrel kapcsolatos rendelkezéseket, előírásokat.

Dr. Szávai Árpád, az ÁBMH osztályvezető-helyettese: „az alapbérrendszer feladata, hogy közvetítse a vállalatokhoz, a szövetkezetekhez, az intézményekhez az alapbér- és ezen keresztül a kereseti arányokkal kapcsolatos központi törekvéseket, és irányt mutasson a különböző képzettséget igénylő, különböző felelősséggel járó, és eltérő feltételek, körülmények között tevékenykedők alapbérének rangsorolására. Emellett az alapbérrendszer — azzal, hogy a bonyolultabb, nagyobb szakképzettséget igénylő, illetve a nehezebb feltételek között végzett munkához magasabb bértételeket rendel — egyben ösztönzi a munkavállalókat szakképzettségük fokozására, illetve az általánosnál kedvezőtlenebb feltételek közötti munka vállalására.”

Ehhez még annyit, hogy a központilag meghatározott besorolási és bértarifarendszer fenntartására igenis szükség van: ellenkező esetben — vagyis a központi orientáció hiányában — olyan kereseti és alapbér-aránytalanságok alakulhatnak ki, amelyeket csak nagy anyagi áldozatokkal korrigálhatnak a vállalatok.

Ezek után nézzük az új bértételeket (összehasonlítva a régiekkel):

A fizikai dolgozók (munkák) bértételei

Ft/óra

Munkafeltételi fokozatok		Képzettségi fokozatok: Segédmunka	Egyszerű, betanított munka	1. Bonyolult betanított munka, vagy 2. Egyszerű szakmunka	Szakmunka	Összetett szakmunka	Különösen bonyolult szakmunka
1	régi	7,10—13,00	9,00—15,00	10,50—19,00	12,50—22,50	15,50—26,50	18,50—30,50
	új	11,00—16,50	11,50—18,50	12,00—23,00	13,50—27,50	17,00—32,50	20,50—40,00
2	régi	9,50—15,00	10,50—19,00	12,50—22,50	15,50—26,50	18,50—30,50	20,50—35,00
	új	11,50—18,50	12,00—23,00	13,00—27,50	16,00—32,00	20,50—37,50	22,50—44,50
3	régi	10,50—19,00	12,50—22,50	15,50—26,50	18,50—30,50	18,50—35,00	22,00—36,50
	új	12,00—23,00	13,00—27,50	16,00—32,00	19,50—37,00	22,50—43,00	24,50—47,00
4	régi	12,50—22,50	15,50—26,50	18,50—30,50	20,50—35,00	22,00—36,50	24,00—38,00
	új	13,00—27,50	16,00—32,00	19,50—37,00	21,50—42,00	24,50—45,50	26,50—50,00
5	új	14,00—30,50	17,50—35,50	20,50—41,00	22,50—45,50	26,00—49,00	28,50—52,50
Kiemelt szakmunkás havi bére	régi	5000— 8 100					
	új	5750—10 000					

A táblázatból az is látható, hogy a bértételek alsó határa a felső bérhatároknál kisebb mértékben, átlagosan mintegy 10 százalékkal nőtt. A bértételek alsó határa is az átlagosnál nagyobb mértékben emelkedik a szakképzettek és a nehezebb munkakörülmények között tevékenykedők esetében. Az alsó határok változtatása során az átlagosnál nagyobb mértékben nőtt a normál munkafeltételek között tevékenykedő legalacsonyabb szakképzettséget igénylő munkák bértételének határa, mert a munkabérek legkisebb összege 1984. január 1-től a jelenlegi 1350 forintról 2000 forintra nő.

Az ügyintézők bértételei néhány szakképzettség szerinti kategóriában

Ft/hó

	II. képesítés szerinti fokozat	IV. képesítés szerinti fokozat
1. Bércsoport régi	1700—3000	2600— 4 500
(0—3 év) új	2100—3700	3700— 5 900
2. Bércsoport régi	2150—3700	3100— 5 100
(3—8 év) új	2300—4600	3900— 6 700
3. Bércsoport régi	2600—4500	3700— 6 000
(8—15 év) új	2700—7400	4100—10 500
4. Bércsoport régi	3100—5100	4200— 7 000
(15—20 év) új	3200—7400	4700—10 500
5. Bércsoport régi	3700—6000	4900— 8 000
(20 év felett) új	3900—7400	5500—10 500

Az ügyviteli dolgozók (munkák) bértételei

Munkaviszonyban töltött idő	Jelenlegi bértétel	Új bértétel I. képesítés szerinti fokozatban	Új bértétel II. képesítés szerinti fokozatban
1. Bércsoport (0—5 év)	1350—2800	2000—3200	2100—3600
2. Bércsoport (5—10 év)	1700—3300	2100—3900	2300—4300
3. Bércsoport (10—15 év)	2150—3700	2300—6300	2600—6700
4. Bércsoport (15—20 év)	2600—4500	2700—6300	3000—6700
5. Bércsoport	3100—5100	3200—6300	3500—6700

Dr. Szával Árpád, az ÁBMH osztályvezető-helyettese: „A táblázatból megállapítható, hogy az átlagosnál jóval nagyobb mértékben — 2600 forintról 3700 forintra, tehát mintegy 50 százalékponttal — növekedett az egyetemi, főiskolai végzettséggel rendelkező (a IV. képesítés szerinti fokozatba sorolt) pályakezdők bértételeinek alsó határa. Az intézkedés célja, hogy e kategória bérekben kialakult elmaradása minél előbb mérséklődjék, és ez kényszerítsen a hosszabb gyakorlattal rendelkező műszaki, gazdasági értelmiségiek alapbérének átlagosnál nagyobb mértékű növelésére.

Jelenleg az alacsonyabb gyakorlattal rendelkező dolgozók az alapbérekben akkor sem érhetik el a nagyobb gyakorlatúak alapbérének felső határát, ha teljesítményeik tartósan elérik ezen utóbbiakét. A táblázatból látható, hogy ügyintézők esetében a 8 év feletti gyakorlati idővel rendelkező kategóriákban a bértételek felső határa azonos, így e feszültség a jövőben feloldható.

A vállalat fejlődése szempontjából kiemelkedő teljesítményt nyújtók anyagi megbecsülése fokozásának lehetőségét teremti meg az az intézkedés is, amely a műszaki, gazdasági tanácsadói kategória megszüntetésével párhuzamosan „főmunkatárs” elnevezéssel új besorolási lehetőséget teremt. Ezen új besorolási kategória a hozzá tartozó „kiemelt” bértételekkel (melynek mértéke 6600—13 000 forint közötti) biztosítja azt, hogy a vállalatok kellő anyagi megbecsülésben részesítsék azokat, akik tevékenységükkel tartósan hozzájárultak a műszaki, tecnológiai előrehaladáshoz, vagy a vállalati piaci munka, a vállalati eredmények javulásához, s ezen keresztül a vállalat összes dolgozója anyagi megbecsülési lehetőségeinek növeléséhez. Ez a bértétel lehetővé teszi azt, hogy kiemelkedő teljesítmény esetén az ide besorolt dolgozó alapbére elérje például egy közepes nagyságú vállalat főosztályvezetőjének alapbérét.

A bértételek felső határa az ügyviteli dolgozók esetében is bizonyítja annak lehetőségét, hogy a kiemelkedő teljesítményt nyújtó, de kisebb gyakorlati idővel rendelkező dolgozó elérje a nagyobb gyakorlati idővel rendelkezők bértételét, illetve annak felső határát.”

Nemzetközi vegyesvállalat
Budapest belvárosi munkahelyére
FELVESZ

titkárnőt,
adminisztrátort,
általános ügyintézőt

Követelmény:
angolnyelv-tudás, gépírástudás.
Külkereskedelmi levelezői
gyakorlat előny.
A jelentkezéseket, önéletrajzzal
„Perspektíva, 5298” jeligére,
a Felszabadulás téri hirdetőbe
kérjük.

Konferencia a vonzáskörzetekről

„Az ország térbeli szerkezete nem statikus, hanem változó tartalmú, tervezése csak társadalmi-gazdasági összefüggésekbe ágyazottan történhet. Ez csak a tudományos kutatók és a gazdasági tervezők együttes munkájával oldható meg — mondotta *Cravero Róbert,* az Országos Tervhivatal elnökhelyettese azon a nemzetközi konferencián, amelyet *„A vonzáskörzetek gazdasági és közigazgatási kérdései”* címmel november 1—3. között rendeztek Pécsett. A házigazdák: a Magyar Tudományos Akadémia Dunántúli Tudományos Intézete, a MTA Pécsi Akadémiai Bizottsága, valamint az OT Tervgazdasági Intézete.

A hazai kutatások megállapították, hogy a tervszerű terület-, illetve településfejlesztési politika következtében a *nagytérségi* aránytalanságok *csökkentek,* ugyanakkor a *kistérségiek* helyenként *kiéleződtek.* Ezért szükségessé vált a terület- és településfejlesztési koncepció újbóli átgondolása, amely együtt haladhat az államigazgatás korszerűsítési törekvéseivel. Felülvizsgálatra vár a fejlesztési eszközrendszer és a felette való rendelkezés is.

Eltérő értelmezés

Hazánk hosszabb távú terület- és településfejlesztési irányainak kidolgozása a népgazdaság hosszú távú tervezőmunkájával és az irányítási rendszer továbbfejlesztésével összhangban folyamatban van, előreláthatólag *egy-másfél éven belül* kell az országgyűlés elé terjeszteni.

Amint az OT elnökhelyettese elmondotta, az Országos Tervhivatal 1981-ben tárcaszintű kutatási főirányt alakított ki „A területfejlesztést közvetlenül megalapozó kutatások” címmel. A kutatások öt irányban folynak, melyeknek egyike a „Vonzáskörzetek, komplex térségek vizsgálata”.

A konferencia célja többek között az volt, hogy vita és párbeszéd alakuljon ki a sokféle tudományág képviselője között, hiszen ez a téma követeli az *interdiszciplináris* együttműködést. Ezért egyáltalán nem meglepő, hogy már a *fogalom meghatározásakor* kiderült: másként értelmezi a vonzáskörzet fogalmát a földrajztudós, a jogász, a tervezési szakember és a szociológus.

Nincs egységes modell

A tudósok szinte mindegyike egyetértett azonban abban, hogy a vonzáskörzetek általában *egyik szinten sem egyeznek meg a közigazgatási határokkal,* sőt, egy-egy vonzáskörzetnek — más-más szempontból — több központja is lehet. A vita ott kezdődött, hogy jó-e ez, vagy jobb lenne — például tervezési szempontból —, ha egybeesne, tehát: hozzuk-e létre a vonzáskörzetnek megfelelő (elsősorban középfokú vagy agglomerációs) közigazgatási irányítási formát és intézményrendszert, vagy vegyük tudomásul, hogy a közigazgatás viszonylag stabil fogalma és a vonzáskörzet állandóan változó kategóriája aligha hozható tartós összhangba.

A konferencián részt vevő külföldi szakemberek többsége elsősorban az agglomerációs térségek tervezési és irányítási kérdéseivel foglalkozott. Az előadók közül hadd idézzem az NDK-beli *Michael Benjamin* professzort, a moszkvai székhelyű *Irányítási Problémák Nemzetközi Intézet* igazgatóhelyettesét. Az intézet koordinálásával, öt ország részvételével két éve folyik kutatás minden ország által elfogadott metodika alapján. Mintaterületként *különböző típusú agglomerációkat* választottak, így Lengyelországban Lódz, Magyarországon Pécs, Csehszlovákiában Prága, a Szovjetunióban Moszkva, Bulgáriában Plovdiv térségét. E területeken minden ország megvizsgálta a tervezés (prognosztizálás), illetve a szűken vett igazgatás-irányítás kérdéseit.

A következtetéseiket összegező tanulmány megállapítja, hogy *egyik országban sem létezik olyan módszer* és gyakorlat az agglomerációk tervezésére és irányítására, amely egységes, átfogó modellként szolgálhatna a szocialista országok számára. Nincs olyan kidolgozott koordinációs mechanizmus, amely a fejlesztés fő eszköze lehetne, s nem létezik szilárd elméleti bázis sem. A végkövetkeztetés: minél hamarabb tudományosan meg kellene alapozni a különböző típusú vonzáskörzetekbe tartozó települések államigazgatási, gazdasági, társadalompolitikai szervei közötti együttműködést a térségek komplex fejesztése érdekében.

Hasonló tapasztalatokról számoltak be a házigazda Dunántúli Tudományos Intézet (DTI) kutatói is, hozzátéve, hogy az utóbbi időben a *megyék közötti együttműködés* is háttérbe szorult.

Önként és egyenjogúan

Az irányítási problémákról szólva több előadó hangsúlyozta, hogy a legutóbbi időkig *erősebb volt az ágazati szemlélet a területinél,* s ez — a területi infrastruktúra fejletlenségével együtt — számottevően rontotta az 1968-ban bevezetett gazdaságirányítási reform intézkedéseinek hatékonyságát.

A DTI kutatási témáit ismertető előadások közül nagy édeklődést váltottak ki azok, amelyek a megye, illetve a város szerepét, valamint a községek közti együttműködés lehetőségeit vizsgálták (Ádám Antal, Horváth Gyula, Iváncsics Imre). A kutatások alapján az a következtetés vonható le, hogy a vonzáskörzet *főleg középfokon* lehet a tervezés-irányítás reális szintje. Vigyázni kell azonban arra, nehogy a vonzáskörzetek megrekedjenek a járások egyszerű pótlásánál. Ennél sokkal többre: komplex vonzáskörzeti együttműködésre és ennek megfelelő tervezésre van szükség, méghozzá a közös érdekeltség, az önkéntesség és a kapcsolatok mellérendeltsége alapján.

Megállapítható, hogy a tervezés hatékonysága a tervezési rendszer *további decentralizálásával* fokozható, amelynek fő iránya *a helyi önkormányzat szerepének növelése.* Ennek érdekében egyrészt fokozni kell a megyei tervezésben a koordinatív elem szerepét, másrészt a finanszírozás rendszerét kívánatos harmonikusan hozzáigazítani a decentralizált tervezési rendszerhez. A gazdaság területi irányításában részt vevő szervezettípusok mai formájukban kevésbé alkalmasak a vonzáskörzetek átfogó tervezésére.

Az *igazgatás* és a *gazdaság* vonzáskörzeti kapcsolatainak vizsgálata során megállapították, hogy *a megyei szint* a területi irányítás kulcseleme. Itt érvényesülnek a legerőteljesebben az ágazati, illetve a központi és a területi érdekmechanizmusok serkentő és visszahúzó erői. A megyei tanácsoknak kell tehát mielőbb alkalmassá válniuk a vonzáskörzetek komplex tervezésére, az érdekek egyeztetésére, a koordinációra.

Az állampolgár érdekében

Életünk mozgástere, társadalmi tevékenységünk legkonkrétabb térbeli kerete a vonzáskörzet. A mozgáspályák egy része szabadon választható, más része viszont kényszerpálya az állampolgár számára.

A vonzáskörzetek *tervezésének* a jövőben — főleg a járások megszűnése után —, nagy szerepe lehet. Egyik fő probléma az, hogy tervezési egység lehet-e a vonzáskörzet, s ha igen, mit tervezzenek meg, semmiképpen sem a napi ügyeket, hanem a tartós folyamatokat kell összpontosítania, méghozzá azokra, amelyek reálisan tervezhetők.

A vonzáskörzetek egységes tervezését elősegítené, ha egyben igazgatási körzetek is lennének, de nem lenne célszerű ehhez igazítani őket. A közigazgatásnak vannak sajátos szempontjai, míg a különféle igények kielégítésének többféle vonzáskörzete is lehet, s ezeket nem feltétlenül kell (lehet) közigazgatási határok közé zárni. A vonzáskörzeteknek *önálló, egyenrangú települések kooperációján* kell alapulnia, nem pedig alá- vagy fölérendeltségi viszonyokon.

Végül: a vonzáskörzet fogalmának több valós értelmezése lehet, de egyik sem tökéletes. A vonzáskörzet igazi értelme, hogy az állampolgárnak szabad választása legyen, és élettere megválasztásával megkönnyíthesse az életét — nem mint statisztikai sokaságát, nem mint munkaerőét, hanem mint emberét.

S. G.

EGK: több gond a többlettel

Az EGK most befejeződött athéni csúcsértekezlete teljes kudarcot hozott — állapították meg a résztvevők. Nem találtak megoldást arra a fennállása óta leginkább kiéleződött problémára, amelynek nem világpiaci gyökerei vannak. A „pozitív integráció” irányába tett első és a monetáris politika csökevényeitől eltekintve, gyakorlatilag máig is egyetlen átfogó kísérlet, a *közös mezőgazdasági politika* területén jelentek meg súlyos válságtünetek, amelyek valójában a mezőgazdasági rendtartás sajátosságaiból, tehát egy korábban kialakított integrációs mechanizmus sajátos belső ellentmondásaiból fakadnak.

Kimerült kassza

1983 októberében, majd novemberében is olyan intézkedésekre kényszerült Brüsszel, amelyek példa nélkül állnak a nyugat-európai integráció történetében: a garantált mezőgazdasági áraknak és az exporttámogatásnak mindössze *60 százalékát fizette ki,* mert többre az 1983. évi költségvetés nem nyújtott módot. Az 1983. végéig esedékes és már most benyújtott igények mintegy 100 millió ECU-val (jelenlegi árfolyamon mintegy 85 millió dollárral) haladják meg a költségvetési tartalékösszeget.

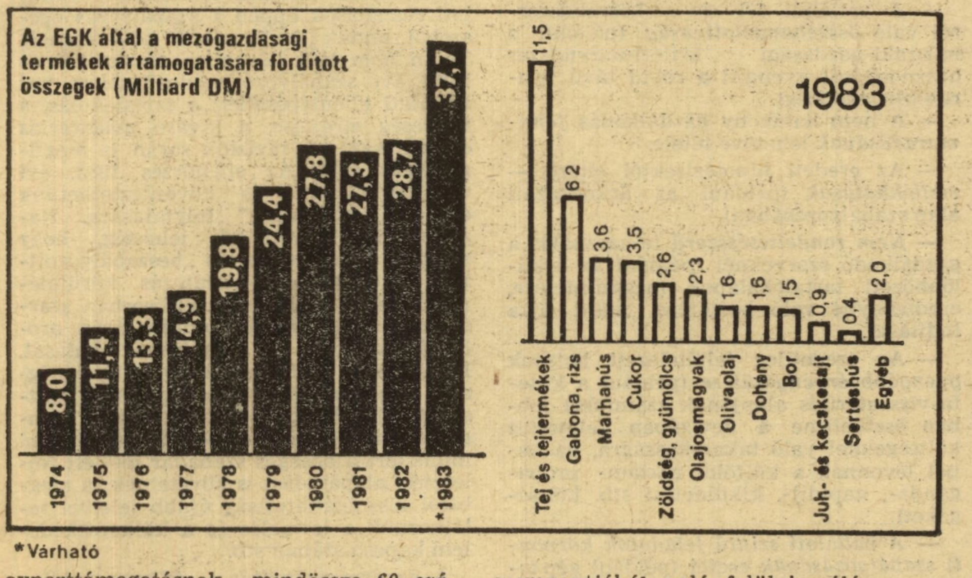
Az EGK által a mezőgazdasági termékek ártámogatására fordított összegek (Milliárd DM)

*Várható

Holott az agrárháztartást csak ebben az évben *kétszer* kellett feltölteni, mert az előirányzott kiadási keretet mindenekelőtt a rendkívül gyorsan emelkedő árgaranciák miatt nem lehetett betartani. Az 1983 októberében elfogadott, mintegy 1,5 milliárd dolláros pótköltségvetés is csak igen rövid ideig keltette azt a reményt, hogy a hiányt, legalábbis erre az évre, el lehet „tüntetni”.

A mezőgazdasági ártámogatásra 1983-ban előreláthatólag kifizethető mintegy 38 milliárd nyugatnémet márka közel *ötszöröse* az 1974. évinek, és több mint 30 százalékkal múlja felül az 1982. évit.

Egy évtized adatai arra utalnak, hogy a kiadások egy-egy évben igen drasztikusan emelkedtek, majd néhány évig viszonylag azonos szinten maradtak. Így 1974 és 1976 között összesen 66, 1977-ről 1978-ra 33, 1978-ról 1979-re 23 százalékkal nőttek. Ugyanakkor 1980 és 1982 között gyakorlatilag nem változtak: már-már úgy tűnt, sikerül e szinten stabilizálni a kiadásokat, amikor az 1983. évi példátlan, kereken 10 milliárd nyugatnémet márkát jelentő többletkiadás „berobbant.”

Ebből egyrészt az következett, hogy a közösség teljes költségvetésén belül 65 százalékra emelkedett az agrárrendtartás fenntartására irányuló kiadások aránya, tovább csökkentve a más területeken megfogalmazott fejlesztési célok finanszírozási lehetőségét. Másrészt a magasba szökött kiadásokkal a bevételek nem tudtak lépést tartani: az utóbbiak döntően két tételből állnak össze, nevezetesen: a bevételek százalékát kitevő egyszázalékos többletértékadóból és a 30 százalék feletti vámtételből.

Megoldási kísérletek

A hatvanas évek közepétől fokozatosan kiépített agrárrendtartás tehát saját *pénzügyi korlátaiba* ütközik. Kiutat csak a finanszírozási keretek bővítése és/vagy a kiadások csökkentése ígér. Valójában a mezőgazdasági politika megfogalmazásától kezdődően találkozhatunk szakirodalmi kritikákkal, anélkül, hogy ezeket a gazdasági gyakorlat megszívlelte volna. Nem valószínű, hogy akár a jelenlegi súlyos helyzetben is látványos gazdaságpolitikai fordulat következzék be. Brüsszel — eddigi kompromisszumos politikáját folytatja — a kialakult agrárrendtartás fő pilléreinek érintetlenül hagyásával kísérel meg választ adni az „otthon csinált válságra”, ami bizonyosán már most *magában hordozza újabb válságok csíráját.*

Az egyik oldalon kénytelen ugyan a rekordmagasságú deficitek fékezésére, mindenekelőtt a tej- és gabonaszektorban a féktelen túltermelés gazdasági eszközökkel való korlátozására. Ezt a célt szolgálja az a javaslat, amely szerint a többlettermelés költségeit a jövőben nem kizárólag a mezőgazdasági kassza, hanem a *termelők* is viselnék. Másrészt még jobban törekszik az EGK belső piacának lezárására, az import visszaszorítására. Úgy véli, hogy ezáltal a túltermelés egy része valójában értékesíthető lenne a termelők regionális piacán.

A luxemburgi székhelyű Európai Számvevőszék szerint csak az *import* visszafogásával 9 milliárd márkával lehetne csökkenteni az agrárkassza kiadásait. További megtakarításokat jelentene a strukturális segélyek jövedelmezőség szempontjából való felülvizsgálása, az egyes termékek közötti arányok módosítása, valamint az árfolyamváltozások utáni határkiegyenlítési illeték rendszerének egyszerűsítése.

A közösség „Dokument 500” címen összefoglalt *takarékossági javaslatai* — tervek szerint — többi milliárd márkás költségvetési könnyítést eredményezhetnek 1984 és 1986 között. Még ha e terv megvalósítható is lenne, ami ellen több tényező szól, akkor is alapvető marad az a kérdés, hogy mennyibe, milyen feszültségek vállalásába kerülne a kivitelezés?

Protekcionista intézkedések

A túltermelés korlátozására tett javaslat sérti a termelők érdekeit, mindenekelőtt azon országokét, amelyek a legnagyobb tételt kitevő tej- és gabonapiacon nettó exportőrök. Az előbbi esetben kiemelkedik Hollandia 270, Írország 266, Dánia 214 százalékos önellátottsági foka, míg a gabonapiacon mindenekelőtt a francia érdekek forognak veszélyben (179 százalékos önellátottsági fok).

A kívánatos *importpolitika* ismételten kiélezte a liberálisabb és protekcionistább tagállamok közötti vitát. Különösen Franciaország, részterületeken azonban Írország, Dánia és Olaszország is az import további megszorításában látja a költségvetési probléma orvoslásának fő, nemegyszer egyedüli üdvözítő eszközét. A liberálisabb országokban továbbra is felmerül olyan javaslat, amely ehelyett a teljes agrárrendtartás gyökeres megreformálásának szükségességére helyezi a hangsúlyt és az átmeneti időszakban állami jövedelemkiegészítő intézkedéseket tart kívánatosnak, amelyek azonban még mindig töredékét tennék csak a ki a jelenlegi drága szubvencionálásnak.

Ez a terv azonban a protekcionista kör erős *politikai-gazdasági befolyásán,* valamint az általában terjedő és a kereskedelempolitikailag liberálisabb országokban is egy-egy szektort jellemző protekcionizmuson hajótörést szenved. A különböző érdekek kompromisszumos megfogalmazására mindig is törekvő brüsszeli bizottság véleményét is jól látszik a *hangsúlyeltolódás:* a súlyos költségvetési agrárpolitikai válság megoldására az EGK mint mezőgazdasági világhatalom pozíciójának „végleges” megszilárdítását javasolja. Eszköznek pedig nem utolsósorban a harmadik országok „nem ellenőrzött” agrárpolitikájának korlátozását véli.

Kilátások

Az EGK kompromisszumos javaslata *rövid távon* enyhítheti ugyan a mezőgazdasági kassza súlyos hiányát. Egyrészt növeli a belső és a külgazdasági ellentéteket, másrészt nem ígér átfogó, tartós megoldást. Az utóbbit a tagállamok a többletértékadó 1 százalékról 4 százalékra való felemelésétől remélik, ami a költségvetés bevételeit mintegy 5,5 milliárd dollárral növelné.

A *torz agrárstruktúra* javítására eddig a költségvetés mintegy 3 százaléka állt rendelkezésre, ezt az összeget a következő 5 évre meg akarják duplázni, ami azonban még semmit sem mond a felhasználás helyességéről, miközben az esetleges többletbevétel jelentős részét elszívja.

Már rövid távon jóval súlyosabbnak látszanak a *nemzetközi gazdasági-kereskedelmi következmények.* Közvetlen formában ez az agrárexportőr harmadik országok (főleg USA, Ausztrália, Új-Zéland, Jugoszlávia stb.) érdekeit csorbítja, közvetve azonban az EGK világméretű szavahihetőségét korlátozza, leginkább a fejlődő országok körében, ahol az EGK hosszabb ideje „sajátos szerepet” igyekezett játszani. További közvetett és hosszú távon ható következménye, hogy a drága mezőgazdasági rendtartás elszivattyúzza a pénzt a sokkal fontosabb programoktól, és részben felelőssé tehető a nyugat-európai ipar nemzetközi versenyképességének csökkentéséért.

Sajátos feszültségeket hordozhat a *spanyol és a portugál csatlakozás:* itt a mezőgazdaság súlya, hatása a belső piacra jóval nagyobb, mint Görögországnál, holott már ez utóbbi is esetenként tetemesen megterhelte az agrárkasszát.

A megoldás tehát — ahogy ezt már megszoktuk — rövid távra szólhat és a mezőgazdasági kérdéseket összevegyíti más, a közösség egésze vagy néhány tagállam számára lényeges elemekkel.

Így az agrárkérdések, a költségvetés általános problémái, valamint az acélipar közösségi szubvencionálása egymás viszonylatában vár megoldásra — és marad a nemzeti érdekellentétek és az igen különböző problematikus területek miatt változatlanul nyitva.

Inotai András

Uránérc a tőkés országokban*

A jelenlegi piaci viszonyok között csak akkor érdemes uránércet bányászni, ha a kilogrammonkénti *termelési költségek* alacsonyabbak, mint 80 dollár. A közelmúltban azonban a lelőhelyek jelentős részénél a költségek 80 és 130 között voltak, de még ez is gazdaságosnak bizonyult. A nukleáris energiával foglalkozó nemzetközi szervezetek felmérése szerint a tőkés világ uránérc-készlete 5 milliárd tonna volt, ami valamivel *kevesebb,* mint két évvel korábban. A csökkenés oka, hogy nem tártak fel új lelőhelyeket, a termelés pedig egyes esetekben gazdaságtalanná vált.

A termelési kapacitások 1985-ig jelentősen nőnek, attól kezdve stagnálnak, egyes esetekben csökkennek.

Az uránérc termelési kapacitása (ezer tonna)

	1981	1985	1990
Dél-Afrika	6,7	8,0	7,6
Ausztrália	2,6	3,8	4,7
Kanada	8,4	14,7	10,5
USA	17,0	23,0	21,8
EGK	3,7	3,9	4,2
Gabon	1,0	1,5	1,5
Namíbia	3,9	3,9	4,2
Nigéria	4,5	10,5	12,0
Egyéb	0,9	3,2	3,7
Összesen:	48,7	72,5	70,2

Az uránérc felhasználása a nukleárisenergia-termelés függvénye. (Az ötvenes-hatvanas években a katonai célokat szolgáló felhasználás is jelentős részt képviselt.) 1960 és 1981 között a működő atomerőművek száma megtízszereződött, a jelzett időszak végén 23 országban 282 egység volt.

A *fejlődő* országokban az energia iránti igények növekedése közép- és hosszú távon igen jelentős lesz, a demográfiai robbanás és a gazdasági fejlődési igények miatt. A nukleáris energia egyik-másik országban az energiaszerkezet diverzifikálásakor számításba jöhet. A *fejlett* ipari országokban az energia iránti kereslet növekedése viszonylag lassú lesz, az atomenergia alapvetően a klasszikus energiaforrások helyettesítésére szolgál. A működő reaktorok alapján számított urániumigény a nyolcvanas évek elején évenként 30 ezer tonna. Ez az évszázad végére 100 ezer tonnára emelkedhet.

Az urániumfogyasztók és -termelők száma egyaránt kicsi. 1981-ben a *felhasználás* több mint 90 százaléka hat országra — az USA, Franciaország, Japán, az NSZK, Nagy-Britannia és Spanyolország — korlátozódott. Ugyanígy 8 ország adja az *össztermelés* 98 százalékát. A 8 közül 4 ország (Ausztrália, Gabon, Nigéria, Namíbia) saját felhasználása nulla, Dél-Afrika és Kanada szükséglete a termeléshez viszonyítva elhanyagolható.

Szakértők szerint kiegyensúlyozott piac esetén *kétéves* fogyasztásnak megfelelő készlet kívánatos. De ez a tőkeszegényebb elektromos művek számára túl nagy anyagi megterhelés. (Azokban az országokban, ahol a nukleáris erőművek nagy szerepet játszanak az energiaellátásban, mint például Franciaországban, ott az állami villamosenergia-termelő vállalatot törvény kötelezi, hogy legalább 3 évre elegendő importkészlettel rendelkezzen.)

1982 elején becslések szerint a tőkés országokban 140 ezer tonna uránércet halmoztak fel, ennek körülbelül egyharmadát dúsított urán formájában. E készlet az érdekeltek kummulált fogyasztása alapján 1984-ig lenne elegendő. A piac ma mindenesetre nyomott, mert az USA csökkenti a készleteit és rendkívül alacsony áron ad el. Az ár azonban a vevők szempontjából a piac stabilitása mögött a második helyre szorul.

— mj —

A nukleáris energia részesedése a villamosenergia-termelésben egyes tőkés országokban, 1981-ben

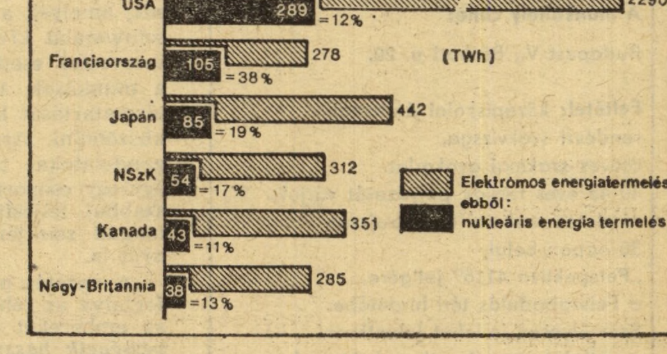

---

* A Problemes Economiques (Franciaország) cikke alapján.

Iparfejlesztés és kereskedelempolitikai környezet

I.

Több jel utal arra, hogy a nemzetközi ipari munkamegosztás leggyorsabb ütemű bővülésének és liberalizálódásának időszaka szorosan kapcsolódott az Egyesült Államok világgazdasági hatalmához és vezetőszerepéhez. A gazdasági erőviszonyok módosulása, először a fejlett országok csoportján belül, majd a fejlődő országok ipari versenyének megjelenésével párhuzamosan erősítette a *liberális kereskedelempolitikával szembeni ellenállást.*

Irányított liberalizmus

A fejlődő országoknak a hetvenes évek elején nyújtott általános preferenciák már *eltávolodást* jelentettek a tiszta liberalizmus szabályozási rendszerétől. Hasonló irányban hatottak a kőolajárrobbanás következményei és az Új Világgazdasági Rend követelései. Az OECD országokból érkező kereskedelempolitikai válaszokban kezdetben a főleg *francia* részről hangoztatott, s *Barre* volt miniszterelnök kezdeti programjában is meghirdetett *„irányított liberalizmus”* jelentett új elemet.

Az irányított világkereskedelem eszméje, a hetvenes években kiéleződő illeszkedési problémák nyomán, nem-hivatalosan ugyan felerősödött az angolszász országokban is. Az ipar elsorvadásával kapcsolatos aggodalmakra, veszélyekre hivatkozva Angliában a cambridgei közgazdasági iskola tudományos formában, az amerikai szakszervezetek és egyes üzleti csoportok gazdaságpolitikai jelszavak keretében fogalmazták meg a *reindusztrializáció,* az *importkorlátozás,* a *belső piacra támaszkodás* programját.

Az *irányított kereskedelem* szószólói általában kedvezőtlenebbnek tekintik a világpiac jövőbeni felvevőképességét. Az illeszkedési folyamatot nem helyettesíteni, hanem szabályozni kívánják. A gyors ütemben kibontakozó importversennyel szemben átmeneti protekcionista intézkedésekkel megfelelő védernyőt kívánnak kiépíteni az egyes nemzetgazdasági szerkezeti átalakuláshoz. Az Egyesült Államok által erőteljesen szorgalmazott vegyiszál-egyezmény, vagy a Közös Piac és egyes nemzetgazdaságok szektorális védőintézkedései *szabályozott nemzetközi együttműködéssel* kívánnak kíméleti időt biztosítani a lemaradó ágak számára.

A piacszabályozási politika gyakorlati végrehajtása eddig *nem váltotta be* az elméleti várakozásokat. Az Angliában kialakított ideiglenes foglalkoztatás-támogatási terv keretében a textil-, a ruházati- és a cipőipar költségvetési támogatást kapott a nagymértékű munkaerő-elbocsátás elkerülésére. Ennek következményeként viszont lelassult a szerkezeti átalakulás, fennmaradt, sőt erősödött a gazdaság merevsége, az ideiglenesnek szánt támogatás pedig állandósult. Vannak olyan tapasztalatok is, hogy a gazdaság egy-egy szektorának mentesítése az illeszkedési kényszerek alól az egész nemzetgazdaság versenyképességét érinti, megzavarja, torzítja a piac jelzésrendszerét.

Az importverseny ürügyén a kevésbé vagy a nem érintett vállalatok is költségvetési támogatást igényelnek. Emellett igen nehéz olyan protekcionista védőrendszert kiépíteni, amelyben nincsenek rések. A meghatározott exportőr országokat célbavevő szabályozás esetén az exportőrök áttelepítik tevékenységüket más országokba.

A *termékcentrikus szabályozás* esetén „új”, de hasonló használati értékű termékek jelennek meg. A belföldi ipar fokozatosan elsorvad, hiszen a szabályozott kereskedelem sem segíti a sikeres illeszkedést. Ebben közrejátszik az is, hogy az exportőrök bizonytalanságban vannak a jövőbeni piacrajutási lehetőségeket illetően.

Érdekérintkezési pontok

Az OECD országok kereskedelempolitikai állásfoglalásaiban a hetvenes évek végétől észlelhetők hangsúlymódosulások. A *fejlődő országok,* az új világgazdasági renddel kapcsolatos követeléseken belül is ragaszkodtak az ipari munkamegosztást illetően a „régi rend” liberális elveihez.

Az utóbbi években megfigyelhető, hogy a fejlődő országok viszonylag kisebb figyelmet fordítanak új szabályok, szabályozási mechanizmusok és intézmények kialakításának követelésére. Helyette a *nemzetközi kereskedelmi rendszer liberalizálódását* elősegítő gyakorlati intézkedéseket sürgetnek. Noha a kedvezményes bánásmód követelése továbbra is jelentős súllyal szerepelt állásfoglalásaikban, az ipari exportban elért eredményekkel párhuzamosan érdekeik azonosulnak; az ideológiai töltetű konfrontációs álláspont gyengült az ipari munkamegosztás liberalizálódásának sürgetésével szemben.

A fejlődő országok nemzetközi kereskedelempolitikai kérdésekben elfoglalt álláspontja és az ipari országok gazdaságpolitikája között növekvő mértékben voltak bizonyos *érdekérintkezési pontok.* A protekcionizmus további erősödése kétségkívül radikálisabb külgazdasági politika kialakulását eredményezte volna a fejlődő országokban. Egyúttal gátolta volna a fejlődő országok felvevőpiaci potenciáljának bővülését, illetve az adósságszolgálati kötelezettségük színvonalának fenntartását.

Szélesebb körű támogatás hiányában *Franciaország* nem erőltette a továbbiakban az irányított liberalizmus modelljét. A cambridgei iskola javaslatairól sem volt nehéz felismerni, hogy azok lényegében a fejlődő országok 1950-es években alkalmazott importhelyettesítő gazdaságfejlesztési terápiáját elevenítették fel, s fejlettebb országokra való alkalmazhatóságuk viszont több mint kérdéses. Az angol és az amerikai gazdaságpolitikai gyakorlat, s a tényleges importtrendek a cambridgei terápiától homlokegyenest *eltérő* irányban fejlődtek.

Megújuló protekcionizmus

A hagyományos protekcionizmus hetvenes években feléledő különféle formáinak visszaszorulása ugyanakkor egyáltalán nem jelentette a világkereskedelem liberalizálódásának erősödését. A hetvenes évek végén a protekcionizmus új, a korábbitól eltérő formái jelentkeztek. Az új protekcionizmus nem a kereskedelem általános korlátozására törekszik, hanem elsősorban *szektorspecifikus,* másodsorban *bilaterális* jellegű, harmadsorban olyan *új mennyiségi* korlátozó intézkedéseket alkalmaz, amelyek nem ütköznek a GATT szabályozásába.

Az új protekcionizmus *korlátai* két fő ágazati csoportban jelentkeznek. Egyes beruházási javak és késztermékek, mint például az acél-, hajó-, személygépkocsi-ipar esetében az iparilag fejlett országok közötti komparatív előnyök és erőviszonyok gyors eltolódása váltotta ki a fékező hatásokat. E termékcsoportok piacán elsősorban a Japánból származó, de esetenként egyes fejlődő országokból származó import hányadának megnövekedése váltott ki aggodalmakat.

A fogyasztási cikkek (textil, konfekció, cipő, televízió, háztartási elektronikai cikkek) importpiacán növekvő mértékben, de korántsem kizárólagosan (például olasz cipők, japán televíziók, amerikai műszálból készített szövetek) a fejlődő országok versenye élezi ki az illeszkedési feszültségeket, kapacitás-kihasználási, foglalkoztatási és külkereskedelmi egyensúlyi problémákat.

Az új protekcionizmus *eszköztára* magába foglalja a kétoldalú megállapodások során kialakított kvótákat, önkéntes exportkorlátozásokat, ármegállapodásokat, a Közös Piac szektorális egyezményeit, piaci részarányszabályozással (A Közös Piac például bilaterális megállapodások keretében kikényszerítette, hogy mintegy 20 fejlődő ország csökkentse piacrészesedési arányát az 1976. évi színvonalra.)

Világkereskedelmi szempontból nagyjelentőségűek az 1979-ben lezárult tokiói *GATT körtárgyalások,* amelyek a vámjellegű korlátok lebontásán túlmenően nem-vám jellegű kereskedelmi akadályok eltávolítására is törekedtek. Így a kormányvásárlások, az exporttámogatások, a vámértékelés, a szabványosítás, az importengedélyezés és az anti-dömping eljárási szabályozásával a körtágyalás bizonyos mértékű gátakat emelt az új protekcionizmus terjedésével szemben.

A tokiói körtárgyalások célul tűzték ki a fejlődő országok nemzetközi munkamegosztásba való bekpacsolódási feltételeinek javítását, a tárgyalás eredményeit azonban nagyszámú fejlődő ország *elégtelennek* találta. Így a tokiói vámcsökkentések a fejlődő országok exportjának súlyozott vámterheit 27 százalékkal mérsékelték a 34 százalékos átlaggal szemben.

Kilátások

A *nyolcvanas évek* nemzetközi kereskedelempolitikai környezetét paradox ismerés ma már, hogy a protekcionista intézkedések hosszabb távon fékezik a korszerűsödést, szerkezeti átalakulását s illeszkedést. Sőt a világgazdaság jelenlegi növekedési gondjainak enyhítését is a nemzetközi ipari munkamegosztás bővítése segíthetné elő.

A legutóbbi évek tapasztalatai is arra hívják fel a figyelmet, hogy világgazdaságilag igen veszélyes az olyan nemzetgazdasági döntések elszaporodása, amelyek világviszonylatban növelik a kihasználatlan termelési kapacitásokat. Különösen az *iparilag fejlettebb országokban* lassul le az innovációs és szerkezeti illeszkedési folyamat a protekcionizmus erősödése és a verseny gyengülése nyomán, ezekben az országokban bontakozhat ki leghamarabb a szerkezeti lemaradás, a versenytől óvott vállalatok és munkaerőpiac „nyereségei” társadalmi költséggé s egyensúlyhiányok forrásává válhatnak.

A jelenlegi nemzetközi kereskedelempolitikai gyakorlatot viszont igen erősen befolyásolja a *lemaradó ágazatok, vállalatok érdekképviseletének* nyomása. E körök hangoztatják azt a felfogást, hogy bizonyos alapvető iparágak, így az acél, gépjárműipar, nehézvegyipar stratégiai jelentőségűek. Fenntartásuk, újraélesztésük alapvető társadalmi érdek, s így széles körű társadalmi egyetértés alapján támogatandó. Bizonytalan politikai egyensúlyviszonyok esetén e felfogás erőteljesebben érvényesül a nemzetközi kereskedelempolitikai környezet alakulásában.

A *rövid távú szempontoknak* túlélési stratégiáknak a nyolcvanas évek első felében kialakult túlsúlya nyomán a világkereskedelem további általánosabb liberalizálásával kapcsolatos elvárásokat célszerű óvatossággal fogadni. Középtávon az egyes országok kereskedelempolitikai mozgásterének tágítása elsősorban a gazdasági diplomácia aktivizálódásához, a differenciáltabb világgazdasági erőviszonyokból adódó manőverezési lehetőségek kiaknázásához kapcsolódik.

Kádár Béla

Az „Andok-ötök” megállapodása

Az Európai Gazdasági Közösség megalakulása óta fontos feladatának tekinti a szerződésekkel körülbástyázott gazdasági expanziót. A legújabb „skalp” az Andesi Paktum, amellyel a közelmúltban kötött együttműködési szerződést.

Brüsszel számára azért bír különleges jelentőséggel a latin-amerikai „nyitás”, mert gazdasági kapcsolatai ebben a régióban a *legalacsonyabb* hőfokúak. Latin-Amerika bizonyos értelemben még ma is az Egyesült Államok vadászterületének számít, a Közös Piac gazdaságilag az USA-hoz képest meglehetősen háttérbe szorult. Korántsem arról van szó, hogy a jelenlegi megállapodás lényeges változást hozna a Közös Piac számára Latin-Amerikában, azt azonban jelzi, hogy Brüsszel nem hajlandó „leírni” a térséget.

Az Andok menti országok 14 esztendővel ezelőtt hozták létre gazdasági csoportosulásukat Andesi Paktum néven. Bolívia, Kolumbia, Ecuador, Peru és Venezuela gazdasági együttműködése a paktum fennállása óta *nem sok eredményt* hozott. A célkitűzések között szerepelt és szerepel ma is az egymás közötti vámok lebontása, az intraregionális együttműködés elmélyítése, az infrastruktúra közös fejlesztése, s nem utolsósorban az iparfejlesztési politikák összehangolása.

Ez utóbbi jegyében több közös *ipari beruházásnak* kellett volna megvalósulnia. A jó szándékok kinyilvánításánál és a tervek elfogadásánál azonban nemigen sikerült többet elérnie a paktumnak. A tervek megvalósításának elhúzódása vagy elmaradása több okra vezethető vissza. A legfontosabb a paktumhoz tartozó országok egyenlőtlen fejlődése, hiszen például Venezuela és Kolumbia gazdasági fejlettsége még helyi mércével is meglehetősen eltérő.

További gondot jelent, hogy Latin-Amerikában az egymás közötti külkereskedelmi forgalom nem éri el az összforgalom 10 százalékát, tehát a legfontosabb kereskedelmi partnereket — legalábbis egyelőre — nem egymás között kell keresni. Nincsenek hagyományai a térségben a mélyebb infrastrukturális együttműködésnek sem. Ezt jól jellemzi a közös *hajózási terv* elvetélése. A tagországok közös hajóflotta felállításáról hoztak döntést, ugyanakkor az egyes országok kiépítették saját hajózási flottájukat, minek következtében a Kolumbia, Ecuador és Venezuela kénytelen volt feloszlatni a közös hajópark csíráját jelentő Flota Grancolombiana társaságot.

Visszatérve a Közös Piac és az Andesi Paktum megállapodására: a tárgyalások *négy évet* vettek igénybe. Eközben az andesi országok igen nehéz pénzügyi helyzetbe kerültek, többségük kénytelen volt tartozásai visszafizetésére haladékot, átütemezést kérni. Noha a tagországok nagy jelentőségűnek tartják a két integráció együttműködési szerződését, hangoztatják, hogy „mindez édeskevés a térség súlyos gazdasági bajainak orvoslásához”.

A megállapodás keretében Brüsszel csökkenti egyes termékek *importvámját,* s ígéretet tett *fejlesztési segélyek* folyósítására. A szerződés kilátásba helyez néhány közös ipari beruházást, valamint a tudományos-műszaki együttműködés bővítését. Az Andesi Paktummal kötött szerződés lényegében a többi fejlődő országgal létrehozott megállapodás mintájára készült, s mindenekelőtt a Tízek jelenlétének erősítésére szolgál.

Az „Andok-ötök” és a Közös Piac egymással folytatott *kereskedelmének* értéke 1982-ben elérte a 8 milliárd dollárt, s a mérleg csekély latin-amerikai aktívummal zárult. A kereskedelem árukészlete a „hagyományos” képet mutatja: az Andesi Paktum országai döntő többségében nyersanyagot a Tízek pedig késztermékeket szállítanak. A Közös Piac Perutól kávét és ólmot, Venezuelától olajat, Kolumbiától és Ecuadortól kávét, Bolíviától pedig ónt vásárol.

A megállapodástól az öt ország többek között azt várja, hogy a jövőben növekedhet a félkész és késztermékek kivitele a Közös Piac irányába. Jelentősebb anyagi segítségre nem számíthatnak, hiszen a Tízek 65 ACP-országnak 5 év alatt ötmilliárd dollár segélyt nyújtanak. De még ekkora összeg sem jelentene lényeges segítséget, hiszen az Andesi Paktum országainak együttes adósságállománya megközelíti a 30 milliárd dollárt.

G. — Sz.

KÖRKÉP

FRANCIAORSZÁG

SZIGORÚBB GAZDASÁGPOLITIKA

Az ideinél nehezebb esztendő vár a francia gazdaságra 1984-ben — ez tűnik ki *Laurent Fabius* ipari miniszternek az elmúlt napokban tett nyilatkozatából, amelyben körvonalazta a jövőre tervbe vett gazdaságpolitikai kormányintézkedéseket. Ezek között fontos helyet foglal el az infláció visszaszorítása, annál is inkább, mert 1983-ban nem sikerült elérni, hogy az áremelkedések a tervezett 8 százalékos határon belül maradjanak.

Az 1984-re kitűzött cél, hogy az inflációs ráta legfeljebb 5 százalék legyen, s ennek érdekében a kormány következetesen kívánja érvényesíteni — sőt részben megszigorítani — az *árellenőrzések* rendszerét. A vállalatoknak a kormánnyal kell majd megtárgyalniok az úgynevezett árszerződéseket, s azoknak, amelyek az idén túllépték az áremelések engedélyezett mértékét, jövőre viselniök kell annak következményeit. Ugyanakkor a Patronat, a francia munkáltatók szövetsége máris bejelentette: *nem hajlandó* tárgyalni a kormánnyal az árellenőrzésről, mert szerinte a kormánynak elsősorban a bérellenőrzésre kellene alapoznia inflációellenes kampányát.

A tervezett intézkedések között Fabius bejelentette, hogy a kormány jövőre deflációs gazdaságpolitikát kíván érvényesíteni és elgondolása szerint a kollektív szerződésekből törlik az áremelésekhez igazodó indexelési záradékot. Eredményesebbé kell tenni a külkereskedelmet — mutatott rá az ipari miniszter — az állami vállalatoknak pedig kiegyensúlyozott gazdálkodást kell folytatniok. Ez utóbbiak támogatására egyébként 1984-ben 12,85 milliárd frankot fordítanak, 600 millióval többet, mint ebben az évben.

OLASZORSZÁG

GAZDASÁGI KILÁTÁSOK 1984-RE

A várhatóan 1 százalékos növekedés mellett 1984-ben is stagnálás jellemzi majd az olasz gazdaságot — jelentette be az elmúlt napokban *Giovanni Goria* kincstárügyi miniszter. Az áremelkedések üteme előreláthatóan továbbra is háromnégyszer nagyobb lesz az ipari országok átlagánál, s az sem valószínű, hogy a munkanélküliséget sikerül a jelenlegi *9,7 százalékos* arány alá szorítani. Erre ugyanis csak az ipar széles körű átszervezése és a kereslet számottevő megélénkülése nyújtana lehetőséget. A kormány erőfeszítéseket tesz a jelenleg 13,3 százalékos inflációs ráta, valamint az idén a 90 billió lírát is meghaladó költségvetési hiány csökkentésére. Ez utóbbi érdekében hosszabb lejáratú államadóssági kötvényeket bocsátottak ki, s ezzel a „belső átütemezéssel” valamelyest enyhítették a költségvetési terheket.

KGST

ELEKTRONIKAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

Az elmúlt napokban Moszkvában tartotta tanácsülését az *Interelektro,* s ezen határozatot hoztak a KGST-országok elektronikai ipari termelésének növeléséről, valamint az ipari robotok előállításának meggyorsítását célzó együttműködésről. Az 1973-ban alapított Interelektróhoz tartozó tagországoknak (Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió) az ugyancsak most hozott határozat szerint el kell végezniök az 1986—1990 évekre szóló elektronikai iparfejlesztési tervek egyeztetését. A szervezet jelenleg — 12 nemzetközi szakosítási és kooperációs megállapodás keretében — 750 különféle elektronikai berendezés fejlesztésében működik közre, s a műszaki-tudományos együttműködés előmozdítja azok kölcsönös szállításának bővítését.

NSZK

VENDÉGMUNKÁSOK HAZATÉRÉSRE ÖSZTÖNZÉSE

A nyugatnémet parlament által most elfogadott törvény szerint azok a vendégmunkások, akik ez év október 30-tól számított nyolc hónapon belül elvesztik állásukat, s a végleges hazatérés mellett döntenek, 10 500 márka és gyermekenként 1500 márka összegű térítésben részesülnek, és visszakapják a nyugdíjalapba történt befizetésük összegét is. Az NSZK-ban jelenleg 2,7 millió az állástalanok száma, s ezeknek 10 százaléka külföldi.

Speciális igény = speciális szaküzlet

Dekorációs áruház

Budapest XI., Andor u. 2. Tel.: 869-579, 869-658.
Budapest V., Fehérhajó u. 12–14. Tel.: 173-793, 173-473.

Grafikaszaküzlet

Budapest V., Bajcsy-Zsilinszky út 60. Tel.: 110-678.

Műszaki rajzeszközök szaküzlete

Budapest VI., Népköztársaság útja 42. Tel.: 311-766.
Budapest VIII., József krt. 11. Tel.: 142-602, 339-174.
Budapest XI., Bartók Béla út 1. Tel.: 664-336.
Budapest XI., Andor u. 2. Tel.: 869-579, 869-658.

Számítástechnikai szaküzlet

Budapest IX., Dandár u. 28. Tel.: 141-928.

Könyvkötészeti szaküzlet

Budapest III., Vörösvári út 100. Tel.: 886-102.

Bélyegzőszaküzlet

Budapest XIV., Thököly út 147/b. Tel.: 632-171.

ÁPISZ
Kereskedelmi Vállalat

A PIÉRT Kereskedelmi Vállalat ajánlata:

új, korszerű,
minden igényt kielégítő,
programozható, tudományos
asztali számológép

Kapható a PIÉRT lerakataiban és szaküzleteiben.

Alapgép: PTA 4000. Fogyasztói ára: 22 000 Ft.
Kiírószerkezet: KA 160. Fogyasztói ára: 21 300 Ft.

A PIÉRT nagykereskedelmi egységeiben
a közületek nagykereskedelmi áron, illetve
adómentes áron vásárolhatnak.

Műszaki adatok

Programnyelv: Basic

Memória:
Progra ROM: 16 kbyte
RAM: 3,5 kbyte
Kijelző: folyadékkristályos.

Kiírószerkezet és két kazettás magnetofon
csatlakoztatható hozzá.

A programozható számológép segíti a munkáját.

A Budapesti Húsnagykereskedelmi Vállalat pályázatot hirdet

számviteli osztályvezetői

munkakör betöltésére

A vállalat B-kategóriájú,
a címe: Budapest II., Fő u. 80.

Az állás azonnal betölthető.

Feltétel:
- szakirányú egyetemi vagy főiskolai végzettség,
- legalább ötéves, hasonló területen szerzett vezetői gyakorlat,
- erkölcsi feddhetetlenség.

Besorolás: a 24/1980. (XII. 18.) MüM sz.
rendelet szerint,
műszaki-gazdasági vezető II. kategória.

Prémium, mozgóbér, illetve
eredményrészesedés.

A pályázatban szerepeljen a pályázó
- munkahelyének neve, beosztása, munkaköri besorolása és jövedelmének összege,
- eddigi munkaköreinek és tevékenységének felsorolása, kitüntetéseinek megjelölése,
- részletes önéletrajza,
- iskolai végzettségét, szakképzettségét, politikai iskolai végzettségét és egyéb végzettségét, illetve az alkalmazási feltétel meglétét tanúsító okiratok hiteles másolata.

A pályázatot a vállalat személyzeti
és oktatási osztályára nyújtsák be,
címe: Budapest IX., Hentes u. 15. 1097.

A jelenlegi szervezeti és működési
szabályzat, valamint egyéb információk
a pályázók rendelkezésére állnak
az osztályon.

Felvilágosítással szolgálnak
a 142-202-es telefonszámon.

A szabályozás tmk-ja

A Pénzügyminisztériumban rendszeressé vált, hogy 2-3 évenként felmérés készül a hatályban levő jogszabályok, szabályozók érvényesüléséről és erről az ellenőrzési szervezet beszámol. Ennek során a pénzügyi-gazdasági ellenőrzés nem arról ad tájékoztatást, hogy a vállalatok és szövetkezetek mit nem csináltak jól, hanem a pénzügyi irányítás, a jogszabályalkotók elé tart tükröt. E speciális ellenőrzés tehát a vállalati magatartást a jogszabályok, az előírások és az intézkedések függvényében vizsgálja.

E vizsgálatok a szabályozás egyfajta „karbantartásaként" is felfoghatók. A gyakori és váratlan környezeti változások, a feszítettebb egyensúlyi követelmények a korábbinál több intézkedés, előírás, kontingens elvonási csatorna stb. alkalmazását teszik szükségessé. A mélységében és terjedelmében nehezebben áttekinthető irányítási eszköztár „tmk-igénye" is nő. Annál is inkább, mivel egy-egy szabály következményei nem mindig láthatók előre, s az eredetileg célba vett iránytól és mértéktől gyakran eltérő a hatásuk is.

Vessük össze az 1983. évre vonatkozó legújabb, valamint az 1980. évre vonatkozó vizsgálat észrevételeinek szerkezetét.

A jogszabályokat, szabályozókat érintő jelzések megoszlása az észrevételek tárgyköre szerint

Észrevételek tárgyköre, típusa	A jelzések, illetve az ezek által érintett szabályozók száma			
	1980		1983	
	db	%	db	%
Jogszabályalkotásba vágó jelzések (joghézag, lényeges szabályozási körülmény figyelmen kívül hagyása stb.)	44	69,8	41	50,0
Céljukat tévesztő szabályozókra (a vártnál kedvezőtlenebb következmény, mellékhatásokkal terhes stb.) utaló jelzések	19	30,2	41	50,0
Összesen:	63	100,0	82	100,0

A különféle felvetések nem mindig határolhatók el egyértelműen, egy-egy jelzés gyakran többféleképpen is minősíthető. Így például a készlethelyzet manipulálását a minimummérésre kötelezett szerveknél nemcsak a vállalati magatartás terhére írhatjuk, de joghézagnak is felfoghatjuk, sőt célját tévesztő szabályozásként is értelmezhetjük. Vagy: az állóeszköz-felújításoknak a vállalati költségként történő elszámolását lehet csak vállalati ügyeskedésnek tekinteni, de a nem egyértelmű jogszabályi rendezés rovására is írható.

Vizsgáznak a szabályozók

A kétségtelen átfedések ellenére figyelemre méltó, hogy a tulajdonképpeni jogszabályalkotást érintő észrevételek 1980. évi 70 százalékos aránya 1983-ban már csak 50 százalék. Ugyanakkor a *szabályozóknak a vártnál kedvezőtlenebb működésére utaló jelzések aránya 30-ról 50 százalékra nőtt.*

Az arányváltozások azt jelzik, hogy 1983-ban a pénzügyi, gazdasági revíziót végzők észrevételein belül a jogi és igazgatási természetű kifogások súlya a korábbihoz képest mérséklődött, míg a szabályozó elemek funkcionálásának kritikája bővült.

A revizori megállapítások tehát átterelődtek a jogi, igazgatási síkról a szabályozók működésének kritikájára. Mi okozza ezt? A vizsgálati súlypontok esetleges módosulása? Vagy az egyes szabályozók működési, alkalmazásbeli gyengéi? A kérdés megválaszolását nehezíti a két-három évvel ezelőtti helyzet és a mostani állapot különbözősége.

1980-ban az akkor meghirdetett, részben kiforratlan új elvek jogszabályi megalapozásának a bizonytalanságai kerültek előtérbe. Többek között a nyereségátárazás végrehajtása; a mérleg szerinti és az elszámolási eredmény bevezetése; az export-eredményszámítás okozott sok fejtörést. A bér- és keresetszabályozás elsődleges megfogalmazása is számos tisztázni, kiegészíteni és kiigazítani valót hagyott maga után. Annyira, hogy maguknak a szabályozóknak a működése kiszorult az érdeklődés középpontjából.

Ennek megfelelően *1980-ban* a jogszabályok, szabályozók revíziós értékelése szükségszerűen *a jogi, igazgatási témákra korlátozódott.* A vizsgálat célja az volt, hogy tolmácsolja az e körbe vágó zavarokat és nyújtson segítséget ezek eloszlatásához. Fel kellett tárni a joghézagokat, a szabályozás során figyelmen kívül hagyott körülményeket, tisztázatlanságokat és következetlenségeket.

Az 1983. évi tapasztalatgyűjtésre némileg más feltételek között került sor. Időközben ugyanis a korábbi jogi, értelmezési gondok enyhültek. Igaz, hogy újabb keletű gondok is jelentkeztek — többek között a kisvállalkozásokkal összefüggésben —, de korántsem az 1980. évihez hasonló mértékben. Már csak azért is, mert 1983-ra az 1980-ban „pályára állított" szabályozók „lappangási", kivárási ideje letelt. Hatásuk az ellenőrzésben jobban kitapinthatóvá vált. Sőt egyes, azóta bevezetett elemek működése is megragadhatóvá vált.

Nem várt hatások

Ebben a helyzetben könnyebb *az egyes szabályozó elemek* kritikus pontjainak a számbavétele. Érdemes ezeket közelebbről is szemügyre venni. Az ellenőrzés által célját tévesztőnek minősített szabályozás főbb típusai a teljeskörűség igénye nélkül a következők:

— *Más szabályozási célok semlegesítése* (például a kötelező tartalékalap rendszere részben feleslegessé teszi az elkülönített tartalékalapot; a szerteágazó kockázatviselési alapokban felhalmozódó pénzek zavarják a készletfinanszírozást).

— *Manipulációkra* való alkalomnyújtás (például a már említett minimumméréssel kapcsolatban).

— A vállalati cél- és eszközrendszerrel való *összehangolatlanság* (például a műszaki-gazdasági kritériumrendszer hasznosítását gyengíti a rövid távú nyereségérdekeltség).

— A nem hatékony gazdálkodás *fennmaradásának* lehetővé tétele.

— Az eredeti hipotézisektől eltérő — *mellékhatások* (például az árkockázati alap szabályozásában).

— *Nem rendeltetésszerű* felhasználás a gazdálkodó szerveknél (például az árkülönbözeti tartalékalapok megszüntetése, eredménybe való beépítése, majd újra indítása).

— Az eredetileg feltételezett hatások *gyengébb érvényesülése* (például a kütefa-visszatérítés alapjának számítása jobban ösztönözne a devizában felmerült költségekkel való takarékosságra, ha abból levonnák a külföldi reklám-, propaganda-, napidíj-, kiküldetési stb. költségeket).

— *A vállalati szintű feladatok központi szabályozásának* esetei (például gépkocsihasználati díjakkal, átalányokkal, továbbá a vállalati belső irányítási, érdekeltségi rendszerrel, szervezési tevékenységgel stb. összefüggésben).

Büntetni a jókat?

A gazdasági szabályozók nem mindig — és többnyire nem is azonnal — váltják ki a várt hatást. Alkalmasságuk a későbbi gyakorlati működés során válik felismerhetővé és ehhez képest korrigálhatóvá. Az, hogy egy-egy szabályozó eléri-e eredeti célját, attól függ, hogy a vállalatok *mennyire kényszerülnek a szabályozókat saját cél- és eszközrendszerükbe beépíteni*, illetve, hogy mennyiben áll módjukban azokat szűkebb érdekeiknek megfelelően *adaptálni* vagy hatásukat *gyengíteni*, sőt *közömbösíteni.*

A jelenlegi elvonási gyakorlat sajnos többnyire az előrelátóan gazdálkodó vállalatokat sújtja. Például a bértartalékfelhasználás különféle korlátozásai rendszerint azokat érintik a legérzékenyebben, akik a bérfejlesztés ütemét hosszabb időszakra tervezték és a bértartalékolást a jövedelmezőségi ingadozás kiegyenlítésére szerették volna felhasználni. Ehhez hasonló hatású az 1980 előtt képződött tartalékalap elvonása, amely szintén elsősorban a kiegyensúlyozottan gazdálkodókat érintette. A tartalékalap rendszeres igénybevevői ugyanakkor nem sokat éreztek meg ebből az intézkedésből. *Ezek az ellentmondások hosszabb távon sokkal nagyobb kárt okoznak*, mint az esetenként céljukat el nem érő szabályozó elemek.

A gyakran nehezen előrelátható vállalati reagálások éppen a szabályozás egészéből, annak „szelleméből" következnek. Talán nem kell bővebben részletezni az 1980. évi szabályozó módosításokra tett vállalati ellenlépéseket: a tartalékolás, a nyereség elrejtése, a kiváró magatartás és taktikázás a revíziók során is megfigyelhető volt. Az ellenőrzés 1983. évi megállapításaiból is következtethetünk egyfajta *„ellenjáték"* folytatására. Nagyon figyelemreméltó jelenség, hogy most az átmeneti szoros „beszabályozottság" és vásárlóerő-korlátozás körülményei között a vállalatok elsősorban *szerződéses kapcsolataik torzítása* árán próbálják kivédeni a szabályozók hatását. Így például előfordul, hogy a nyereségadó alaprészévé vált improduktív költséget „eltüntetik", s kötbér helyett árengedménnyel fizetnek: beruházási, építési munkáért a bőséges szabadár mellett fejlesztési alapátadást is követelnek; a megbízói kiszolgáltatottság újabb jeleivel találkozunk a termelés és a külkereskedelem kapcsolatában ~~stb.~~

A gazdaságirányítás — és ezen belül a gazdasági szabályozás komplex fejlesztése kapcsán — az igazán aggasztó és elgondolkodtató jelzéseket éppen ebben a jelenségkörben kell keresnünk. A gazdaságirányító szerveknek tehát a rendelkezésre álló tapasztalatok alapján jobban kell prognosztizálniuk a vállalati magatartást, a szabályozás által kiváltható tipikus vállalati reagálást.

Falubíró Vilmos

ÚJ KÖNYV

Teljesítmény-visszatartás és tudományos vezetés

Minden közgazdász tanult róla, egyesek még kritikájának kritikáját is tanulmányozták — csak éppen az eredeti művet nem olvasta senki. Sajnos, még mindig nem kicsiny azoknak a közgazdasági alapmunkáknak a száma, amelyekkel ez a helyzet. Ezért elismerés illeti a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadót, ha egy-egy ilyen mulasztást pótol, mint például most *Frederick Winslow Taylor* „Üzemvezetés" és „A tudományos vezetés alapjai" című művei magyar kiadásával. A kötetben foglalt két mű 1903-ban, illetve 1911-ben jelent meg első ízben. Örvendetes megjelentetése azért is, mert amikor az olvasó nekilát, hogy — jól ismerve mindazokat a fenntartásokat, amelyekkel a taylorizmust általában „illetni kell" — végre elolvassa az eredeti művet, meglepően élvezetes olvasmányra lel.

A nem kevesebb mint 100 évvel ezelőtt a Bethlehem Steel Companynél és a Midvale Steel Companynál végzett kísérletekről és új munkaszervezési módszerekről szóló beszámolók a ma olvasójának is érdekfeszítő olvasmányt nyújtanak.

Különösen érdekesek azok a fejtegetések, amelyek a vállalkozók munkájának színvonalát kívánják emelni, és azok a szervezési esettanulmányok, amelyekkel a munkások természetes teljesítmény-visszatartását kívánták a századelőn kiküszöbölni. Arról is figyelemre méltó gondolatokat tartalmaz a könyv, hogy egy-egy csoportban mennyire a legroszszabbul teljesítő emberek húzzák le a maguk szintjére a többiek teljesítményét is.

„A vezetés problémája röviden összefoglalva az tehát, hogy hogyan bírja rá az embereket *legjobb kezdeményezőképességeik használatára"*... — írja Taylor. „Másrészt viszont nincs olyan értelmes vezető, aki azt hinné, hogy megnyerheti az emberek minden kezdeményezőkészségét, ha nem nyújt nekik többet a szokásos juttatásoknál." Elavult azonban az a vezetési filozófia — Taylor már hetven évvel ezelőtt annak minősítette —, amely úgy próbál külön ösztönzést nyújtani a munkások számára, hogy közben „magukra hagyja" őket feladataik megoldása közben. Hiába a különféle prémium és bonus, jórészt ezek ellenére is megmarad a tudatos teljesítmény-visszatartás, ha ezek mellett ...„a munkások tulajdonképpen egyedül felelősek tevékenységükért, és viszonylag kevés segítséget és tanácsot kapnak vezetőiktől... Ahhoz, hogy a munkavégzés tudományos alapon történjék, a szokásos vezetési rendszerekben kialakultaktól eltérő módon, sokkal *egyenletesebben kell megosztani a felelősséget a vezetőség és a munkások között*... Nem sokáig tolerálják majd az emberek azt a munkaadót, akit csak az osztalék érdekel, és nem hajlandó teljes erőbedobással részt venni a munkában, csak az ostorát pattogtatja az emberek feje felett, megpróbálván őket alacsony bérért gyorsabb munkára bírni. A tudományos vezetésben... a vezetők újabb, korábban nem is álmodott terheket, kötelességeket, felelősséget vállalnak magukra... A munka és felelősség csaknem egyenlő arányban oszlik meg a munkás és a vezetőség között. A vezetőség átveszi mindazokat a feladatokat, amelyek elvégzésére a munkásoknál alkalmasabb, szemben azzal a múltbeli gyakorlattal, amely szerint szinte minden munkát a munkások végeztek... A korszerű tudományos vezetés talán legszembetűnőbb eleme a *feladat elve.* A vezetőség minden munkás munkáját legalább egy nappal előre részletesen megtervezi. Ennek megfelelően mindenki írásos utasítást kap, amely a legtöbb esetben teljes körű és részletesen leírja az elvégzendő feladatot és a felhasználandó eszközöket. Az ily módon előre megtervezett munka olyan megoldandó feladatot jelent, amellyel a munkásnak nem egyedül kell megbirkóznia, hanem szinte minden esetben a dolgozók és a vezetők együttes erőfeszítéseinek eredménye lesz a megoldás."

A munkafeltételek e tervszerű előzetes biztosítására Taylor olyan funkciókat hívott életre, amelyeket régóta természetesnek tartanak mind a tőkés, mind a szocialista iparvállalatoknál. Így például talán több olvasó számára újdonság lesz az a közlés, hogy voltaképpen Taylor „találta fel — egyebek között — a technológust, a pályaalkalmassági kiválasztást, a műveleti utasítást, a programozást, az időelemző normást és előkalkulátort, valamint a munka-előkészítőt és a műhelyi munka-előkészítőt.

A kötetben az olvasó szinte életképszerű hűséggel megrajzolt jeleneteket talál a századvég gyorsan iparosodó Amerikájáról, az európai bevándorlókról, a 60 órás heti munkaidőről, a korabeli ipari üzemekben uralkodó munkafeltételekről. Természetesen sok e kötetben a vitatható, sőt utólag helytelennek bizonyuló megállapítás. Ezek kritikáját már Lenin megadta a századelőn „A szovjethatalom soron levő feladatai" című cikkében. A ma olvasója pedig rendelkezik azzal a megfelelő kritikai felkészültséggel, amely ahhoz kell, hogy a könyvből szelektálni tudja az időálló gondolatokat.

Taylor e két alapvető műve a magyar olvasóközönség számára eddig még részleteiben sem volt közvetlenül hozzáférhető. A kötet ekképpen több mint fél évszázados mulasztás pótlásának is tekinthető.

F. K.

A Fővárosi Kézműipari Vállalat

pályázatot hirdet

rendészcsoport-vezetői

munkakör betöltésére

A munkahely címe:

Budapest V., Báthori u. 20.

Feltétel: középiskolai érettségi,
rendészi szakvizsga,
ötéves szakmai gyakorlat.
40-45 éves férfiak pályázatát várjuk,
részletes szakmai önéletrajzzal,
30 napon belül,-
„Perspektíva 4116" jeligére,
a Felszabadulás téri hirdetőbe.
Személyesen is lehet jelentkezni
a vállalat személyzeti szakoktatási
főosztályán,

címe: Budapest V., Bihari János u. 13.

Külgazdasági nyitás Kínában

Amikor a világ nagy bankjai — a latin-amerikai országok eladósodása miatt — a nemzetközi pénzügyi válság bekövetkezésének esélyét kezdték latolgatni, nagy meglepetést keltett Kína bejelentése: a Nemzetközi Valutaalappal szemben fennálló 553 millió dolláros adósságát a *lejárat előtt* 10 hónappal vissza kívánja fizetni.

A közlés kevésbé lepte meg azokat, akik figyelemmel kísérték Kína valutatartalékainak évek óta tartó növekvő irányzatát. E tartalékok 1983. március végén 12,4 milliárd dollárt tettek ki, miközben például az Egyesült Államok valutatartalékai csak 8,6 milliárd dollárt. Az ország hitelképességének megítélésében — amely az *Euromoney* angol pénzügyi folyóirat szerint 1983 közepén alig volt rosszabb, mint Franciaországé, Olaszországé, vagy Írországé — nyilván az is szerepet játszott, hogy Kína maga is aktív hitelezővé vált. A legutóbbi négy évben csupán hongkongi vállalatoknak mintegy 3,5 milliárd dollár kölcsönt nyújtott, s emellett 1982-ben például összesen egymilliárd dollárnyi szindikált hitel finanszírozásában is részt vett az eurodollár piacon.

Szerkezetváltás

A külgazdasági egyensúly fenntartása hagyományosan *kiemelt célkitűzése* a kínai gazdaságpolitikának. A gazdaság *belső* arányainak, az ipar és a mezőgazdaság, a nehéz- és a könnyűipar, illetve a felhalmozás és a fogyasztás közötti arányok korrigálása viszont csak az 1978. decemberében meghirdetett, úgynevezett kiigazítási politika részeként került napirendre. A kiigazítási politika — korábbi, főként mennyiségi szemléletű „négy modernizálás" koncepciójával szemben — a minőségi változásokat állította előtérbe. A célok teljesítésének megítélése ily módon eleve nehezebbé vált, mégis hihetőbbnek tetszett, mint a termelés adott időpontig (általában kerek évszámokig) való megduplázásáról, négyszeresére emeléséről kiadott tervezetek. Az utóbbi évek számadatai, sőt a folyó ötéves tervidőszakra vonatkozó növekedési előirányzatok is már e mértéktartóbb célkitűzések teljesüléséről, illetve fennmaradásáról tanúskodnak.

Ugyan Kínában az egy főre jutó *bruttó nemzeti termék* napjainkban is csupán évi 300 dollár körül van, az utóbbi években bevezetett, mind a mezőgazdasági, mind pedig az ipari termelést erőteljesen ösztönző, sőt még a magánkereskedelmet is támogató reformintézkedések azonban új energiákat szabadítottak fel. A nemzeti termék 1979 és 1982 között évi átlagban *6,3 százalékkal nőtt* és becslések szerint az évtized hátralevő részében is 6 százalék körüli rátával bővül — szemben például az 1985-ig tervezett 4 százalékkal.

A gyors szerkezeti változások, a figyelemre méltó ütemek, valamint a piacgazdasági elemek megnövekedett szerepe érthető módon mind több ország részéről fokozódó érdeklődést váltott ki a kínai piac, illetve a kínai szállítások iránt. 1981 végén a Kínai Népköztársaság 174 országgal tartott fenn kereskedelmi vagy egyéb gazdasági kapcsolatot, ezek közül 89 országgal és a Közös Piaccal kereskedelmi megállapodás vagy jegyzőkönyv alapján.

„Érzékeny relációk"

Bár Kína világkereskedelmi súlya csupán a nyolcvanas évek elejére érte el az egy százalékot, az elhúzódó világgazdasági recesszió idején a kínai fejlesztési tervek méltán kecsegtetnek jövedelmező beszállítások reményével. A nyilvánvalóan politikai, sőt katonai szempontok mellett bizonyára az amerikai cégek érdekei is kifejezésre jutottak a kínai-amerikai textilvita elsimításában (a kínai textiláruk bevitelének korlátozása miatt az USA 4 millió tonna búza, illetve számottevő szójabab, gyapot és műszál Kínába szállításától esett el), illetve abban, hogy az amerikai kormányzat a kereskedelmi elbánás szempontjából Kínát átsorolta a baráti, illetve szövetséges országok kategóriájába.

Az átsorolás egyben lehetővé tette korábban még tiltott, fejlett technológiák (software), vagy ilyen technológiát hordozó termékek, így például a félvezetők gyártásához szükséges berendezések és általános célokra használható, nagyteljesítményű számítógépek Kínának történő eladását is. Más, hadi célokra közvetlenebbül átállítható berendezések exportja egyelőre még függőben maradt: Kína 14 Honeywell komputer, az űrhajók rádióadásának földi vételére alkalmas 23 vevőállomás, egy geológiai adatok gyűjtésére szolgáló űrhajózási rendszer, valamint egy 250 millió dollár értékű, integrált áramköröket komputervezérléssel előállító berendezés eladásának engedélyeztetését várja amerikai vállalatoktól.

A kínai külkapcsolatok egy másik igen érzékeny relációját *Hongkong* képezi. A városállam későbbi státusra vonatkozó öt, korábban még lehetségesnek tartott elképzelés közül Kína mintha ma már csak *kettőt* tartana elképzelhetőnek. Vagyis azt, hogy Hongkong 1997 után a Kínai Népköztársaság részévé válna, vagy pedig annak egy különleges gazdasági övezetét képezné. Hallani sem akar a további három változat egyikéről sem, tehát hogy kínai fennhatóság alatt fennmaradna a brit kormányzás, vagy Hongkong független állammá válna, illetve brit gyarmat maradna.

A realitások az öt közül a *második* variáns bekövetkezését valószínűsítik, hiszen Kína maga is erősen érdekelt a szabadkereskedelmi kikötő státusának és a kínai gazdaság számára ebből fakadó előnyöknek a megőrzésében. Kína kivitelének közel egynegyede talál piacra Hongkongban, s behozatalának is több mint 10 százaléka származik onnan. Emellett igen jelentős volt a városállam közvetítőkereskedelmi funkciója is: 1982-ben a Hongkongon keresztül reexportált áruk Kína teljes kivitelének 14,3 százalékát, a reimport pedig teljes importjának 10 százalékát tette ki, de az USA-ba irányuló kínai exportnak például már közel egyharmadát.

Kína külgazdasági szférájában azonban még a kereskedelmen kívüli gazdasági kapcsolatok (például a turizmus, a tőkeforgalom) tekintetében is fontos szerepet játszik Hongkong. A végleges megoldás irányába tett lépésként értékelhető az a kínai bejelentés, mely szerint egy Kantonra és még 17 környező nagyvárosra és megyére kiterjedő *gazdasági övezetet* kívánnak létrehozni. Ez Kína összlakosságának csaknem egyharmadát fogná át, amely a későbbiek során — a szomszédos Hongkonggal és Macau-val kiegészülve — bel- és világgazdasági szempontból is számottevő központtá fejlődne.

A bővítés lehetőségei

Kína külgazdasági aktivizálódása az *európai szocialista országok* vonatkozásában az idén vált érezhetővé. A Szovjetunióval és a kisebb európai szocialista országokkal fennálló kapcsolatok normalizálása ma már a kínai politika nyilvánosságra hozott célkitűzése. Ennek szellemében 1983 folyamán valamennyi országban járt hivatalos kínai küldöttség, a Szovjetunióval pedig rendszeressé váltak a külügyminiszterhelyettesi eszmecserék. Ez utóbbiak már eddig is hozzájárultak a két fél közötti kereskedelem bővítéséhez, és az 1983. októberében lezajlott megbeszélések során a forgalom további megkétszerezéséről született megállapodás.

Az európai szocialista országok felé való „nyitás" hátterében döntően *gazdasági* megfontolások álltak: a kínai vezetők a gazdaság továbbfejlesztése szempontjából fontosnak tartották a partnerkapcsolatok sokszínűbbé tételét; a műszakilag-technológiailag a kínai igényekhez közelebb álló, könnyebben ellentételezhető, szocialista országokkal folytatott kereskedelem fellendítését; valamint az európai szocialista országokban bevezetett, illetve folyamatban levő gazdasági reformok alaposabb megismerését — esetenként ezek egyes elemeinek átvételét.

Hernádi András

Sem együtt — sem egymás nélkül?

Változnak az idők ...
(Frankfurter Allgemeine Zeitung)

Nem jutottak érdemi megegyezésre az OPEC tagországai a vitás kérdésekben a szervezet múltheti genfi tanácskozásán. Ezért a 13 ország úgy határozott: megmarad az idén márciusban megállapított hordónkénti alapár (29 dollár) és az összesített termelési szint (napi 17,5 millió hordó). Azt a résztvevők is megértették, hogy a piaci viszonyok alapvetően tartósan megváltoztak — de nem az OPEC javára. Miközben ugyanis csökkent a világ energiafogyasztása (az erőteljes takarékosság, a lassú gazdasági növekedés stb. miatt) a kőolaj részaránya a világ energiamérlegében az 1979. évi 48 százalékról a tavalyi esztendő végére 43 százalékra süllyedt. E kettős hatás következménye, hogy az utóbbi hónapokban naponta nyolcszázezer-egymillió hordónyi mennyiséget a szabadpiacon kellett értékesíteni a szerződéses ár alatt.

Vitatkoztak azonban a *termelési mennyiségek elosztásáról,* noha egyelőre minden maradt a régiben. Genfben is kifejezésre juttatták egyes tagországok, hogy elégedetlenek a megállapított kvótákkal, erről a következő hónapokban újabb tárgyalásokra kerül sor. Várhatóan ez lesz az OPEC egységének legnagyobb próbatétele. Az elmúlt hónapokban többször bebizonyosodott, hogy az országok nagy része nem tartja kötelezőérvényűnek a közös határozatot. Irak és Irán az egymás közötti háborúra hivatkozva szeretné, ha hivatalosan is emelkedhetne a kitermelt kőolaj mennyisége. Nigéria indokként az ország nehéz gazdasági helyzetét hozta fel. Más országok — Algéria, Indonézia, Irán stb. — pedik úgy véli, a népesség számának alapján kellene újraosztani a kitermelhető mennyiséget. Annyi azonban bizonyos: egyetlen ország sem hajlandó (képes) arra, hogy önként lemondva kevesebb kőolajat termeljen ki. A piacfelügyelő bizottság pedig — akárcsak a korábbi hónapokban — nem tud érdemben fellépni a megállapodás megszegői ellen.

Az egyes országok problémáira orvoslást — több szakértő véleménye szerint — csak a *további árcsökkentés* hozhat, de erről egyelőre senki sem hajlandó tárgyalni az OPEC-en belül. Pedig a jelenlegi ár — úgy tűnik —, még túlságosan magas ahhoz, hogy a kőolajat ismét versenyképessé tegye más energiahordozóhoz — elsősorban a szénhez képest. Ugyanakkor nem ösztönzi a kevésbé gazdaságosan termelőket sem, hogy csökkentsék — esetleg leállítsák — a kőolajuk kitermelését.

A szervezeten *kívül álló* olajtermelők (Anglia, Mexikó stb.) közben azt fontolgatják, hogy már 1984 első negyedévében mérséklik a kőolaj árát. Például a brit olaj vásárlói — jól értesült forrásokra hivatkozva — nem tartják kizártnak, hogy tekintettel a túlkínálatra már a következő napokban jelentősebb árengedményt érnek el. És az idei, tavaszi forgatókönyv szerint az OPEC-tag Nigériának is követnie kell Angliát, mert különben végképp eladhatatlanná válik olaja.

A mérséklődő árbevételek hatására az olajexportáló országok kereskedelmi mérlegének *deficitje* évről évre meredeken emelkedik. Egyes előrejelzések szerint az OPEC-országok összesített deficitje az idén eléri a 33 milliárd dollárt, szemben a múlt évi 7 milliárddal. Főleg Algéria, Gabon, Indonézia, Irán helyzete tűnik igen nehéznek. Egyes számítások szernit a legnépesebb olajexportáló országoknak legalább 30 százalékkal kellene kiadásaikat csökkenteni, hogy jövőre egyensúlyba hozzák kereskedelmi mérlegüket. Ilyen mértékű importcsökkentésre viszont nem igen lehet számítani éppen az országok belső gazdasági problémái miatt. Így más választás nem lévén több ország hitelfelvevőként jelenik majd meg a nemzetközi pénzpiacokon.

A genfi tanácskozás nem igazolta azokat az előzetes várakozásokat, hogy az OPEC-en belül látványos szakításra kerül majd sor. A közös fellépésből származó előnyök változatlanul többet ígérnek, mint a külön utakon való járás. Csakhogy a közösség oltárán egyre nagyobb áldozatokat is kell hozni. Kérdéses, hogy erre az egyes országok, főleg növekvő belgazdasági problémáik miatt, meddig lesznek képesek. **(faragó)**

Iparfejlesztés és kereskedelmi környezet

II.

Az egyes nemzetgazdaságok, fejlettségi színvonaluktól és intézményrendszerük sajátosságaitól függetlenül érdekeltek a világgazdasági növekedés külső feltételeinek, a nemzetközi munkamegosztás környezeti feltételeinek *javításában.* Ez a folyamat, ha a fennálló és jövőbeni problémák globális jellegéből, a nemzetközi együttműködés minden nemzet-államra kiterjedő univerzális jellegének követelményéből indul ki, alkalmas iránytű lehet az egyes nemzet-államok illeszkedési irányainak, s formáinak kijelöléséhez, a munkamegosztási előnyök maximalizálásához.

Kockázat és tervezés

A gazdasági együttműködés nemzetközi feltételrendszerének javítása szükségessé teszi egy sor *tényező* figyelembevételét. Így a többi között az egyes nemzetgazdaságok eltérő fejlettségi színvonalát, általános gazdasági és külgazdasági szerkezetét, kulturális és intézményrendszeri örökségét stb. Sok országban például a piaci mechanizmusok korántsem elégségesek a sikeres gazdasági fejlődés vagy szerkezeti illeszkedés ösztönzéséhez. Egy hatékonyabb és intézményesen harmonizált nemzetközi együttműködésben az egyes nemzet-államok a *piaci mechanizmusok és kormányzati beavatkozások* eltérő, nemzeti adottságaikat és korlátaikat figyelembe vevő kombinációikkal eredményesebben vehetnek részt.

A nemzetközi kereskedelempolitikai környezet iparpolitikai problémái, s feladatai elsősorban ahhoz kapcsolódnak, hogy a korszerű technika kifejlesztéséhez és alkalmazásához szükséges hatékony beruházások folyamatos növekedése, valamint a világméretű kereskedelempolitikai bizonytalanság együttesen erőteljesen növeli az iparfejlesztés, különösen a hosszú távú beruházások *kockázatát.* Az elmúlt másfél évtized fejleményei bőségesen szolgáltatnak példát arra, hogy a kockázatnövekedés esetén megfigyelhető beruházási tartózkodás igen hátrányosan befolyásolja, bizonyos időbeni eltolódással az egyes országok gazdasági-műszaki fejlődését, versenyképességét, nemzetközi pozícióinak alakulását. A kockázatcsökkentés költségvetési ernyőre, szubvenciókra támaszkodó útját egyensúlyhiányos helyzetek nagymértékben korlátozzák. E helyzetek viszont a nyolcvanas évek világgazdaságában meglehetősen általánosak. Adott körülmények között a kockázatcsökkentés legjárhatóbb útját a beruházások szerves összehangolása, stratégiai értelemben vett *tervezése* jelenti.

A nyolcvanas évek realitásaihoz persze az is hozzátartozik, hogy a világ legkülönbözőbb részein a közgazdászok szkeptikusak a tervezéssel szemben. Annak — nemzetközi méretekben megfigyelhető — erősödése jórészt azzal függ össze, hogy járulékos, intézményrendszerileg is befolyásolt növekedési zavarok, teljesítményromlási jelek tapasztalhatók több fejlődő és közepesen fejlett országban. Elsősorban azokban, ahol a gazdasági növekedés irányításában jelentősebb szerepet játszottak a korábbi időszakok realitásaira, célszerűségeire épített, de a gyors külső változások nyomon követésére sem elméletileg, sem módszertanilag fel nem „készült" közép- és hosszú lejáratú tervek.

Másodlagos hatások

Nemcsak a tervezés, hanem a második világháború utáni időszak látványosabb nemzetközi *gazdaságpolitikai* kudarcai jelentős részben abból fakadtak, hogy a döntéshozók rendszerint nem vettek figyelembe egy sor tényezőt, így például az *iparpolitikai döntések* ésszerűségét megalapozó külgazdasági, valamint gazdaságon kívüli belső és nemzetközi összefüggéseket, a gazdaságpolitikai döntések mellékhatásait. Nem igényel bizonyítást, hogy egy adott államban, egy adott ágazatban, nagyvállalaton belül hozott fejlesztési döntés közvetlenül vagy közvetett módon több más társadalmi és gazdasági szektort, valamint sok államot is érint.

A nemzetgazdaságok és az egyes szektorok közötti, a társadalmi s a nemzetközi munkamegosztás kiszélesedésével együttjáró interdependenciák és interdetermináltságok erősödésének történelmi korszakában a *másodlagos hatások* sokkal szélesebb sávon és gyorsabb ütemben gyűrűznek tovább. Egy adott probléma megoldására hozott intézkedések másutt válthatnak ki új problémákat. A növekvő számú, s a fejlett országokban már lemaradónak minősített iparág termékeinek piacain kialakuló nemzetközi méretű szerkezeti túlkínálat egyértelműen szemlélteti, hogy az elszigetelten hozott döntések hatásai gyakorta keresztezik egymást, s nemcsak nemzetgazdaságilag, hanem világméretekben is növelik a ráfordításokat érdemi eredmények elérése nélkül.

A legutóbbi évtizedek gazdaságpolitikai és növekedési torzulatai nem függetleníthetők attól a sajnálatos körülménytől, hogy az államhatalom megnövekedett gazdasági potenciálja koordinálatlan döntések keretében, a döntések együttes hatását áttekinteni nem tudó döntéshozók intézkedései alapján került „bevetésre".

Információáramlás

Talán nem felesleges itt emlékeztetni arra, hogy stratégiai értelemben a tervezés önmagában még *nem jelenti* sem a vállalatok közvetlen irányítását, sem a piaci mechanizmusok jelentősebb korlátozását. Az ebből fakadó problémák csökkentését segítheti az előrelátás, a jövőben való gondolkodás. *Rendszeres információáramlást* kellene kialakítani az egyes szektorok várható világgazdasági fejlődési irányzatairól. Vizsgálni kell az egyes ágazatok piacán várható külkereskedelmi verseny körülményeit. A szerkezeti válság problémáira egyes esetekben a termelés-visszafejlesztés-termelés-korlátozás, más esetekben a jövőben erősödő versenyre felkészítő gyorsított műszaki fejlesztés, versenyképesség-növelő kutatás jelent megfelelő választ.

A szektorálisan lebontott iparfejlesztési információk áramoltatásának megszervezése mellett természetesen kulcsponti feladat a *kutatás-fejlesztési ráfordítások és hatásfokuk növelése.* Ilyen kulcsterület például jelenleg az energiagazdálkodás, ahol az új energiaforrások kifejlesztése vagy új fajlagos felhasználást csökkentő eljárások bevezetése mérsékli az ipari tőkeképződés számára fennálló bizonytalanságot, növeli a beruházások jövedelmezőségét. A piaci illeszkedés alapvető követelménye viszont a *komparatív előnyök felgyorsuló vándorlásának tudomásulvétele,* a felgyorsuló ütemű termékváltásra való hosszú távú felkészülés, a gazdaság hosszú távú illeszkedési kapacitásának biztosítása.

A nemzetközi gazdasági együttműködés *hatásfokát* javítaná, ha egyrészt az ipari országok áttekintést kapnak egymás export és termelési kapacitásbővítési terveiről, másrészt viszont tájékoztatást adnak saját illeszkedési politikájukról, az importversenyre adandó válaszaikról. Egy nyitott és mindinkább összefonódó világgazdaság ugyanis nemcsak a kereskedelemről, hanem a termelésről is áttekinthető távlatokat igényel.

Az ilyen információcserék eddigi kedvezőtlen tapasztalatai, a lényeges információk gyakori visszatartása sikerfeltétellé teszik a megfelelő kontroll és szankcionáló mechanizmusok kialakítását. Az illeszkedési politikák világszerte megfigyelhető erősödése, a nemzeti kormányok és a vállalatok között megerősödő struktúrapolitikai együttműködés következtében a nemzeti kormányok mind kevésbé térhetnek ki egy ilyen információcsere elől információhiányra, illetéktelenségre való hivatkozással.

Összehangolás

Az információcsere magasabb szintjén az egyes nemzeti kormányoknak célszerű volna kötelezettséget vállalni az egyes ágazatoknak, alágazatoknak és vállalatoknak nyújtandó különféle szerkezetátalakítási támogatások előzetes nemzetközi megvitatásával kapcsolatosan. Ilyen előzetes *konzultációk,* s az ebből kinövő koordinációk értékegyeztetés alapján megfelelőbb feltételeket, időtartamot biztosítanak a különféle szerkezetátalakítási intézkedések következményeihez való nemzetközi felkészüléshez. Másrészt e konzultációk előirányozhatnak tartózkodást is olyan új támogatási intézkedések bevezetésétől, amelyek gátolják a gazdasági erőforrások nemzetközi összehasonlításban hatékonyabb elosztását.

Távlati célként fogalmazható meg egy olyan *nemzetközi illeszkedési megállapodás* kialakítása, amely az erőforrás-allokáció és a nemzetközi munkamegosztás világgazdasági optimuma alapján egyeztetné az egyes nemzet-államok általános gazdaságfejlesztési, struktúrapolitikai terveit, mindenekelőtt ezek külgazdasági-szakosodási vetületeit. Megfelelő információk és konzultációs tapasztalatok alapján e fázisban válhat lehetségessé az iparilag fejlett országokban már nem versenyképes lemaradó ágazatok mindenféle támogatásának teljes megszüntetése, s az ágazatok átengedése a komparatív előnyökkel rendelkező országok számára. Egy ilyen megállapodás a világgazdasági folyamatok gazdasági eszközökkel való nemzetközi szabályozása mellett lehetőséget nyújthat a dinamikus komparatív előnyök elvén való, a KGST- és a fejlődő országok pozícióit is javító, nagyobb fokú gazdasági és politikai biztonságot és eredményességet kínáló nemzetközi együttműködés számára.

Kádár Béla

KÖRKÉP

GÖRÖGORSZÁG

ÖTÉVES TERV

Az elmúlt napokban a görög parlament — az ellenzéki pártok kiváltotta heves viták közepette — elfogadta az 1983—1987. évi ötéves terv előirányzataira vonatkozó törvényjavaslatot. Az abban foglaltak szerint az említett időszakban a bruttó társadalmi termelés *3,5—4 százalékkal* emelkedik, s egyidejűleg csökkenteni kell a kereskedelmi, illetve a fizetési mérleg deficitjét. A terv béremeléseket is előirányoz, a termelékenység növekedésének függvényében.

A terv szerint az ötéves időszakban 270 000 új munkahelyet kell teremteni, ami annál is fontosabb, mert jelenleg — nem hivatalos adatok szerint — mintegy 300 ezer a munkanélküliek száma. További probléma a *beruházási* tevékenység élénkítése, minthogy a tőkés vállalkozók a kormányzati körök szerint e tekintetben „bojkott-kampányt" indítottak. Az előirányzatok szerint az 1987 végéig megvalósuló összes beruházás 25 százalékát közületi beruházások teszik ki. Továbbra is nyitott kérdés, hogyan lesz urrá a kormány az egyre fokozódó infláción, amelynek ez évi mértéke előreláthatóan eléri a *21 százalékot.*

BULGÁRIA

NŐ A HÁZTÁJI GAZDASÁGOK SZEREPE

Mind fontosabbá válik a bolgár mezőgazdasági termelésben a háztáji és kisegítő gazdaságok szerepe. Ezek idei termelése az eddigi adatok szerint *húsból* 168 ezer tonnát, *tejből* 286 ezer tonnát és *zöldségből* 180 ezer tonnát tett ki, szemben az 1980. évi 119 ezer, 186 ezer, illetve 126 ezer tonnával, s ennek következtében a megyék többsége élelmiszerből teljesen önellátóvá vált. A jó eredményhez hozzájárult, hogy a korábbinál jobban gondoskodnak a háztáji és kisegítő gazdaságok folyamatos ellátásáról, takarmányból, növendékállatból, vetőmagból és műtrágyából, s szervezettebbé vált terményeik felvásárlása.

A termények értékesítésének zökkenőmentessé tétele érdekében a következő két évben minden nagyobb faluban állandóan, vagy időszakosan működő *felvásárlási központokat* hoznak létre, s azokat hűtőberendezésekkel is ellátják. A cél a kollektív és a háztáji gazdaságok integrációjának megteremtése, s ez utóbbiak számának növelése, beleértve a ház körüli veteményeskerteket is.

NEMZETKÖZI HITELPIAC

A BIS EGYÜTTMŰKÖDÉSE AZ IMF-FEL

Miután Brazília is visszafizette a jegybankokat tömörítő bázeli Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS) által részére nyújtott áthidalási hitel utolsó, 1,050 milliárd dolláros részletét, lezárhatónak tekinthető — a Neue Zürcher Zeitung szerint — a BIS ama tevékenysége, amellyel hiteltámogatást adott egyes jegybankoknak (köztük az MNB-nek) átmenetileg nehézzé vált helyzetük megkönnyítésére. Ez azonban nem jelenti azt — állapítja meg a svájci lap —, mintha a BIS a jövőben is ne vállalna *aktív szerepet* a nemzetközi hitelpiac tevékenységében.

Következik ez abból is, hogy a BIS eddig is szoros kapcsolatban állt a nemzetközi pénzügyekben fontos szerepet betöltő Tizek Klubjával, amelynek tagjai sorába rövidesen *Svájc is belép.* Ugyanakkor a BIZ is egyetértett a Nemzetközi Valutaalap (IMF) korábbi javaslatával, hogy 3 milliárd külön lehívási egységnyi összeggel növeljék a refinanszírozási célokra biztosított keretet, amelyhez 18 ipari ország jegybankja — beleértve a Svájci Nemzeti Bankot is — már hozzájárult. Az NZZ szerint várható, hogy az említett, felemelt refinanszírozási keret —, amelyből majd az IMF útján történnek kifizetések — még az év vége előtt rendelkezésre fog állni.

Vegyen inkább kölcsön...

Az elmúlt évek gazdasági válsága felemás módon érintette a fejlett tőkés országokban a gépek és berendezések rövidebb-hosszabb időre való kölcsönzésével (tágabb értelemben lizingjével) foglalkozó vállalatait. A magas kamatszint és a lanyha beruházási kedv elsősorban a nagyobb értékű berendezések kölcsönzésével foglalkozó cégeket hozta *nehéz helyzetbe,* hiszen „termékeik" iránt jócskán visszaesett a kereslet. A komolyabb forgalomcsökkenést azonban azért sikerült elkerülni, mert a termelés modernizálására kényszerülő vállalatok az egyszeri nagyobb kiadás helyett a recesszió idején sok esetben előnyben részesítették a mérsékeltebb anyagi eszközöket igénylő kölcsönzést.

Rent a car tapasztalata

A bizonytalan gazdasági helyzet és kilátások időszakában *kisebb kockázatot* jelent a gép- és berendezés bérlet, mint az állóeszköz-beruházás. Így van ez még abban az esetben is, ha a bérlő tudja, hogy az évek során a bérleti díj összességében magasabb, mint az egyszeri beszerzés. Nem meglepő tehát, hogy a beruházók általában a kisebb kockázatot vállalták. Kedvezően alakult viszont az *iparcikk kölcsönzéssel* foglalkozó ágazat — háztartási gépek, szórakoztató elektronikai cikkek, barkács- és kerti gépek — üzletmenete. A lakosság ugyanis a fejlett tőkés államokban a magas infláció, valamint a jövedelmek kedvezőtlen alakulása miatt tervezett vásárlásai egy részét elhalasztotta, s fogyasztói szükségleteinek ezt a hányadát kölcsönzéssel elégítette ki.

Az első pillantásra úgy tűnhet, hogy a kölcsönzésüzlet leginkább előtérben álló ágazata, az autókölcsönzés — éppen a fenti fogyasztói magatartás következtében — sikeresen vészelte át a nehéz esztendőket. Közelebb megvizsgálva azonban kitűnik, hogy az autókölcsönzéssel foglalkozó vállalatok 1979 óta egyre mélyebb válsággal kényszerültek szembenézni, s csak az idei év hozott némi fellélegzést.

A személy- és teherautók kölcsönzése elsősorban az Egyesült Államokban, de bizonyos fokig Nyugat-Európában is a gazdasági tevékenység egyik *barométere.* A statisztikák tanúsága szerint az USA-ban minden nyolcadik, kontinensünk nyugati felén pedig minden huszonötödik ember bérel autót. Több ezer vállalat foglalkozik az OECD-országokban a „rent a car" üzlettel; néhány közülük olyan multinacionális cég, amely 50—130 országban rendelkezik leányvállalattal, képviselettel.

A szakma első számú sztárja az amerikai *Hertz,* amely az autókölcsönzés világpiacának 35 százalékát mondhatja a magáénak. Az ugyancsak amerikai Avis piaci részesedése 20 százalékos, a Budget 18, a National pedig 15 százalékos részesedésre tett szert. A négy amerikai vállalat összességében tehát 88 *százalékban* uralja a piacot, a „maradékon" osztoznak a többiek. Közülük is a legjelentősebb az Europcar, amely a Renault leányvállalata, valamint az Inter Rent, amely viszont a Volkswagen csoporthoz tartozik.

A „hatok" mellett a többiek eltörpülnek mind a forgalom nagysága, mind a tőkeerő, mind pedig a nemzetközi hálózat nagysága tekintetében. Ez persze nem jelenti azt, hogy a több ezer „futottak még" cég ne tudott volna korábban megélni. Helyi vagy országos viszonylatban sikerült ugyanis azt az *űrt* megtalálniuk és kitölteniük, amelyet a „nagyok" nem fedtek le. Mindez igaz volt 1979-ig, amikor rohamos romlásnak indult az iparág konjunktúrája. Az autókölcsönzés-üzletágra ugyanis az általános konjunktúrális helyzet mellett még három tényező hat: a kamatszint alakulása, a használt autók ára, valamint az autón és a repülőgépen utazó turisták, illetve üzletemberek száma.

Új marketing-stratégia

A nagy kölcsönző cégek általában *egy-két év alatt* kicserélik kocsiparkjukat, mert a „fogyasztók" az új típusokat igénylik. A több tízezres autóállomány állandó cseréje nagy forgótőkét igényel. A gépkocsibeszerzések általában *hitelre* történnek, a kamat nagysága tehát ebben a vonatkozásban döntő tényező. Tekintettel az elmúlt évek igen magas kamatszintjére, a „hatok" kénytelenek voltak az új gépkocsik beszerzését erősen mérsékelni. (Az autóállomány életkorának növekedése viszont számottevően megnövelte a fenntartási kiadásokat.) Bizonyos mennyiségű új autó vásárlása azonban elengedhetetlen, így aztán jelentős pénzügyi gondokat idézett és idéz elő a magas kamatszint. Ráadásul drámai módon esett a piacon a használt autók ára.

A használtautó-piac összeomlása azt jelentette, hogy 1979—1982 között a korábbi évekhez képest csak nagy veszteséggel lehetett túladni az egy-két évet futott kocsikon. A másik kínálkozó lehetőség az autók eladásának elhalasztása, ez viszont megnöveli a lekötött tőke arányát. (Tanulva a pénzügyi gondokat okozó esetekből, ma már a Hertz és az Avis visszavásárlásos megállapodást köt az autógyárakkal: már az új kocsik vételekor rögzítik a majdani visszavásárlási árat.)

Az elmúlt évben annyira megrendült a vezető autókölcsönző vállalatok pénzügyi helyzete, hogy az anyacégek komolyan fontolóra vették az üzletágból való *menekülést.* A Hertz anyavállalata az RCA 750 millió dollárért árulta a céget, a Norton Simon konszern pedig az Avist tette átadó listára. A tranzakcióra végül is nem került sor — vevők hiányában.

A jelek szerint az idei esztendő változást hozott a nagyobb autókölcsönzők számára: a gazdasági fellendülés első jelei, a kamatok csökkenése, a turizmus és a hivatalos utazások megélénkülése nem hagyta érintetlenül ezt a szektort sem. Persze az sem elhanyagolható tényező, hogy a válság idején a szakma kíméletlen *árháborút* folytatott, amelyenk eredményeként a különböző kedvezmények nyújtása révén 20—30 százalékos árszintcsökkenés következett be. A helyzet megváltozásában a külső tényezők mellett nagy szerepet játszottak az autókölcsöző cégek gyorsan végrehajtott válságintézkedései is.

A megváltozott gazdaságossági, keresleti és pénzügyi viszonyok fényében *optimalizálták* az „autóflottát" (ami egyértelműen az autók számának csökkentését jelenti), bezártak jó néhány irodát, észszerűsítették a vezetést és az adminisztrációt, közelebb hozták az élethez az irányítást és módosították a díjszabást. Nagy feladatot oldottak meg a marketingszakemberek is, tudniillik ismét „eladhatóvá" tették a gépkocsikölcsönzést.

Mindenekelőtt hatalmas *hirdetési* kampányba kezdtek, amely különböző csomagkedvezmények nyújtásával párosult. (Az Avis például idén teljes bevételének 3 százalékát fordította reklámra.) Olcsó hétvégi kölcsönzési lehetőségek sorát kínálják a cégek, s új „üzletágként" az autókölcsönzést maguk kapcsolják össze a hétvégi turizmussal. Aki például hétvégére bérel kocsit, kedvezményes szállodai elhelyezésben részesül amellett, hogy a megtett kilométerek után nem kell fizetnie, csak a bérleti díjat számítják fel. Hosszú volna felsorolni a turizmus és a kocsibérlés összekapcsolásával igénybe vehető új kedvezmények sorát, a lényeg azonban, hogy az új marketingstratégia bevált. A talpraállást jól bizonyítja, hogy előzetes adatok szerint az autókölcsönzési piac idén Nyugat-Európában több mint 10 százalékkal növekedett.

Talpon maradtak

A piacra továbbra is az amerikai vállalatok nagy anyagi és szervezettségi fölénye jellemző, de mind kedvezőbbek a jelentősebb nyugat-európai cégek eredményei is. A kisebb, néhány száz kocsiból álló autóparkkal rendelkező vállalatok viszont — legalábbis amelyek a válság éveiben nem kényszerültek a rolók lehúzására — továbbra is gondokkal küszködnek, számukra egyelőre nem érezhető a fellendülés szinte egyik eleme sem.

Noha az ületág még csak a nehezén jutott túl, a tartós konjunktúráról korai lenne beszélni, az *új marketingstratégia* jegyében nagyobb figyelmet fordít a fejlődő országokra, amelyek még nagy üzleti lehetőséget kínálnak. Igaz, jó néhány fejlődő államban a marketingstratégia megalkotóinak figyelembe kell venniük a fizetési nehézségek okozta gondokat.

Hasonlóan kedvező jelenségekről adnak számot a *teherautók kölcsönzésével* foglalkozó vállalatok is. A gazdasági tevékenység megélénkülése, a lakásépítkezések számának növekedése, valamint a beruházási hajlandóság lassú visszatérte ismét fokozza az érdeklődést a szállítójárművek iránt.

Összességében megállapítható, hogy a nemrégiben még válságiparág-gyanús autókölcsönzés a jelek szerint *talpon maradt.* Ehhez azonban nem volt elégséges csak a külső körülmények javulása, hanem gyors és aktív cselekvésre, fájdalmas, de elengedhetetlen intézkedések meghozatalára is szükség volt az érintett cégek részéről. A válság tehát annyi „haszonnal" feltétlenül járt, hogy az autókölcsönzés-üzlet nagy cégei gyorsított ütemben, a gazdasági kényszer hatására alkalmazkodtak az új körülményekhez. Olyan változtatásokat hajtottak végre, amelyek jó konjunktúra idején vagy elmaradtak volna, vagy pedig jóval hosszabb idő alatt kerültek volna megvalósításra.

(gonda — szentgáli)

Megvételre felajánljuk
FÉG Vestale 420-as típusú, gáztüzelésű
pincei és tetőtéri telepítésre is alkalmas,
új, 420 kcal-os melegvíz-üzemű kazánt

A kazán a következő modulokból áll:
négy F 105-ös fűtőmodul,
egy K kiszolgálómodul,
egy HMV használati melegvíz-készítő modul,
egy R–1-es és egy R–2-es szabályozómodul,
egy TC állandó hőmérsékletszabályozó modul,
egy 180 literes tágulási tartály,
egy NA 100-as BG–1-es típusú gázgyorszár,
két Signalmik gázveszélyt jelző készülék,
két FAX típusú ventillátor.

Érdeklődni lehet személyesen: a
Vegyipari Termelőeszköz Kereskedelmi Vállalat
üzemfenntartási osztályán,
Budapest V., Kozma Ferenc u. 3.
Telefon: 111-533.

A használatba vételi díj megtérítése ellenében
közületnek átadó egy belvárosi,
jól megközelíthető helyen levő, 265 m²-es, nyolc telefonvonalas, központi fűtéses
irodahelyiség
/beépített szekrényekkel/.

Ügyintéző:
Endrei Károly, tel.: 138–500

Új lehetőség a termelés szervezésében, új eszköz a hatékonyság növelésére: a
HAFE új konvejorcsaládja

A gyártási és a felhasználási tapasztalatokra építve, a korábbi alaptípusok továbbfejlesztésével a HAFE új, korszerűbb típusokkal,
a KE könnyű, egypályás és
a KK könnyű, kétpályás függőkonvejorral
jelent meg a piacon.

A típuscsalád előnyei:
- alkalmazásával megoldhatók a termeléshez kapcsolódó szállítási funkciók: a szétosztás, a tárolás, a megállítás, a felsorakoztatás, a célravezérlés
- a különböző gyártástechnológiák követelményeinek megfelelő vegyes, egy- és kétpályás rendszerek létesíthetők
- egy függeszték terhelhetősége a típustól függően: 60–200 kg
- használatos sebességtartomány 0,5–18 m/perc
- alkalmazásával automatizált termelési és anyagmozgatási rendszerek valósíthatók meg
- az elemek nagyfokú azonossága: megbízható üzemvitel, könnyű karbantartás.

Rendszertervező:
ANYAGMOZGATÁSI és CSOMAGOLÁSI INTÉZET
ACSI
Budapest, Rigó u. 3. 1085
Levélcím: Budapest, Pf.: 189. 1431
Telefon: 137-460.
Telex: 22 5664.

Gyártó:
HAJTÓMŰVEK ÉS FESTŐBERENDEZÉSEK GYÁRA
HAFE
Budapest, Fehérvári út 98. 1116
Levélcím: Budapest, 1522
Telefon: 450-550, 450-720.
Telex: 22 5186.

BŐVÜLŐ LEHETŐSÉGEK

Családi házak – korszerű technológiával

Több ÉVM-vállalat épít az ország különböző helyein — a fővárosban is — panelos sorházakat, kisebb társasházakat. Szegeden az OTP megrendelésére a DÉLÉP vállalkozásában közel ezer lakás valósul meg sorházas formában. A Hajdú megyei ÁÉV piaci értékesítésre épít 150 lakást (sorházak, kis társasházak). A Borsod megyei ÁÉV, panelos sorházainak műszaki dokumentációját ajánlott tervvé nyilvánította és réteges falszerkezetek kiváltására is kidolgozott új módszereket. A Veszprém megyei ÁÉV leányvállalatot hozott létre a panelos magánlakásépítések szervezésére. Jelentős kezdeményezéssel jelentkezett az ALBA REGIA ÁÉV, valamint a Nyugat-magyarországi Fagazdasági Kombinát is.

A hatvanas évek elején a lakásigények gyorsabb kielégítése érdekében és számolva az állami erőforrások növekvő részvételére is, *a lakásépítés iparosítására,* az élőmunka-takarékos házgyári technológiák elterjesztésére került sor. A házgyárak létrehozásával lényegében az első 15 éves lakásépítési terv előirányzatait sikerült is megvalósítani. Eközben azonban olyan problémák is felszínre kerültek, amelyek a technológiából önmagában nem következtek volna: a zömmel kis alapterületű lakások, a nem minden településen indokolt, általában 10-11 szintes épületek, a sokszor egyhangú megjelenés.

A jelenleg is számottevő lakásigény kielégítésére az elkövetkező években változó gazdasági feltételekkel lesz lehetőség. *Az állami beruházások aránya* a lakásépítésen belül már 1983-ban is *csökken,* a magánlakás-építés aránya nő, amit a lakásgazdálkodás 1983-ban életbe léptetett módosításai, a telekellátás javítása, a kedvezményes hitel összegének emelése is ösztönöz. Az új helyzethez *az építőiparnak is alkalmazkodnia kell,* hiszen a magánépíttetők igényeit csak úgy tudják kielégíteni, ha a beruházó, tervező és kivitelező együttesen változtat a jelenlegi gyakorlaton: a monoton, merev, túl magas épületekkel, a kis alapterületű lakásokkal szemben több variációban, alacsonyabb szintű, a vevők igényeihez alkalmazkodó épületeket, lakásokat kínálnak megvételre. Ennek egyik megjelenési formája a korszerű technológiával épített *1-2 szintes* ház, melyek első „fecskéi" itt-ott már megtalálhatók. Az alkalmazkodás azért is lényeges, mert a nemcsak számában, hanem az átlagos alapterületében is növekvő, hagyományos technológiával, házilagos kivitelezésben készülő magánerős lakásépítés az utóbbi időben *építőanyag-ellátási gondokkal* küszködik. (Lásd: *Figyelő,* 1983/46. szám.) A korszerű építési módszerek alkalmassá tétele a kisebb családi házak megvalósítására ezen a gondon is enyhíthetne.

A lakosság egy része, ha tehetné, szívesen megszabadulna a házilagos építéssel járó szervezési, utánajárási és fuvarozási gondoktól, azonban ragaszkodik a hagyományos családi házas települési formához.

Kínálat 1984-ben

Az építőiparban megkezdődött a műszaki fejlesztési tevékenység, amelynek célja, hogy megteremtse a magánlakásépítésnek megfelelő építési módszereket, rendszereket. Ezek között említhető elsőként a házgyárak, a panelüzemek fejlesztő munkája, amelynek kezdeti eredményei a Budapest, Beregszász úti *mintaépítésen* láthatók.

Az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium, intézeteinek bevonásával olyan értékelést is tartalmazó *terv- és adatgyűjtemény-katalógus* összeállítását kezdte meg, amely magában foglalja az iparosított és felhasználásra ajánlott építési eljárások, építőrendszerek teljes körét, beleértve mind a tárcán belüli, mind az azon kívüli építőszervezetek kezdeményezéseit. E katalógus — amely előreláthatólag 1984 első negyedévében készül el és kerül forgalomba — tartalmazza az összes fontosabb műszaki és gazdasági jellemzőket, műszaki megoldásokat, alaprajzi elrendezéseket, építési-szerelési jellemzőket. A katalógust a tervezők, kivitelezők, tanácsi és lakástájékoztatási szervek, a gyártók használhatják, naprakészen tartják, továbbfejlesztik és eljuttatják a lakossághoz.

A közelmúltban az ÉVM és az OMFB anyagi támogatásával *országos pályázatot írtak ki* azoknak az újszerű műszaki-technológiai kezdeményezéseknek, mintatelepek létrehozásának, előközművesítéseknek, illetve mintaházaknak anyagi támogatására, amelyek a magánlakás-építést szolgálják. A vállalkozási kedv élénkülését bizonyítják a BNV-n bemutatott — és nagy érdeklődést kiváltó épületek is.

A korszerű technológiával megépíthető családi házak mennyisége az építőipari szerkezetek kínálata alapján, 1986

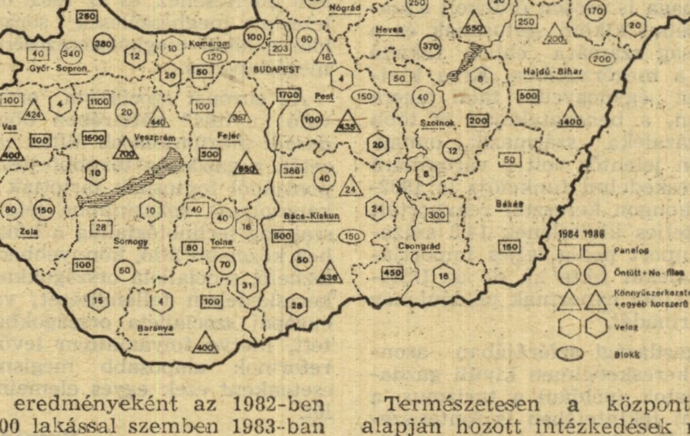

Mindezek eredményeként az 1982-ben épített 3—400 lakással szemben 1983-ban már mintegy 2000 lakás épül.

A folyamat gyorsítása érdekében, az Állami Tervbizottság határozata alapján újabb országos felmérés, illetve munkaprogram készült. 1984-re panelos, öntött (PEVA, NO-FINES, VELOX), könnyűszerkezetes és egyéb korszerű technológiával 73 különböző vállalat, szövetkezet, egyesülés stb. már mintegy *6-7 ezer lakás megépítésére vállalkozna.* Előrejelzéseik alapján 1986-ban már képesek lennének közel 15 ezer lakás építésére. Országosan, területi megoszlásban a mellékelt térkép mutatja be az 1984. évi és az 1986. évi kínálatot.

Árak és igények

Természetesen lényeges kérdés e lakások *ára:* 1982. évi áron *az 1 négyzetméterre* jutó nettó értékesítési árak (tiszta építési költség, telek és közművesítés stb. nélkül) *a 8-9 ezer* forintos összegtől igen nagy szórásban a *12-15 ezer forintig* terjednek, s a megoldások lakás-alapterületben is rendkívül változatosak. Összehasonlításul: a hagyományos technológiával épülő családi házas építés nettó lakására 5-6 ezer Ft/négyzetméter árnál kezdődik és a felszereltség színvonalától függően elérheti a 15-16 ezer forintot is. A hagyományos építési mód az építtető számára főként azért olcsóbb, mert a költségek a házilagos kivitelezés esetén a saját munkával csökkenthetők, illetve az egyszeri ráfordításigény az esetlegesen évekig félig kész állapottal is mérsékelhető. Ez a körülmény természetesen az építtető anyagi teherviselő képességében alapvető tényező.

A korszerű technológia elterjesztésének azonban csak az egyik akadálya az egyszeri, de nagy anyagi megterhelés. Szembe kell nézni az építési, és az életformával kapcsolatos hagyományokkal, szokásokkal is. Az építtetőt nagymértékben befolyásolja a környezetében, ismeretségi körében tapasztalt, kialakult, megszokott építési forma is. Ezt figyelembe véve sokoldalú *tájékoztatási feladat* hárul mind a gyártókra, mind a tanácsi, a magánlakás-építési tanácsadó szolgálatra, mind az Építésügyi Tájékoztatási Központra.

E korszerű építési módok természetesen ott és akkor lehetnek hatékonyak a családi házas építésben, ahol és amikor egy-egy területen szervezetten *kisebb-nagyobb sorozatok* létesíthetők. Ezért ma már a tanácsok differenciáltabb formában foglalkoznak a területelőkészítéssel, a közművesítéssel. Mindez szükségessé tette, hogy a megyei tanácsok ismerjék az építőipari kínálatot. Az újabb országos kínálatfelmérés ismeretében már folyik a lakosság igényeinek felmérése a megyei tanácsok keretében működő Magánlakás-építési Tanácsadó Szolgálat, valamint az ÉTK irodái útján.

A további piacfelügyeleti feladatok (katalóguskészítés, minősítés, fejlesztés) ellátása érdekében a megyei tanácsok az információkat az Építésügyi és Városfejlesztési Minisztériumnak juttatják el. Feltételezéseink szerint e kész családi házak (illetve korszerűbb telepítési formában, szervezetten, csoportosan megépített épületek) megvalósítására a többé-kevésbé városias, infrastruktúrával, közművel ellátott települések alkalmasak. Vásárlóik elsősorban azok lesznek, akik minőségi lakásigényük kielégítése céljából választják ezt a formát.

Természetesen a központi program alapján hozott intézkedések nem vállalhatják át a gyártó piackutató tevékenységét. Hiszen a valós igények kielégítése elsősorban azok *közvetlen megismerésén múlik.*

Kedvezőbb pénzügyi feltételek

A magánlakás-építésben a korszerű technológiák viszonylag gyors ütemű elterjedését nagymértékben elősegítené az építővállalatok piacra történő lakásépítési vállalkozása. A Hajdú megyei ÁÉV kísérlete bizonyítja, hogy megfelelő kezdeményezőkészség esetén az arra alkalmas technológiával rendelkező építőszervezetek képesek (kisebb-nagyobb nehézségekkel megküzdve) a vevők igényeit is figyelembe vevő lakások építésére. (*Figyelő,* 1983/32. szám.)

A lakásépítés közvetlen piaci értékesítését jogszabályi és pénzügyi akadályok eddig sem gátolták. 1984-től várhatóan újabb lehetőségeket teremtenek e vállalkozási forma fejlesztésére. Így:

— a vállalkozó a saját és bevont pénzeszközökön túl a hiányzó forrásokra árbevételből visszafizethető középlejáratú forgóeszközhitelt kérhet,

— a forgóeszközhitel kamat-visszatérítésben részesül,

— a vállalat lakossági kötvények kibocsátására kap lehetőséget,

— az OKISZ a központi fejlesztési alapjából a kísérlet finanszírozására a szövetkezeti szférára külön alapot hoz létre.

A korszerű technológiával megépíthető, s a „hagyományos" életforma kereteit szolgáló lakás elterjesztése egyre kedvezőbb körülmények között folyik. Remélhető, hogy az építőipari árban, építési időben, minőségben versenyképessé válhat a hagyományos technológiával építők körével szemben, és így a magánlakás-építés piacán a kereslet és a kínálat között a feszültség lényegesen enyhülhet.

Gáspár Lászlóné

VISSZALAPOZÁS

„A falszerkezet-építés iparosításában a paneles technológia képviseli a világszínvonalat. E technológia bevezetése 1965-ig két kisebb panelgyártó üzem termékeinek felhasználásával csak kísérleti, kutató jelleggel folyt. 1966-ban megkezdte termelését Budapesten az első nagy teljesítményű házépítő kombinát. Így a beépített panelfalazat mennyisége 1965 óta máris háromszorosára növekedett." ***(Figyelő, 1968/26. sz.)***

„Majd' 9 évvel ezelőtt írták alá azt az államközi szerződést, amelynek értelmében Magyarország házgyárakat vásárol a Szovjetuniótól. Hét házgyár működik, a nyolcadikat előreláthatóan az idén átadják... Az állami lakásépítésben 50—90 százalékos a házgyárak részesedése... 1975-ig 10-re szaporodik az országban működő házgyárak száma.' ***(Figyelő, 1973/38. sz.)***

„Tervszerű sorrendben épültek a házgyárak. A sorozat számszerű végeredménye az, hogy a gyárhálózat évente 29 600 lakás panelanyagát állíthatja elő." ***(Figyelő, 1976/19. sz.)***

„A lakóházépítésben nálunk is elterjedt házgyárrendszer kétségkívül jelentős előrelépés az építés iparosítása irányában, hisz ez a módszer lehetővé teszi, hogy feleannyi helyszíni munkaerővel azonos idő alatt, kétszer annyi lakás épüljön, mint a hagyományos módszerrel... A házgyári termékek helyszínre szállítása és beemelése igen nagymértékben eszköz- és költségigényes. Ráadásul a házgyári technológia csak nagyon korlátozott mértékben alkalmas a lakóházakon kívül másfajta építmények létrehozására. ***(Figyelő, 1970/49. sz.)***

„A tömegszerű szerkezetgyártás és az építési-szerelési tevékenység műszaki színvonala eléri és néhány területen meghaladja a tervben előirányzott mértéket. Emelkedett a lakásépítés műszaki színvonala is, a tervezettnél több lakás épül korszerű (paneles, alagútzsalus, blokkos és öntött) technológiával... Az egy forint beruházásra jutó nemzeti jövedelemnövekedés még mindig az építőiparban a legalacsonyabb. A feldolgozó ágazatok állóeszköz-növekedésének nemzeti jövedelemnövelő hatását 100-nak véve, az állóeszközök hatékonysága az építőiparban 72." ***(Figyelő, 1970/35. sz.)***

„Indokolatlan sok helyütt a magas házak erőszakolása (ahol egy lakás bekerülési költsége kb. 40 százalékkal több a középmagasnál), a jóváhagyott felszereltetési mutatók túllépése, drága burkolatok alkalmazása, vagy az épületek ún. lábra állítása stb. Ide tartozik az indokolatlan városközpontok rendszerint széles körű rekonstrukciójával, szanálással együttjáró „divattá" válása, ami — a tervezők egyéni elképzelése folytán — nemegyszer a házgyári sablonok költséges megváltoztatását teszi szükségessé." ***(Figyelő, 1972/5. sz.)***

„A nem megfelelő együttműködés következtében gyorsan felszínre kerül a nem konvertálható kapacitás, a homogén termékszerkezet, a nagy állóeszköz-állomány miatti tehetetlenség. Ez érzékennyé teszi a 43-as ÁÉV gazdálkodását. A darukat felszerelik és leszerelik, viszik és hozzák, a házgyárakban lassítják a termelést, az elkészült, de hely hiányában össze nem szerelt panelt bérelt területen tárolják. És várják a kibontakozást..." ***(Figyelő, 1976/47.sz.)***

„Az újabb telepszerű építési igényeket a meglevő házgyárakat üzemeltető ÉVM-vállalatok minden nehézség nélkül kielégíthetnék. A jelenlegi gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy a házgyárak kapacitása — a hiányos területelőkészítés, a tanácsok szűkös pénzügyi lehetősége miatt — még hosszú ideig kihasználatlan marad." ***(Figyelő, 1973/14. sz.)***

„A le nem kötött kapacitások jelzik, hogy az egymáshoz túl közel telepített házgyárak zavarják egymást... A házgyári technológia az építőipar neheztüzérsége, amellyel a nem megfelelő munkaszervezés, munkafegyelem miatt — úgy tűnik — söréttel lövöldöznek... A laikus a gyorsabb építésért cserébe olcsóbb lakást várna. Ezzel szemben éppen a panel ára drágítja az építkezést... Az egy lakáshoz felhasznált panelek költsége az 1969-es 66 957 forintról 1971-re 92 113 forintra növekedett... Az ÉVM lakás- és kommunális főosztálya pályázatot írt ki a házgyári panelek magánerős építkezés céljaira történő felhasználására. A tervek alapján családi házaknak, társasházaknak is felhasználható a házgyári panel, azonban igen kétséges, hogy eladási áraik miatt megnyerik a magánépítkezők tetszését." ***(Figyelő, 1973/38. sz.)***

„Jellemző, hogy az állami lakásépítés mennyiségének csökkenésével majdnem az összes házgyárral rendelkező vállalat tüstént elkezdett benyomulni a magánerős lakásépítés területére. A résztvevők között azonban nem találjuk a 43-as ÁÉV-et, amely jelentős elemgyári kapacitástartalékkal rendelkezik, de a keresletre egyelőre rugalmatlanul reagál. ***(Figyelő, 1981/32. sz.)***

„A közvélemény elsősorban a házgyárak kihasználatlanságáról hall, amelynek mértéke jelenleg 20 százalék. A jelenlegi helyzetben talán előnyösebb, ha az ágazat eszközeinek egy részét eladná... Azon is érdemes lenne elgondolkozni, hogy a fokozatosan elhasználódó házgyárakat vagy nem az eredeti rendeltetésük szerint rekonstruálnák, vagy pedig más iparágaknak felajánlanák, hiszen nagy alapterületű, daruzott csarnokokról van szó." ***(Figyelő, 1983/7. sz.)***

FELEMÁS FELLENDÜLÉS

(Folytatás az 1. oldalról)

évek eleje óta nem fordult elő. A növekedésben is élenjáró országokat éppen az jellemzi, hogy e téren különösen jól szerepeltek. De például Franciaországban és Olaszországban az áremelkedés üteme 1983 végén is 9-9,5, illetve 13-14 százalékos marad, ami nemcsak a fellendülés késésének egyik oka, de azt is kétségessé teszi, hogy eredményesek lehetnek-e majd az említett típusú gazdasági átalakításban.

Az USA dilemmái

Az átalakítás másik fő motívuma az, hogy az államok — költségvetési és monetáris eszközökkel egyaránt — a támogatások (szubvenciók) helyett sokkal inkább *a beruházás-ösztönzéssel* és a *technológiafejlesztéssel* foglalkozzanak. Az egyes országokban e téren hagyományosan is meglevő különbségek azonban ilyen vonatkozásban kevésbé tesznek lehetővé egységes stratégiát.

Az USA-ban például a vállalatok 1983-ban nagy mértékben növelték önfinanszírozásukat (és számottevően csökkent adósságaik hányada az össztőke arányában kifejezve) — amihez egyértelműen jövedelmezőségük javulása teremtette meg a bázist. Kérdésessé vált ellenben, — s ennek kimenetele már csak 1984-ben dől el — annak a kapacitáskihasználási küszöbnek az átlépése után (1983. november—december: kb 70-75 százalék), amelynél a tapasztalatok szerint a beruházói kereslet egészében is felélénkül, hogy inkább az inflációs nyomás erősödik-e újra (s ez ismét a kamatszínvonal emelését teszi szükségessé, fojtogatva az általános élénkülést?), vagy a saját források és a hitelszféra együttesen teremt-e még pótlólagos lehetőségeket az expanzió továbbélésére?

A *kamatszínvonal* magasan tartása — emelése — mellett szól, hogy az amerikai vállalkozók — sajátos kedvezmények révén — azt valójában csak részben érzékelik, viszont mind a fő versenytársakat „sakkban tartják” vele, mind a nemzetközi adósságtörlesztések szempontjából előnyös az így erősen tartott dollár.

Ez a dilemma annál is érzékenyebb, mert időközben a 200 milliárd dollár feletti (bár körülbelül 10-12 milliárddal a „tervezett” alatti) költségvetési deficit, valamint az idén 60 milliárd dollár felé közeledő kereskedelmi deficit (1982-ben 32 milliárd volt) ugyancsak inflációs várakozásokat táplál, azaz a dollár értékcsökkenése mellett szól. Márpedig immár közel két éve tartó túlértékeltségét a partnerek, sőt maguk az amerikai exportálók is egyre kevésbé fogják a végtelenségig támogatni.

Nyugat-európai körkép

Az USA-hoz képest a makroszintű beavatkozás mozgástere másutt még korlátozottabb. Az *NSZK*-ban a Bundesbank — az expanzív hitelpolitika jegyében — már a maximumig elment a hitel olcsóbbítása terén: továbblépnie az infláció, a tőkekimenekítésnek, valamint, a nyugatnémet márka további árfolyamesésének veszélye miatt nem lehet. Az élénkülés még mindig csak talmi, halvány árnyéka a reméltnek. A kormány emiatt most például — angol mintára — egyes állami tulajdonú részvények kiárusításával foglalkozik, ettől remélve egyrészt a költségvetési bevételek növelését, másrészt a magánszféra nagyobb érdeklődését.

Durván fogalmazva, az NSZK gazdasága most az USA-énak némileg ellentéte: amíg az előbbiben a kereskedelmi mérleg aktívumát (amely egyébként alig profitált a nyugatnémet márka dollárhoz viszonyított leértékelődéséből) a tőkeforgalom veszélyezteti, az USA-ban a hatalmas áruforgalmi deficitet ellensúlyozza a tőkeforgalmi aktívum, és az amerikai gazdaságba vetett bizalom.

Angliában a hitelszféra és az árfolyam hagyományosan és különösen most nem számít kulcselemnek a gazdaságban. A mostani konjunktúra ráadásul szinte fantasztikusnak tűnik, ha figyelembe vesszük: a GDP-angol mértékkel mérve — dinamikus növekedése mellett a hagyományos, tényleges termelőszféra, a feldolgozó ipar (a GDP körülbelül egynegyedét adja) jobbára még stagnál, sőt csekély mérséklődése is bekövetkezhet. A növekedés ugyanis messzemenően jövedelmezőség- és termelékenységjavulásból, s szinte kizárólag a legkorszerűbb tevékenységekből származik. Ez persze egyúttal törékenységének is egyik fő oka. Nőtt viszont az *import* is — annak

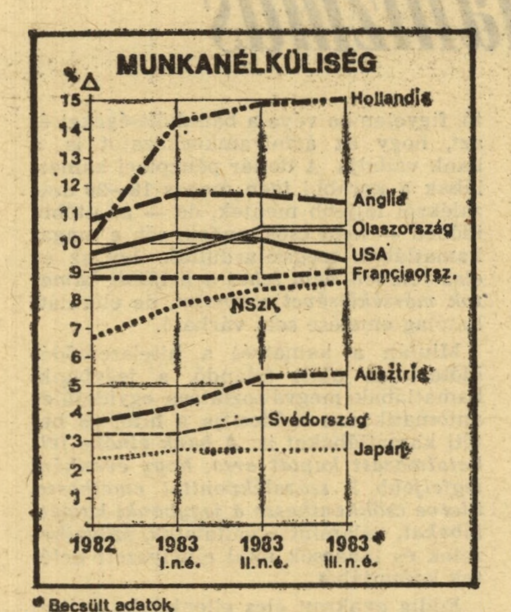

* Becsült adatok

ellenére, hogy a font tetemes árfolyamesése elvileg a kivitel versenyképességét támasztotta volna alá.

Ha a tabló másik oldalát nézzük, az *olasz* és a *francia* helyzet sem hasonlít egymásra. Az előbbi országban hoszabb távon megfigyelheető, hogy a gép- és a korszrűsítő beruházások csaknem szinten maradtak (s csak az építkezések estek vissza drasztikusan), jelezve az átalakulásra való készség meglétét. Franciaországban viszont hoszabb ideje tartó bizonytalanság, tétovaság jellemzi a beruházási és vállalati jövedelmezőségi helyzetet egyaránt. Mégis, mindkét országban az állami és a külgazdasági mérleghiány olyan mértékű (nem utolsósorban az állami szektor hatalmasra duzzadt deficitje miatt), amely tartósan prioritásként teszi szükségessé a védekező és szubvencióigényes magatartást.

Úgy tűnik, hogy a nyugat-európai helyzet egésze meghatározza a hetvenes évek második felében „szigetként” sikeresen funkcionáló egyes *kisebb gazdaságok sorsát* is (Ausztria, Finnország, Svájc), de az egyébként gyorsabban növekvő dél-európai országok sem lehetnek többé kivételek. Legfeljebb egyedi lépésekkel átmenetileg kedvező helyzetbe kerülhetnek, mint például Svédország egyszeri drasztikus leértékelés révén, de hagyományosan érvényes speciális lehetőségeik — például a „keleti” kapcsolatok kihasználása — ezúttal háttérbe szorul.

1984 feladványa

Az eltérésekkel szemben — szinte kivétel nélküli — hanonlóság ugyanakkor, hogy a *munkanélküliség* leküzdése terén a tőkés országok továbbra is kompromisszumot kötnek. Mindeddig egyedül az USA-ban fordult meg a foglalkoztatás trendje: 1983 novemberéig a feldolgozó iparban a recesszió idején elvesztett állásoknak körülbelül kétharmadát töltötték be újra. Az új munkahelyek oroszlánrésze — mint már évek óta — így is a tercier szektorokban keletkezett. Angliában stagnálásba ment át a munkanélküliek eddig rohamosan bővülő létszáma számbavételi okok miatt ugyan kissé csökkent. De Nyugat-Európa összes többi országában további növekedésük, bizonytalanságuk egyértelműen adottnak vehető. Ide értve például Ausztriát, Finnországot, Svédországot is, amelyek e téren korábban nagyon óvatosan viselkedtek.

Kérdéses: eléggé tartósan alacsony szinten tartja-e ez a tény a bérköveteléseket és a tényleges bérnövekményeket az egyes tőkés orsázgokban? Annyira alacsony lesz-e ez a szint, hogy a makrogazdasági termelékenység-növekmény is kifejezi majd a gazdaságok korszerűsödését? Ez lesz az 1984-ben megoldandó feladványok között a legfontosabb.

Erősödő kölcsönös függőség

A mostani, felemás fellendülés természetrajzához tartozik, hogy az elmúlt másfél évtizedben megszokotthoz képest viszohylag *háttérbe szorul* a növekedésben a külgazdasági kapcsolatok szerepe. Pontosabban: ezzel a tényezővel is azok az országok tudnak eredményesebben gazdálkodni, ahol a kívánatos belgazdasági folyamatok már előrehaladtak. A hagyományos ipari termelés területén akkora a világkereskedelemben a verseny (és a potenciális túlkínálat), hogy e tevékenységek védelmére nagymértékben összpontosító országok túlságosan sebezhetők a belpiacokon és exportjukban egyaránt. Akkor is, ha a jelenlegi, viszonylag alacsony nyersanyag- és különösen olajárak számukra is kedvezőek. Ellenben a technológiai húzóágazatok gyors kifejlesztése nemcsak a közvetlenül érintett, de a hagyományos szektorokban is új versenyelőnyöket teremthet meg.

Tömegméretekben eddig elsősorban a *japán gazdaság* volt erre a példa; nem egy iparban most az USA vállalkozói is ilyen modellre kezdenek áttérni. Igaz, közben kemény protekcionizmussal védik saját piacukat (például az acél- és gépkocsigyártás terén), s egyelőre inkább ez utóbbi magatartás jellemzi a nyugat-európaikat is.

A világkereskedelemben a fejlett tőkés országok most szükségszerűen *egymás piacai* felé orientálódnak. Ezáltal esetenként újra kiéleződnek a régión belüli feszültségeik, de fontosabb, hogy a harmadik piacok (fejlődő országok — beleértve az OPEC-országokat is, valamint a szocialista országok) egészében véve lassú növekedése, helyenként pénzzavarai és adósséggondjai miatt még mindig inkább e kölcsönös — de kiszámítható és menedzselhető — függőségre építenek.

Dr. Farkas J. György

NYERSANYAGPIACOK

Fel és le

Az árupiacokat 1983-ban sem lehet jellemezni egy tendenciával. 1982 novemberétől a Moody-nyersanyagárindex augusztus végéig mintegy 10 százalékkal emelkedett, majd november végéig a nyárvégi szintről 5 százalékot esett. Az elmúlt év végétől így a legtöbb termék jegyzése emelkedett, a lendület azonban a nyári évszakra nagyjából ki is fulladt. 1983 ennélfogva nem volt az a „boom-év”, amit egy évvel ezelőtt még sok megfigyelő várt.

Túl a mélyponton?

Ennek okai sokfélék. Először is, maga a *gazdasági fellendülés* sem volt olyan markáns, mint a korábbi visszaesések után. Élénkülés döntően az Egyesült Államokban volt. A spekulációs kereslet az első félévben, elsősorban a színesfémeknél, még feljebb vitte a jegyzéseket, nyárra azonban — miután elmaradt az áraknak a gazdasági okokkal alátámasztott javulása — a további áremelkedésre számítók elhagyták a tőzsdét.

Annál is könnyebben megtehették ezt, mivel körülbelül ugyanazon időben a *gabona- és cukorárak* megindultak felfelé, megfelelő terpet biztosítva a határidős vásárlásokkal további növekedésre számítóknak. A nyári törést tehát a piacokon a mennyiségi kereslet jelentős élénkülésének elmaradása, valamint a spekulációs igények megszűnése együttesen okozta.

A spekulánsok kivonulása egyébként hirtelen erős nyomást jelentett az *árakra.* Akik eddig vásárlók voltak, most likvidáltak, akik határidős igénnyel jelentkeztek, most áresésre számítva — határidős eladásokat eszközöltek. A jegyzések gyengülése a színesfémeknél október hónapban még tartott, novemberben azonban már ismét javultak az árak. A tőzsdék valószínűleg már elérték azt a *mélypontot,* amelyet az eladók és vevők a jelen körülmények között reálisnak tartottak. Nincs azonban még világos tendencia. A vélemények többsége most *enyhe emelkedést* vár, az irányzat tartósságáról azonban már csak kevesen mernek nyilatkozni.

Alighanem joggal. A jegyzésekre ugyanis az idei év tapasztalata szerint még jónéhány tényező hatott. A nyári esést nyilvánvalóan befolyásolta, hogy világossá vált; az USA költségvetésének deficitje nem csökkenthető, az 1984-es elnökválasztási évben pedig különösen nem lehet adóemelési korrekciókra számítani. Ennek következtében pedig állandósul a magas amerikai kamatszint, a szabad tőkék számára pedig a betétek biztosabb reálhozadékot kínálnak a nyersanyagpiacoknál.

Volt olyan termék — például a *réz* —, ahol a kereslet élénkülésénél sokkal nagyobb ütemben növelték a három szűk esztendő alatt bevételekre „kiéhezett” termelők a kínálatot. Ugyancsak a réznél fordult elő, hogy adósságszolgálati terhek alatt egy ország — Chile — hirtelen nagymértékben kívánta exportját emelni. Az alumíniumtermelők sokkal megfontoltabban reagáltak a javuló keresletre. Így az ár emelkedése az év eleji tonnánkénti 700 fontról a november végi 1100 fontos értékig nagyjából töretlen volt. Hasonló áremelkedés figyelhető meg a horganynál is, itt a javuló jegyzéseket a termelők a kapacitások tudatos csökkentésével érték el a kereslet élénkülése mellett.

Ellentmondó prognózisok

Vannak azután olyan ármozgások, melyeket ugyan magyarázni lehet, de az ellenkezője mellett legalább olyan meggyőzően lehetne érvelni. A *kakaó* londoni jegyzése az év elején tonnánkénti 1000 fontról augusztusra meghaladta az 1500-at, két hónapra rá mintegy 100 fontot esett, majd november végére 1630 fonttal rekordot ért el. Az emelkedő irányzat alapja minden bizonnyal az, hogy a kakaópiacon megszűnt az erőteljes túltermelés. Ettől kezdve azonban a folyó mezőgazdasági évre kibocsátott prognózisok *irányzatukban* is sokszor különböztek egymástól.

A *Gill and Duffus* legutolsó előrejelzése szerint a termelés mintegy 60 000 tonnával meghaladja az igényeket. Korábban azonban jelentek meg prognózisok több mint 100 000 tonnás hiányról is. A képet tovább bonyolította, hogy az elefántcsontparti és nigériai termést ért károkról december közepéig nem érkeztek megbízható jelentések, a tőzsde pedig minden egyes újabb becslésre valamilyen irányba megindult. A *kávépiacokon* egy eléggé markáns javuló irányzat volt megfigyelhető az év folyamán — persze ingadozásoktól és visszaesésektől nem mentesen. Az év végén a jegyzéseket a pörkölők szezonális vásárlásai tovább nyomták fel.

Az árváltozások az év folyamán valószínűleg a *gabonaféléknél* magyarázhatók meg a legegyszerűbben. A piacon a jegyzések igen érzékenyen reagálnak az Egyesült Államok mezőgazdasági minisztériuma és a FAO előrejelzéseire, s ezek a prognózisok a termés közeledtével nyilvánvalóan egyre pontosabbak lesznek. Az árak alakulására viszont a prognózisok tendenciája van meglehetős hatással. *Kukoricából* például az ősz elején az amerikai mezőgazdasági minisztérium egy hónap alatt 17 százalékkal mérsékelte a várható termésre vonatkozó becslését, ennek eredménye a felfelé irányuló ármozgás. A tényleges termés alig haladja meg a tavalyi betakarítási eredmények 50 százalékát.

A világpiaci nyersanyagárak alakulása

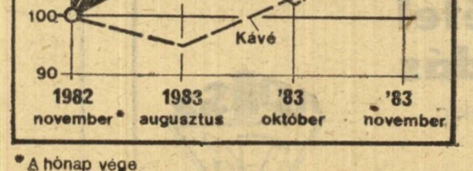

* A hónap vége

A boom korlátai

Az ok, az Európát sem kímélő aszály persze a *búza* világpiacát sem hagyta érintetlenül. Az év első felében tapasztalható nyugodt tőzsdei tevékenység, melyet kismértékű ármozgások jellemeztek, a nyári meleg hatására egycsapásra megváltozott, az augusztus végi jegyzések mintegy 20 százalékkal haladták meg az év elején regisztráltakat. Azóta az árak némi lemorzsolódása figyelhető meg — ez a kukorica esetében sokkal kisebb mértékű. Az okok lehetnek szezonálisak, az új termés betakarítása után a jegyzések gyengülnek, hisz hirtelen emelkedik a kínálat.

Szó van nyilvánvalóan arról is, hogy a vevők *drágállják* az amerikai búzát és konkurrens (például ausztrál) forrásokat akarnak előnyben részesíteni. Szerepet játszhat továbbá az is, hogy a rossz termés ellenére az USA-ban változatlanul jelentősek a készletek. Az árucsoportban a legmeredekebb áremelkedés egyébként a *szójababnál* következett be, itt a november végi amerikai jegyzések mintegy 40 százalékkal haladták meg az egy évvel korábbi szintet.

A szójához hasonló mértékű, 35 százalékos árjavulást mutatnak a tavalyi év vége és augusztus között *a pamutjegyzések* is. A piac azóta lényegében az augusztusi szinttől nagyon nem tért el. A jegyzések javulásának érthető magyarázata, hogy az 1982—83-as mezőgazdasági évben a világtermelés 1,5 százalékkal mérséklődött, miközben a felhasználás 3 százalékkal nő.

A fentiekből következik, hogy 1984-re meglehetősen nehéz valamifajta általános előrejelzést tenni. Több a *bizonytalansági tényező,* ha a prognózisok éves időszakot fognak át. Ma mindenesetre úgy tűnik, hogy egy általános nyersanyag-boomnak jövőre nincsenek meg a feltételei. Az áru iránti keresletet *korlátozza* a mérsékelt fellendülés, és a magas kamatlábak elvonják a spekulációs tőkéket. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy sok nyersanyagot az úgynevezett válságiparágak használnak fel. Minden vélemény persze a jelenleg ismert helyzet figyelembevételével áll csak. Ha a világban növekszik a feszültség, úgy az lenne a meglepő, ha a legtöbb nyersanyag ára nem indulna meg felfelé.

Gonda György — Szentgáli Péter

DEVIZAPIACOK '84

A dollár újabb éve?

A tőkés pénzpiacot jellemző magas reálkamatok — amelyeknek csökkenését a jelentős költségvetési deficit szinte minden országban megakadályozza — meglehetősen szűk lehetőségeket teremtenek egy önmagát erősítő konjunkturális ciklus kialakulásához. 1984-ben várhatóan tovább csökken a nemzetközi hitelállomány, szigorodik a szelektivitás, éleződik a verseny az elsőosztályú adósokért. Az erősen eladósodott országok méginkább rákényszerülnek majd a nemzetközi szervezetek által nyújtott hitelek igénybevételére. A kölcsönnyújtások döntő hányada várhatóan az áruszállításokhoz és beruházásokhoz kötődik.

DOLLÁR. 1984 első felében sem várható számottevő változás az amerikai valuta árfolyamában. A dollár 1980 vége és 1983 szeptembere között 46 százalékkal erősödött a vezető tőkésországok valutáinak súlyozott átlagához viszonyítva. Egyes számítások szerint a dollár — vásárlóerő-paritáson mérve — *50 százalékkal is túlértékelt.* Az amerikai ipar képviselői mindenesetre a dollár 20-30 százalékos leértékelését követelik a mesterségesen olcsó importtal szembeni versenyképességük fenntartása, illetve visszaszerzése érdekében. A dollár rendkívül erős árfolyampozícióját alátámasztó gazdasági és politikai tényezőket azonban a közeljövőben sem semlegesítik a gyengülés irányába ható erők.

NYUGATNÉMET MÁRKA. Az előrejelzések arra utalnak, hogy a nyugatnémet valuta lassan, fokozatosan „magához tér”, s nem csupán az EMS-valutákkal szemben lesz stabil, hanem legkésőbb 1984 közepére a dollárral szemben is megerősödik. Emellett szól a nyugatnémet folyó fizetési mérleg alakulása; az idén a tavalyit meghaladó mintegy 8-10 milliárd márka, 1984-re pedig 12-14 milliárd márka többlettel számolnak. Aktívumot könyvelhetnek el a külkereskedelmi mérlegben, jóllehet ennek mértéke némileg csökken a főbb partnereinek lanyha importtevékenysége következtében. A Bundesbank szeptemberben fél százalékkal 5,5 százalékra emelte a lombard kamatot, mivel a forgalomban levő pénzmennyiség növekedési üteme az év első nyolc hónapjában elérte a 8,5 százalékot, szemben a célkitűzésekben szereplő 4-7 százalékkal. A szigorú pénzpolitika, az alacsony infláció minden bizonnyal ugyancsak hozzájárul a dollár és a márka *reálkamatszintjének* közelítéséhez, ami mérsékelheti a márka tőkekiáramlását. A Bundesbank tisztában van azzal, hogy a márka dollárhoz viszonyított gyengesége lehetetlenné teszi a gazdaság szempontjából kívánatosnak tartott alacsony kamatszint megtartását. Az amerikai valuta árfolyamának növekedését nem lehet pusztán valutapiaci intervenciókkal megállítani. Ezért a nyugatnémet jegybank az utóbbi időben csak a szélsőséges árfolyamingadozások elsimítása érdekében jelent meg a valutapiacokon intervenciós eladásaival. Ezzel szemben a kamatszintek közelítése indokolt és várható.

FONT. A Bank of England új kormányzója, *Leigh-Pemberton* szerint kiegyensúlyozott növekedésre csak az állami szektor hitelfelvételeinek a mérséklésével lehet számítani. A kormány, a bevételek növelésére tovább folytatja az állami vállalatok magánkézbe adását, amiből jövőre 1,9 milliárd font értékű jövedelemre számítanak. A költségvetési deficit az idén mintegy 2 milliárd fonttal haladja meg a tervezett 8 milliárdot. A következő költségvetési évre vonatkozó, szintén 8 milliárd fontos előirányzat betartásához az előzetes számítások szerint mintegy 500 millió fontot kitevő, pótlólagos adóbevételre lenne szükség. A már említett, 1,9 milliárd font értékű tervezett bevétel ugyanis meglehetősen konzervatív becslésen alapul. A font árfolyamának gyengülése a külkereskedelmi mérleg adatai szerint nem teljes egészében váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A remélt exportnövekedést nem sikerült elérni, az import bővítése viszont meglehetősen erőteljes volt, aminek következtében a brit kereskedelmi mérleg látható tételeiben — az olajjövedelmeket nem számítva — komoly hiány keletkezett. A folyó fizetési mérleg pozíciójának eddig bekövetkezett romlása, valamint az olaj árának várható mérséklődése következtében a font árfolyamának szerény mértékű további gyengülésére lehet számítani a jövő év első félévében.

Rövid lejáratú hitelek utáni reálkamatok mértéke az Egyesült Államokban

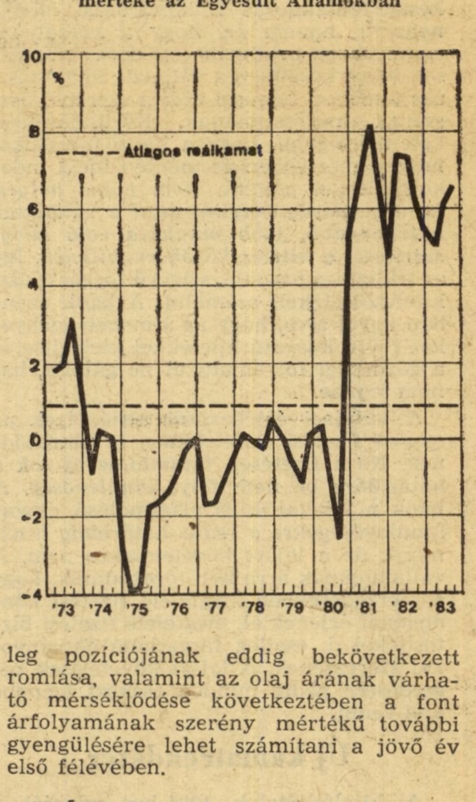

SVÁJCI FRANK. Az elmúlt 12 hónapban a jelentős tőkés valuták közül szinte egyedül tartott lépést a dollár erősségével. Bár Svájcnak a felülértékelt dollár kétségtelenül *kevesebb problémát okoz,* az NSZK-hoz fűződő szoros kapcsolat miatt elsősorban a márka alakulása fontos a számára. A svájci valuta szilárdságát változatlanul alátámasztja a folyó fizetési mérleg nagy aktívuma. Bár a svájci frank ismét vonzóbb a befektetők körében, a 70-es évekhez hasonló tömeges tőkebeáramlás nem várható.

FRANCIA FRANK. Devalválásának — amit 1984 első vagy második negyedévében valószínűsítenek — mértéke feltételezések szerint ezúttal *elmarad* majd a Mitterrand hatalomra kerülése óta immár háromszor elkerülhetetlenné vált százalékos arányoktól. Ugyanakkor jelenleg egyre kevésbé látszik reális elképzelésnek, hogy a franknak ezentúl a nyugat-európai valutastabilitási rendszeren kívül kellene keresnie a megfelelő gyógymódot. Az idén a francia kölcsönigénylők szinte állandóan jelen voltak a nemzetközi hitelpiacokon. Tavaly 22 milliárd dollárt vett fel külföldről az ország. Idén az első 10 hónapban további *9,5 milliárd dollárral* gyarapította adóssághegyét, amely utóbbi összegben nincs benne a júliusban a Közös Piac által Franciaországnak adott 4 milliárd ECU összegű kölcsöne. A bruttó adósságállomány jelenleg mintegy 70 milliárd dollár, aminek körülbelül a fele dollárkövetelés. Jövőre a mintegy 30 milliárd frankra becsült kereskedelmi mérleg deficit és a 20 milliárd frank körüli adósságszolgálati kötelezettségek miatt Franciaországnak továbbra is jelentős mennyiségű tőkét kell külföldről szereznie, ami szintén negatívan befolyásolja majd a nemzeti valuta árfolyam-alakulását.

OLASZ LÍRA. A tavaszi leértékelés levegőhöz juttatta ugyan az olasz exportőröket, tartós megoldást azonban csak az infláció drasztikus csökkentése hozhatna. Bár a nyár óta hivatalban levő kormány a stabilizálást, az állami pénzügyek rendbehozását sorolta *első helyre,* az inflációt 1983-ban nem sikerült 13 százalékra mérsékelni — az 15 százalék körül alakult —, s valószínűleg 1984-ben is 13 százalékos lesz a tervezett 10 százalék helyett. Mivel a parlament fontos adóintézkedéseket elvetett, a hitelek kétharmadát igénybevevő állami szektor deficitjét sem sikerült megfékezni. A magas kamatok miatt hónapok óta tartó tőkevisszaáramlásra tekintettel az 1976-ban elrendelt devizakorlátozásokat fokozatosan lazítják ugyan, teljes felfüggesztésükre nem lehet számítani. A líra árfolyama az idegenforgalmi szezonban most is tartotta magát, az infláció szükségszerű következményei (az NSZK-hoz, mint fő gazdasági partnerhez képest négyszeres a drágulás üteme) azonban fokozatosan aláássák pozícióját. Így 1984 első negyedében már szükségessé válhat az EMS-en belüli újabb 3-6 százalékos leértékelés.

OSZTRÁK SCHILLING. A kétpárti koalíciós kormány szeptemberben bejelentette: 1984. január 1-i hatállyal szigorú takarékossági politika lép életbe. Ennek keretében általános ár- és adóemelésekre és a különféle szociális juttatások megnyirbálására kerül sor, hogy megpróbálják egyenesbe kormányozni a gazdaságot. A kormány úgy véli, jobb a parlamenti időszak elején beadni a „keserű pirulát” a választóknak. Ennek ellenére az októberben beterjesztett jövő évi költségvetés-tervezet egyelőre — jó esetben — a deficit szinten tartását (nettó hiány 1983: 73 milliárd schilling, jövőre várhatóan 62,1 milliárd schilling) ígéri. A folyó fizetési mérleg az idén várhatóan 14 milliárd, jövőre 11 milliárd schilling többlettel zárul, nem utolsósorban a kereskedelmi mérleg hiányának 1980 óta tartó fokozatos leépülése miatt. Így az osztrák jegybank folytathatja korábbi pénz- és hitelpolitikai irányvonalát és a keményschilling-politikát.

JEN. A távol-keleti valutának, amelyet nemzetközi devizapiaci körökben az amerikai dollárhoz képest legalább 20 százalékkal tartanak alulértékeltnek, az elkövetkező hónapokban erősödnie kellene. A jen belgazdasági háttere változatlanul rendkívül kedvező. Ha a jen az idei novemberi amerikai—japán csúcstalálkozón elhatározottaknak megfelelően ezentúl nagyobb szerepet játszik a *nemzetközi pénzpiacokon* — tehát fokozódik tartalékvaluta szerepe és a külkereskedelmi ügyleteket is növekvő mértékben számlázzák majd jenben — (egyelőre Japán exportjának körülbelül 30 százaléka, importjának pedig csupán nem egészen 5 százaléka bonyolódik le jenfizetés ellenében), önmagában növelheti iránta a keresletet és felhajthatja árfolyamát. Feltételezések szerint az idén tapasztalható, átlagosan 240 jenes dollárárfolyam jövőre 220-200 jenre változhat. Annál is inkább, mert még ez az árfolyamszint sem fenyegetné komolyabban — állítják a kereskedelmi partnerek — a japán áruk nemzetközi versenyképességét.

ARANY. Szakértők szerint az 1983. novemberi unciánkénti 380 dolláros aranyár lélektanilag mindenképpen alsó határnak nevezhető, s várható a következő hónapokban a folyamatos áremelkedés. Egyesek szerint unciánkénti ára 400-450 dollár között stabilizálódik, mások azonban 500 dollárt is meghaladó árszintet jeleznek előre, mivel arra számítanak, hogy a kínálat rövid távon nem tud majd lépést tartani a kereslet növekedésével. Jelenleg az arany árának erőteljes növekedése ellen hat az, hogy az inflációs ráták alacsonyak, a dollár változatlanul erős, a dollárkamatok és a reálkamatok magasak.

— mk —

KÖRKÉP

EGYESÜLT ÁLLAMOK

DEFICIT AZ EGK-VAL SZEMBEN

Az amerikai kereskedelmi minisztérium előrejelzése szerint *tizenegy év óta először* az idén deficites lesz az Egyesült Államok kereskedelmi mérlege az EGK-országokkal folytatott kereskedelemben, s a hiány előreláthatóan eléri az 1 milliárd dollárt. 1972 óta, amikor 600 millió dollárt tett ki a közös piaci országok szállítási többlete, eddig minden évben pozitív egyenlegű volt ebben a viszonylatban az USA kereskedelmi mérlege, bár az utóbbi években csökkent: 1981-ben 8,7, 1982-ben pedig még mindig 3,5 milliárd dollárt tett ki.

A kereskedelmi minisztérium részéről annak tulajdonítják az idei deficitet, hogy az erőteljesebb gazdasági fellendülés hatására gyorsabban nőtt az Egyesült Államok importszükséglete, mint Nyugat-Európáé, ugyanakkor a dollár magas árfolyama fékezte az exportot. Az említett 1 milliárd dolláros deficit azonban szinte jelentéktelen a kereskedelmi mérleg egészének hiánya mellett, amely az év végéig várhatóan eléri a *70 milliárd* dollárt.

AUSZTRIA

JAVULÓ FIZETÉSI MÉRLEG

Az osztrák nemzeti bank adatai szerint az év első tíz hónapjában a kereskedelmi mérleg deficitje 52,3 milliárd schillinget tett ki, 2,7 milliárddal kevesebbet, mint 1982 azonos időszakában. Ugyanakkor a különféle szolgáltatásokat is tartalmazó folyó fizetési mérleg többlete 8,4 milliárd schillinget tett ki, szemben az egy évvel korábbi 5,5 milliárddal, s a nemzetközi tőkeforgalom pozitív egyenlege 8,6 milliárd schillinget ért el. A gazdaságkutató intézet előrejelzése szerint a fogyasztói árszint emelkedése 1983-ban várhatóan 3,2 százalékos lesz, 1984-re viszont 5,3 százalékos drágulást prognosztizálnak.

MÁSODIK GAZDASÁG

IMF-TANULMÁNY

A Nemzetközi Valutaalap most közzétett tanulmánya szerint számos tőkés országban nagy méreteket öltött a második gazdaság, s ezáltal az adózás elől elvont jövedelmek összege. Becsült adatok szerint a „fekete gazdaságból” származó jövedelem aránya a legális bevételekhez viszonyítva az Egyesült Államokban 25 százalék (mintegy 700 milliárd dollár), Kanadában és Olaszországban pedig 20 százalék körül van. A legmagasabb Indiában, ahol eléri 48 százalékot (mintegy 100 milliárd dollárt), a legalacsonyabb pedig Japánban és Svájcban, ahol a becslések szerint 5 százalék körül mozog.

BRAZÍLIA

3000 KM-ES GÁZVEZETÉK?

Brazília előzetes tárgyalásokat folytat a Világbankkal egy esetleges 3000 kilométeres csővezeték építésének finanszírozásáról, amelyen keresztül az Amazonas nyugati szakaszán feltárt lelőhelyekről továbbítanánák földgázt Sao Paulóba, illetve Rio de Janeiróba. A brazil állami kőolajipari vállalat, a Petrobas által a Jurua, az Amazonas egyik mellékfolyója körzetében feltárt földgáz-készlet mintegy *120 milliárd köbmétert* — egyes becslések szerint 260 milliárd köbmétert — tesz ki. Kiaknázásához viszont igen nagy akadályokat kell leküzdeni, mert a dzsungelvidéken fekvő lelőhelyhez utak nem vezetnek, s megközelítése csak repülőgépen, vagy hajón lehetséges, de ez utóbbi is a legközelebbi nagyobb várostól, Manaus-tól, három hétig tart.

Amennyiben a gázvezetéket megépítik, — bár döntés 1985 előtt nem várható — annak tervezett napi kapacitása 10-20 millió köbmétert tenne ki. A csővezeték, amennyiben létrejön, *fordulatot* jelentene Brazília energiagazdálkodásában, egyben olajimportjának csökkentésében, minthogy az országban jelenleg csak mintegy évi 3 millió köbméter földgázt termelnek.

Speciális igény = speciális szaküzlet

ÁPISZ
Számítástechnikai szaküzlet,

Budapest IX. kerület, Dandár utca 28.
Telefon: 141-928.

RAKTÁRRÓL KAPHATÓK:
tűzbiztos, biztonsági zárral ellátott funkcionális fémbútorok,
lyukkártyatároló szekrény,
nyolcfiókos, 32 000, 80-as oszlopos lyukkártyához,
univerzális fémszekrény,
hárompolcos, kétajtós,
120x90x42 cm-es, kartotékszekrény,
hatfiókos, 135x42x60 cm-es,
szelektálókészülék,
kéziadat-feldolgozáshoz,
egy készlet tűvel (25 tű),
átfogó kartotékok szelektálásához 500 db K–4-es, K–5-ös és K–6-os formájú peremlyukkártya számára,
peremlyukkártya-tartozékok,
lyukkártyák,
lyukkártyaszalagok,
lyukszalagok.
Mágneses diszpozíciós készülékek, diszpozíciós készletekkel,
tetszés szerinti statisztikai adatok,
szervezési, tervezési munkák
vizuális megjelenítéséhez.

Minta szerinti árusítás
Rendelésfelvétel
Szaktanácsadás

Nyitva: hétfőtől csütörtökig
7.30 órától 16 óráig,
pénteken 7.30 órától 15 óráig.

Kedvező parkolási lehetőség

Hulladékból
többszörös
haszon

Köszönjük a hasznosítható hulladékok
összegyűjtésében és átadásában
nyújtott segítségüket,
és kérjük, hogy jövőre is vegyenek részt ebben
a közhasznú munkában

MÉH
Tröszt

Gyártóeszköz-ellátó
gyáregységünk
hőkezelő üzeme
vállalja

különféle szerszám- és gyorsacélból készült
szerszámok edzését,
(∅ 20–150 mm-ig, 1600 mm-es hosszúságig),
egyéb
acélok
normalizálását,
lágyítását
és edzését,
valamint 5 kg-os darabsúlyig
betétedzését

CSEPEL AUTÓGYÁR
Szigetszentmiklós, Pf.: 38. 2311
Telefon: (26) 00-365.
Telex: 22-4047.

Megvételre keresünk

új, illetve használt,
de működőképes
állapotban levő
berendezést,
hántolt árpa
őrléséhez

COMPACK
KERESKEDELMI
CSOMAGOLÓ VÁLLALAT
Budapest VII., Landler Jenő u. 23–25.
Telefon: 222-020
Ügyintéző: Donner Zsuzsa

Rugalmas kamatmechanizmus

A hitelpolitika fő céljai 1984-re változatlanok, de mozgásterének korlátai a korábbiaknál is nehezebb feltételeket hoznak létre a gazdálkodók számára. A szocialista szektorban a beruházásoknak az 1983. évre tervezetthez képest 2-3 százalékkal, a tényleges volumenhez képest 10 százalékkal kell csökkenniük. Ezért a bank beruházási hitellehetőségei sem növekedhetnek 1984-ben. A *beruházási hitelek* állománya 22 milliárd forint folyósítás és 21 milliárd forint törlesztés egyenlegeként mindössze 1 milliárd forinttal nőhet. Ezt a hitellehetőséget azonban a már elvállalt kötelezettségek és az eddig ismert hiteligények meghaladják. Annak érdekében, hogy a bank minimális mozgási lehetősége ilyen körülmények között is megteremthető legyen, az utóbbi években kialakult gyakorlat szerint év elején *felül kell vizsgálni a korábban megkötött hitelszerződéseket.* A vállalatokkal egyetértésben — a beruházási folyamatokkal összhangban — a hitelek egy részét a bank felmondja, illetve átütemezi.

Az egyensúlyi követelmények kényszerűen továbbra is szükségessé tették a vásárlóerő-szabályozás átmenetinek tervezett intézkedéseinek fenntartását, a fejlesztési alapokból történő befizetési (zárolási) kötelezettséget, sőt ezek mértékét jelentősen fel kell emelni. Ez érzékenyen érinti a vállalatokat, befolyásolhatja a fennálló hiteltartozások visszafizetését. Feltehetően a korábbiaknál kevesebb lehetőség lesz soron kívüli törlesztésekre.

A *forgóeszközhiteleknél* 1983-hoz képest 8-9 százalékos állománynövekedéssel lehet számolni. A készletek állománya 1983-ban a vártnál kedvezőbben alakult. 1984-re — összehasonlító áron 1,5-2 százalékos készletállomány-növekedéssel számol a terv, ami 22-24 milliárd forint értékű készletfelhalmozásnak felel meg.

A forgóeszközhitel-kibocsátás tervezett keretek között tartását nem elsősorban a készletfelhalmozás finanszírozási igénye nehezíti, hanem az, hogy a szabályozó eszközökben bekövetkezett egyes változások miatt korábban a vállalati finanszírozás átmeneti forrásai között szereplő öszszegek megcsappantak. Körültekintően kell mérlegelni, hogy a kieső forrásokat milyen mértékben és mennyi ideig indokolt hitellel pótolni. *Nem volna helyes, ha a gazdaságirányítás által a vállalatok hatékonyabb, jobb munkára való kényszerítését a hiteleszközök enyhítenék.* Így az eddigihez hasonló, szigorú forgóeszköz-hitelezéssel kell számolni. A bank azonban ügyel arra, hogy az átmeneti igényeket rövid lejáratú hitelekkel kielégítse és a gazdasági folyamatokat ne gátolja, hanem segítse.

A külpiaci értékesítési nehézségek az export fizetési feltételeiben is tükröződnek. Nő a fizetések *futamideje* és sok a határidőre be nem folyt *kinnlevőség.* A bank a konvertibilis elszámolású export kinnlevőségekre *a reális határidőig* hitelt nyújt, de a lejárt követelésekre nem. A vállalatoknak arra kell törekedniük, hogy a szerződésekben megfelelő fizetési kondíciókat érjenek el, megfelelő fizetési biztosítékokat, esetleg forgatható okmányokat szerezzenek. A lejárt követelések beszedésére pedig minden eszközt igénybe kell venni.

Új kamatrendszer

A hitelfeltételek 1984-ben alapjában nem módosulnak, leglényegesebb változtatásokra a kamatmechanizmusban, illetve a *kamatrendszerben* kerül sor. Ismeretes, hogy az utóbbi két évben a hitelkamatlábak számottevően emelkedtek, és ezzel együtt sor került a lekötött betétek kamatlábainak emelésére is. 1983 közepén pedig egységessé váltak a közép- és hosszú lejáratú hitelek kamatai, vagyis a régebben folyósított alacsonyabb kamatozású hitelek kamatai a ma érvényes kamatszintre emelkedtek, s egyidejűleg 1 százalékkal mérséklődött a rövid lejáratú hitelek kamata. A vizsgálatok azt mutatják, hogy az így kialakított hitelkamatszint — bár igen magas — összhangban van a magyar gazdaság által a külföldi forrásokért fizetett kamattal, a betéti kamatokkal, s egyben érzékelteti a belső felhasználás, a beruházások mérséklésére irányuló központi szándékot. Emiatt 1984. január 1-től nem változnak a hitel- és betéti kamatok.

A kamatlábak egységesítése egyben megteremtette feltételét annak, hogy olyan — a nemzetközi gyakorlathoz hasonló — kamatrendszer működhessen, ahol a betétek és a hitelek kamatának alakulása *rugalmasabban követheti* a hitelforrások bekerülési költségeinek változását, illetve a belső konjunktúra szabályozás szempontjából indokolt módosítást operatív módon lehet végrehajtani. Ennek megfelelően 1984. január 1-től a hitelkamat nagyságát a mindenkori központi jegybanki kamatlábak, továbbá a hitelszerződésekben meghatározott kamatrések együttes összege határozza meg. A jegybanki kamatláb jelenleg a gazdálkodó szervezetek szabad elhatározása alapján egy, illetve két évre elhelyezett betéteinek kamatlábához igazodik. A hitelpolitikai irányelvek a jövőben a jegybanki kamatlábakat és eközött, valamint a hitel kamatláb közötti kamatrést határozzák meg.

Mi a jegybanki kamatláb meghatározásának támpontja, illetve milyen objektív tényezők megváltozása alapján kerülhet sor a jegybanki kamatláb módosítására? *Az egyik ilyen* tényező a külföldi hitelforrások bekerülési költsége, vagyis a Magyar Nemzeti Bankkal szemben alkalmazott hitel kamatlábak nagysága. Ma a világban általában mozgó kamatlábat kötnek ki a hitelnyújtók, és a kamatlábat közép- és hosszú lejáratú hitelek esetén negyed- vagy félévenként korrigálják. (A Világbank például félévenként változtathatja a kikötött kamatokat). A másik tényező a belföldi vásárlóerő szabályozásából, a beruházási és általában a gazdasági folyamatok befolyásolásából adódó követelmény, vagyis az, hogy adott időszakban élénkíteni vagy korlátozni szükséges-e a gazdasági tevékenységet vagy a gazdasági élet egyes területeit. Ez a szempont mindig konkrét mérlegelést igényel, de nyilvánvalóan az ennek alapján hozható kamatpolitikai intézkedés *sem hagyhatja figyelmen kívül a külső források bekerülési költségeit.* Végül figyelembe kell venni a belföldi árpolitikát, illetve a konkrét árinflációt, hogy a jegybanki, illetve a vállalati betéti kamat *reálkamatot* eredményezzen.

Jelenleg a gazdálkodó szervezetek — saját elhatározású — egy, illetve két évre elhelyezett betétei után a bank. 9, illetve 11 százalék kamatot fizet. Ezek a betéti kamatok a gazdálkodó szervezetek számára jelentősen *pozitív reálkamatot* jelentenek, vagyis meghaladják a termelői árak évi áremelkedését. A jegybanki kamatláb és a hitel kamatláb közötti kamatrés a hosszú lejáratú hitelek esetében 3 százalék, a rövid lejáratú hitelek esetében pedig 4 százalék. Ez a kamatrés is általában megfelel annak a mértéknek, amely a nemzetközi pénzügyi szervezetektől felvett és a továbbhitelezett kölcsönöknél alkalmazható, figyelembe véve a bankköltségeket és azt, hogy az árfolyamkockázatot is a bank vállalja. A dollár pénzpiaci kamatlábak a korábbi igen magas 18—20 százalékról lejjebb mentek, de — az utóbbi időben — nem csökkenőek, sőt, a magas kamatlábak megszilárdultak. Így az év első felében *nem lehet a belföldi kamatok mérséklésével számolni,* de előreláthatólag emelése sem várható.

Miután a kamatrés a hitelszerződés időtartama alatt állandó, a jegybanki kamatlábak megváltoztatása egyidejűleg automatikusan módosítja a hitel és betéti kamatlábakat is. *A bank elnöke felhatalmazást kapott arra, hogy évenként legfeljebb 2 százalékponttal emelhesse, illetve csökkenthesse a jegybanki kamatlábakat,* valamint a vállalatok, szövetkezetek és tanácsok által elhelyezett betétek kamatlábát.

Eddig gyakran éles ellenkezést váltott ki, amikor a bank a hitel kamatlábak emelését a fennálló hitelállományokra is alkalmazta. Az ilyen visszamenőleges hatályú kamatláb emelésnek a jogi lehetőségeit is megkérdőjelezték. Korábban erre kormányhatározaton nyugvó felhatalmazás alapján került sor, jelenleg — a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően — a bank már a hitelszerződésben *eleve kiköti a kamatláb változtatás jogát.*

Lényeges változás, hogy *megszűnik az utólagos kamatkedvezmény.* Az ilyen jellegű kamatkedvezmény általában idegen a jövedelmezőségen alapuló banktevékenységtől, ezért helyes, ha az egyébként indokolt ösztönzés nem a bankokat, hanem a költségvetést terheli. Ennek szabályozásáról a pénzügyminiszter külön jogszabályban intézkedik a jogcímek és a mértékek egyidejű csökkentésével. A bankapparátusnak azonban változatlanu feladata, hogy a vállalatok adatai alapján a kedvezményadás jogosságát elbírálják.

Jövedelmezőségi követelmények

A beruházások jövedelmezőségi követelményei nem változnak. E kritérium hatékony érvényesülése a követelmények minden ágazatra kiterjedő egységesítését igényelné. Ilyen lépés megtétele azonban most nem lehetséges, ehhez ugyanis egyéb feltételek mellett az szükséges, hogy a különböző tevékenységeknél egységes árképzési elvek érvényesüljenek. A jövedelmezőségi minimumok emelése pedig azért nem jöhetett szóba, mert egyes intézkedések (például a társadalombiztosítási járulék emelése) feltehetően mérséklik a nyereséget. A hitelezési gyakorlatban a bank arra fog törekedni, hogy a *nagy jövedelmezőséget ígérő* fejlesztések közül azok részesüljenek hitelben, amelyeknél a szerződésben vállalt *rövid visszafizetési határidő* mintegy garantálja az ígért hozamot. Ugyanakkor a bank mélyreható bírálattal el kívánja kerülni, hogy a vállalatok felelőtlenül vállalják magas jövedelmezőség elérését a hitel minden áron való elnyerése érdekében.

Előnyben az export

A konvertálható exportárualapokat bővítő beruházási hitelek meghirdetett feltételrendszere sem változik. *Az exportfejlesztő hitelek* követelményrendszere az utóbbi években szigorúbbá vált. Az előirányzott külkereskedelmi aktívum megvalósulása, illetve a kedvezőtlen piaci körülmények között az értékesítés további növelése, valamint a már kiépült és előnyösen kihasználható exportkapacitások teljesítőképességének fenntartása, megújítása érdekében a bank a hitelezési gyakorlatban árnyaltabban, rugalmasabban kíván eljárni.

A *saját erő* kötelező mértékét a hitelpolitikai irányelvek továbbra sem írják elő. A szigorúbb hitelezési gyakorlat következtében 1982-ben átlagosan 33 százalék, 1983 I. félévében pedig 39 százalék volt a saját erő részvétele a hitellel finanszírozott beruházásokban. A jelenlegi rendszer megfelelő mozgásszabadságot biztosít a vállalatok és a bank számára. Ugyanakkor a hitelezési gyakorlatban el kell érni, hogy a fejlesztési alapokból minél nagyobb mértékű saját forrás bevonására továbbra is sor kerüljön. Erre egyébként a hitelezési biztonság fokozása érdekében is szükség van, de a végső lejáratok ezáltal is mérsékelhetők.

A hitel*lejáratok* intézményes rövidítésére egyelőre nem kerül sor, noha fontos érdekek fűződnek ahhoz, hogy a hitelfutamidők csökkenjenek. Elvileg is az volna helyes, ha a fejlesztési hitelek maximális lejáratai csökkennének. De a jelenlegi vállalati jövedelemelvonás és amortizációközpontosítás arányai mellett és figyelembe véve a fejlesztési források további szűkítését, a lejáratokat általánosan nem lehetett mérsékelni. Fontos feladat azonban a hitelezési gyakorlat keretében az átlagos hitelfutamidők rövidítése. A bank elsősorban azokat a hiteligényeket elégíti ki, amelyek kisebb, kiegészítő jellegű gépek és berendezések beszerzését kívánják elősegíteni, illetve olyan fejlesztéseket támogat, ahol rövid a kivitelezési idő, továbbá, ahol a saját erő kellő részvétele a finanszírozásban és a magas jövedelmezőség együttesen a lehető legrövidebb időtartamú hitelvisszafizetést tesz lehetővé.

A nemzetközi pénzügyi szervezetek által finaszírozott fejlesztésekkel összefüggésben új hitelezési feltételek kialakítására is sor került. Ezeknek a hitelpolitikai irányelvekbe történő teljes körű beépítése nem volt célszerű, mert nehezítené az időközben felmerülő változtatások rugalmas követését, de az eltérő feltételek alkalmazására a Minisztertanács a bank elnökét felhatalmazta. Ezekről az egyes fejlesztési célokért felelős főosztályok iránymutatást adnak a vállalatoknak.

Forgóeszköz-finanszírozás

Néhány kisebb jelentőségű módosítás *a tartós készletnövekmény finanszírozásában* rugalmassá teszi egyes indokolt korrekciók megvalósítását. Ugyancsak rugalmasabbá válik a TEK-vállalatok által iparvállalatoktól átvett, felvásárolt készletek finanszírozása, a piaci értékesítésre történő lakásépítés ösztönzése, valamint egyes szállodarekonstrukciók finanszírozása.

A kötelező tartalékalap-képzés megszüntetése következtében az eddig ehhez kapcsolódó hitelkonstrukció is megszűnik. Ugyanakkor a szabad elhatározás alapján történő tartalékképzés a hitelezési gyakorlat számára új megközelítést igényel. A fejlesztési hitelek törlesztő részleteinek megállapításakor a szinttartáshoz, a pótláshoz feltétlenül szükséges fejlesztési alap tartalékolását az eddigiek szerint a bank tudomásul veszi, de az önkéntes tartalékolás mértékénél mindenekelőtt a hitelezés biztonságát, a hitelek gyorsabb megtérülését tartja szem előtt és ennek érdekében kellően feszített hiteltörlesztési ütemeket állapít meg.

Bódy László

HITELKAMATLÁBAK ÉS HITELLEJÁRATOK

(1984. JANUÁR 1-TŐL)

Megnevezés	Kamatláb évi %	Maximális lejárat (év)[1]
I. Állami (fejlesztési) kölcsönök[2]	13	10
II. Hosszú és középlejáratú hitelek		
1. Beruházási hitelek[2] [3]		
— általában	14	10
— a konvertálható export-árualapokat bővítő beruh. esetén	14	12
— mezőgazdasági tevékenységgel összefüggő beruh. megvalósítására nyújtott hitelek esetén	14	15
— az import gazdaságos helyettesítését célzó fejlesztésekre[4]	14	12
— az energiafelhasználás ésszerűsítését, a gazdaságos energia-megtakarítást célzó fejlesztésekre[4] [5]	14	12
2. Középlejáratú hitelek a fejlesztési alap megelőlegezésére	14[6]	3
3. Egyéb (tanácsi fejlesztési, Vízügyi Alap stb) hitelek	14[6]	10
4. Középlejáratú forgóalap-megel őlegezési hitelek		
— általában	14[6]	3
— a forgó eszköz-növekmény utólagos pénzügyi rendezéséhez	15	a legközelebbi eredmény-elszámolás időpontja
— a fogyasztási, kommunális, közüzemi, egészségügyi, kulturális szolgáltatás bővítésére	14	5
— a meglévő kapacitás jobb kihasználására	14	8
— amennyiben beruházásokhoz kapcsolódnak	14	azonos lehet a beruházási hitel és (vagy) állami kölcsön lejártával
5. Középlejáratú (árbevételből visszafizethető) forgóeszköz-hitelek	14[6]	3
6. Középlejáratú export-fővállalkozási célhitelek	14[6]	5
7. Innovációs hitelek	14[6]	8
8. Nem rubel elszámolású export céghiteleket ref. hitelek	8,25[8]	a céghitel lejáratához igazodik
9. Szanálási hitelek	14[6]	5
10. Műszaki fejlesztési alapot megelőlegező hitelek	14[6]	3
11. Forgatható exportokmányok leszámitolása		
— 180 napig	6	—
— 180 napon túl	7	—
III. Rövid lejáratú hitelek		
1. Rövid lejáratú (eseti forgóeszközhitelek	13	1
2. Forgóalappótló hitelek	13	1[7]
3. Amortizáció naptári éven belüli megelőlegezésére	13	1
4. Műszaki fejlesztési alapot megel. rövid lejáratú hitelek	13	1

[1] A lejárat általában az igénybevételi lehetőség kezdő időpontjától, az állami kölcsönök és hosszú lejáratú beruházási hitelek esetében az üzembe helyezés eredeti szerződésében megjelölt időpontjától számít.

[2] Ezekre a hitelekre további 1 százalékkal magasabb kamatot lehet kikötni, ha a pénzforrás kamatterhe és feltételei — a nemzetközi kamatlábak mértékét is figyelembe véve — ezt indokolttá teszik.

[3] Műszaki fejlesztő vállalatoknál indokolt esetben a lejárat 12 év is lehet.

[4] Az e célokat közvetve segítő háttéripari fejlesztésekre nyújtott hitelek feltételei (lejárat) ezzel azonosak lehetnek.

[5] Ha a befektetés összege 3 évet meghaladóan térül meg, a maximális lejárat 10 év, ha 3 éven belül, akkor 12 év.

[6] A 12 hónapig, vagy annál rövidebb ideig fennálló hitelek esetében 13 százalék.

[7] Évenként kell megújítani.

[8] A mindenkori nemzetközi pénzpiaci kamatlábakhoz igazodóan változhat.